

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ALİ MƏHKƏMƏSİNİN BÜLLETENİ

2018
№ 3

MÜNDƏRİCAT

PLENUM

Ali Məhkəmənin Plenumu.....2

MÜLKİ VƏ İNZİBATI-İQTİSADI İŞLƏR ÜZRƏ MƏHKƏMƏ TƏCRÜBƏSİNDƏN

Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin 36.9-cu maddəsində müəyyən edilmiş iddia müddətinin axımı ər-arvadın nikahının pozulduğu gündən deyil, onların əmlaka olan hüquqlarının pozulduğunu bildiyi və ya bilməli olduğu gündən hesablanır.....3

Mübahisəli hüquq münasibətinin düzgün müəyyən edilməməsi, tətbiq edilməli olan maddi hüquq normalarının tətbiq olunmaması qətnamənin kassasiya qaydasında ləğv edilməsi üçün əsasdır.....7

Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 882.4-cü maddəsi blanket xarakterli norma olmaqla mövcud borcun etirafı haqqında müqaviləyə dair münasibətləri tənzimləyən həmin Məcəllənin 882.1 və 882.2-ci maddələrinin müddəalarının öhdəliyi öz üzərinə götürmək haqqında müqavilələrə də eyni qaydada şamil edilməsini nəzərdə tutur.....11

Müqavilə şərtlərini təfsir edərkən məhkəmə təkcə müqavilədəki söz və ifadələrin hərfi mənasını deyil, həm də tərəflərin iradə ifadəsinin həqiqi mənasını, bütövlükdə müqavilənin hərfi mənasının onun digər şərtləri və mənası ilə müqayisəsini də nəzərə almalıdır.....14

CİNAYƏT İŞLƏRİ ÜZRƏ MƏHKƏMƏ TƏCRÜBƏSİNDƏN

Hökmdən apellyasiya şikayətinin verilməsi müddətinin bərpa edilməsindən imtina olunması haqqında qərardan verilmiş apellyasiya şikayətinə cinayət-prosessual qanunvericiliyinin, o cümlədən məhkumun məhkəmə iclasına iştirak etmək və müdafiə hüquqlarının kobud pozulması ilə baxıldığından, apellyasiya instansiyası məhkəməsinin qərarı ləğv edilmişdir.....21

Xarici ölkədə cinayət törətmiş və barəsində axtarış elan olunmuş şəxsin Azərbaycan Respublikasında olduğu yer hüquq-mühafizə orqanlarına məlum olduğu andan sonrakı müddət, əgər həmin şəxsin Azərbaycan Respublikasında istintaqdan və ya məhkəmədən qaçıb gizlənməsi müəyyən edilməmişdirsə, Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 75-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətlərinə daxil edilir.....23

Qanunvericiliyin tələblərinə müvafiq olaraq kassasiya instansiyası məhkəməsinin məhkəmə kollegiyası birinci və apellyasiya instansiyası məhkəmələri tərəfindən müəyyən edilmiş işin faktiki hallarını araşdırmaqdan və onlara başqa cür qiymət verməkdən imtina edərək eyni zamanda apellyasiya məhkəməsinin hökmə müəyyən edilmiş cəzanı yüngülləşdirən halların nəzərə alınmamasını düzgün hesab etməmişdir.....30

İş üzrə toplanmış mötəbər sübutlarla zərər çəkmiş şəxsin sağlamlığına yüngül zərərin yalnız birbaşa və ya dolayı qəsdlə vurulması müəyyən edildikdə həmin əməli törətmiş şəxs Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 128-ci maddəsi ilə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilə bilər.....34

Zərər çəkmiş şəxsin barəsində cinayət təqibinin başlanmasının rədd edilməsi haqqında qərarın olmasına baxmayaraq məhkəmənin qanuna müvafiq şəkildə araşdırılmış və qiymətləndirilmiş mötəbər sübutlara əsasən təqsirləndirilən şəxsin ona edilmiş qəsdəndən müdafiə olunarkən zəruri müdafiə həddini aşaraq, zərərçəkmişə ağır zərər vuran xəsarətlər yetirməsi barədə nəticəyə gəlməsi və buna görə onun əməlini Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 126.1-ci maddəsindən həmin Məcəllənin 130.1-ci maddəsinə tövsif etməsi CPM-nin 65.1 və 318.1-ci maddələrinin tələblərinin pozulması kimi qiymətləndirilə bilməz.....38

MƏQALƏLƏR

Müzəffər Ağazadə: Cinayət mühakimə icraatında mülki iddianın verilməsi ilə bağlı yaranan problemlər.....44

Vəfəddin İbayev: Çində on beş gün.....47

Təbriz Musayev: Etiraz edilməli olan hal şahidinin iştirakı ilə aparılmış istintaq hərəkəti ilə əldə edilmiş sübutların mümkünlüyü.....61

BEYNƏLXALQ ƏLAQƏLƏR

Bakıda "Mülkiyyət hüququ" mövzusunda konfrans keçirilib.....71

Baş redaktor:
R.Y.Rzayev

Baş redaktorun
müavini:
Ş.Y.Yusifov

Redaksiya heyəti:
H.A.Mirzəyev
Z.M.Quliyev
Ə.M.Rüstəmov
V.Ə.İbayev
H.Q.Nəsimov
Ə.A.Kərimov

Məsul katib:
A.M.Məmmədli

Redaksiyanın ünvanı:

Az 1025, Bakı şəhəri,
Xətai rayonu,
Yusif Səfərov küç.26
1193-cü məhəllə
Tel: 493-18-37
Faks: 493-18-37

www.supremecourt.gov.az

PLENUM

Ali Məhkəmənin Plenumu

29 iyun 2018-ci ildə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin növbəti Plenumu keçirilmişdir. Plenumda konkret işlərə baxılmış, Ali Məhkəmənin 2018-ci ilin II yarısına dair iş planı təsdiq edilmişdir.

Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin 36.9-cu maddəsində müəyyən edilmiş iddia müddətinin axımı ər-arvadın nikahının pozulduğu gündən deyil, onların əmlaka olan hüquqlarının pozulduğunu bildiyi və ya bilməli olduğu gündən hesablanır.

Bakı şəhəri Yasamal Rayon Məhkəməsinin 03 aprel 2017-ci il tarixli qətnaməsi ilə iddiaçı T.Ə.Həsənovun cavabdeh X.A.Əhmədovaya qarşı kompensasiya ödənilməklə yaşayış sahəsindən istifadə hüququna xitam verilməsi tələbinə dair iddia ərizəsi təmin edilmiş, iddiaçı T.Ə.Həsənov tərəfindən cavabdeh X.A.Əhmədovaya 15000 manat məbləğində kompensasiya ödənilməklə cavabdehin Bakı şəhəri, 2-ci Yeni Yasamal küçəsində olan mənzildən istifadə hüququna xitam verilməsi, kompensasiyanın ödənilməsinin və cavabdeh X.A.Əhmədovanın istifadə hüquqlarına xitam verilməsi ilə mənzildən çıxarılmasının eyni zamanda icra edilməsi qət edilmişdir.

Bakı Apellyasiya Məhkəməsi Mülki Kollegiyasının 10 oktyabr 2017-ci il tarixli qətnaməsi ilə cavabdeh X.A.Əhmədovanın apellyasiya şikayəti qismən təmin edilərək Bakı şəhəri Yasamal Rayon Məhkəməsinin 03 aprel 2017-ci il tarixli qətnaməsi T.Ə.Həsənov tərəfindən cavabdeh X.A.Əhmədovaya “15000 manat kompensasiya ödənilməklə mənzildən istifadə hüququna xitam verilməsi” hissəsində dəyişdirilmiş, cavabdeh X.A.Əhmədovaya ödənilməli olan kompensasiya məbləği 20000 manat məbləğində müəyyən edilmiş, qətnamə qalan hissədə dəyişdirilmədən saxlanılmışdır.

İddiaçı T.Ə.Həsənov cavabdeh X.A.Əhmədovaya qarşı kompensasiya ödənilməklə yaşayış sahəsindən istifadə hüququna xitam verilməsi tələbinə dair iddia ərizəsi, daha sonra iddia tələbinin dəqiqləşdirilməsinə dair ərizə ilə məhkəməyə müraciət edərək cavabdehə 15000 manat məbləğində kompensasiya ödənilməklə mülkiyyətində olan Bakı şəhəri, 2-ci Yeni Yasamal küçəsindəki mənzildən istifadə hüquqlarına xitam verilməsi barədə qətnamə çıxarılmasını xahiş etmişdir.

İddiaçı tələbini onunla əsaslandırılmışdır ki, 1985-ci ildə cavabdeh ilə rəsmi nikaha daxil olub ailə qurmuş, birgə nikahdan 01.01.1986-ci il təvəllüdlü T.Həsənov və 18.09.1992-ci il təvəllüdlü M.Həsənov anadan olmuşdur. 2000-ci ildə Yasamal rayon məhkəməsinin qətnaməsinə əsasən nikah ləğv edilmişdir və həmin qətnamə əsasında Yasamal rayon qeydiyyat şöbəsi tərəfindən 05.04.2000-ci il

tarixli II-JQ 348461 sayılı boşanma haqqında şəhadətnamə verilmişdir. Birgə nikahda olduqları zaman Bakı şəhəri, 2-ci Yeni Yasamal küçəsində yerləşən 5 otaqlı mənzili əldə etmiş və həmin mənzil 03.03.1994-cü il tarixdə mülkiyyət hüququ ilə adına qeydiyyatda alınmışdır və hal-hazırda da mülkiyyətindədir. Cavabdeh uzun müddət həmin mənzildə yaşamışdır. Lakin hazırda ailə münasibətlərinə xitam verildiyi üçün həmin mənzildə birgə yaşamaları qeyri-mümkündür. Ona görə cavabdehə müvafiq kompensasiya verməklə mülkiyyətində olan mənzildən istifadə hüququna xitam verilməsi barədə məhkəmədə iddia qaldırmaq qərarına gəlmişdir. AR Ailə Məcəlləsinin 36-cı maddəsinin tələblərinə əsasən ər-arvadın ümumi əmlakının bölünməsi nikah dövründə, eləcə də onlardan birinin tələbi ilə nikah pozulduqdan sonra, habelə kreditor ödəməni ər-arvadın ümumi əmlakında olan onlardan birinin payına yönəltmək üçün ümumi əmlakın bölünməsi tələbi barədə ərizə verdikdə həyata keçirilir. Ər-arvadın ümumi əmlakı onların sazişi əsasında bölünə bilər. Belə saziş ər-arvadın arzusu ilə notariat qaydasında təsdiq edilə bilər. Mübahisə olduqda, ər-arvadın ümumi əmlakının bölünməsi, eləcə də bu əmlakda ər-arvadın paylarının müəyyən olunması məhkəmə qaydasında həyata keçirilir. Nikah pozulduqda ər-arvadın ümumi əmlakının bölünməsi haqqında onların tələbinə 3 illik iddia müddəti tətbiq olunur.Boşanma haqqında şəhadətnamənin məzmunundan müəyyən olunur ki, nikah münasibətlərinə rəsmi qaydada 05.04.2000-ci il tarixdə xitam verilmişdir. Yəni, nikah pozulduğu tarixdən cavabdeh 3 il müddətində mülkiyyət hüququ ilə onun adına qeydiyyatda olan mənzilin (əmlakın) bölünməsinə və həmin əmlakda onun payının müəyyən edilməsinə və dövlət qeydiyyatına alınmasını tələb etmək hüququna malik olmuşdur. Lakin 17 il müddət keçməsinə baxmayaraq cavabdeh bu hüquqdan istifadə etməmişdir. Bununla belə, nikaha xitam verildikdən sonra cavabdeh mübahisəli mənzildə yaşamağa davam etmiş və mülkiyyət hüququ ilə ona məxsus mənzildən istifadə hüququnu saxlamışdır. Mülki qanunvericilikdə bu hüquq məhdud əşya hüququ adlanır. AR Mülki Məcəlləsinin 255.8-ci maddəsinə əsasən daşınmaz

əşya müəyyən şəxsin xeyrinə servitutla yüklü edilə bilər. Bu cür yüklülük şəxsi servitut adlanaraq ondan ibarətdir ki, mülkiyyətçidən başqa həmin şəxs binadan və ya onun bir hissəsindən özü və ya ailəsi üçün mənzil kimi istifadə edə bilər. Şəxsi servitut başqa şəxslərə verilmir. AR Mülki Məcəlləsinin 262.3-cü maddəsinə əsasən fiziki və ya hüquqi şəxsə mənsub daşınmaz əşya servitutla yüklü olma nəticəsində öz təyinatına uyğun istifadə edilə bilmədikdə mülkiyyətçi servituta xitam verilməsini məhkəmə yolu ilə tələb edə bilər. AR Mülki Məcəlləsinin 228.2-ci maddəsinə əsasən yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququna xitam verilməsi haqqında razılaşma olmadıqda bu hüquqa mülkiyyətçinin məhkəmə qaydasında tələbinə əsasən bazar qiyməti ilə müvafiq kompensasiya verilməsi yolu ilə xitam verilə bilər. R.Ağalarovun şikayəti üzrə Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu 26.09.2007-ci il tarixli qərarında göstərmişdir ki, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi Marks Belçikaya qarşı 13.07.1979-cu il tarixli qərarında qeyd etmişdir ki, öz əmlakına sərəncam vermək mülkiyyət hüququnun adı və əsasını təşkil edən aspektidir. Bununla əlaqədar, Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun mövqeyi ondan ibarətdir ki, mülkiyyət hüququ yaşayış sahəsindən istifadə etmək hüququndan fərqlənsə də, hər iki hüquq müəyyən mənada mütənəsb şəkildə tarazlaşdırılmaqla təmin olunmalıdır. Mənzil Məcəlləsində yaşayış sahəsindən istifadə etmək hüququna xitam verilməsi ilə bağlı kompensasiyanın verilməsi nəzərdə tutulmadığı halda, Mülki Məcəllənin 228.2-ci maddəsində yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququna xitam verilməsi haqqında razılaşma olmadıqda bu hüquqa mülkiyyətçinin məhkəmə qaydasında tələbinə əsasən bazar qiyməti ilə müvafiq kompensasiya verilməsi yolu ilə xitam verilməsinin mümkünlüyünün təsbit edilməsi tərəflərin hüquqlarının və qanunla qorunan mənafelərinin daha yüksək müdafiəsini təmin edir. Belə ki, Mənzil Məcəlləsinin müddəalarından fərqli olaraq, Mülki Məcəllənin 228.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş yaşayış sahəsindən istifadə etmək hüququnun xitamı üçün kompensasiya institutu mülkiyyətçinin öz əmlakı üzərində hüquqlarının istifadəçi və ya məhkəmənin mülahizəsinə görə deyil, məhz mövcud hüquq norması əsasında həyata keçirməsi üçün birmənalı olaraq yol açır. Kompensasiya institutu istifadəçiyə mənzilin bölünməsi və onun dəyərindən müəyyən payın ödənilməsinə tələb etmək hüququnu verməsə də, o, yaşayış sahəsindən istifadə etmək hüququnun adı xitamını deyil, onun elə bir əvəzləndirilməsini nəzərdə tutur ki, mülkiyyətçinin hesabına istifadəçiyə davamlı surətdə və müəyyən müddət

daxilində başqa yerdə əvvəlki mənzildə ona xas olmuş şəraitlə müqayisədə oxşar yaşamaq imkanı versin. Bütün bunlar tərəflərin hüquqlarının həyata keçirilməsi üçün daha imtiyazlı hüquqi rejim yaradır.

Cavabdeh X.A.Əhmədova kassasiya şikayətində apellyasiya instansiyası məhkəməsinin qətnaməsinin ləğv edilərək iddianın təmin olunmaması barədə qərar çıxarılmasını xahiş etmişdir.

Kassasiya şikayəti onunla əsaslandırılmışdır ki, apellyasiya instansiyası məhkəməsinin qətnaməsi Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 228.2-ci, Ailə Məcəlləsinin 32-ci, MPM-in 218.3, 220.6-cı maddələrinin tələblərinin pozulması ilə çıxarılmış, işin faktiki halları araşdırılmamış, nəticədə əsassız və qanunsuz qətnamə qəbul edilmişdir.

İddiaçı T.Ə.Həsənov və vəkili Mustafayev Rəqif Həmid oğlu kassasiya şikayətinə etiraz verərək məhkəmə kollegiyasından kassasiya şikayətinin təmin olunmaması, apellyasiya instansiyası məhkəməsinin qətnaməsinin dəyişdirilmədən saxlanılması barədə qərar qəbul edilməsini xahiş etmişlər.

Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin Mülki Kollegiyası qəbul etdiyi qətnaməni gəldiyi nəticənin maddi hüquqi əsas kimi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13, 29-cu maddələrinə, Mülki Məcəllənin 152, 228.2-ci maddələrinə, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun R.Ağalarovun şikayəti üzrə qərarına və "Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 228.2-ci maddəsinin, Azərbaycan Respublikası Mülki Prosessual Məcəlləsinin 53, 149.2.3 və 218-ci maddələri ilə əlaqəli şərh edilməsinə dair" qərarlarına istinad etməklə onunla əsaslandırmışdır ki, birinci instansiya məhkəməsinin iddiaçıdan kompensasiya məbləğinin alınması cavabdehə ödənilməsi ilə onun mübahisəli mənzildən istifadə hüququna xitam verilməsi, cavabdehin mənzildən çıxarılması və bu hərəkətlərin eyni vaxtda icra olunması ilə bağlı gəldiyi nəticə əsaslı və qanuni olmuşdur. Bununla yanaşı iddiaçının nümayəndəsinin apellyasiya baxışı zamanı təklif etdiyi kompensasiya məbləği əqlabətən olmaqla cavabdehin mənafeyinə uyğundur. Ona görə birinci instansiya məhkəməsinin qətnaməsi kompensasiya ödənilməklə cavabdehin istifadə hüququna xitam verilməsi hissəsində dəyişdirilməli, həmin tələb üzrə cavabdeh X.A.Əhmədovanın 20000 (iyirmi min) manat kompensasiya ödənilməklə onun Bakı şəhəri, 2-ci Yeni Yasamal küçəsində yerləşən mənzilə olan istifadə hüququna xitam verilməli, qətnamə qalan hissədə dəyişdirilmədən saxlanılmalıdır.

Apellyasiya instansiyası məhkəməsinin gəlidiyi nəticə ilə bağlı kassasiya məhkəməsi aşağıdakıların qeyd olunmasını zəruri hesab etmişdir.

İş materiallarından, o cümlədən tərəflərin izahatlarından müəyyən edilmişdir ki, iddiaçı T.Ə.Həsənov ilə cavabdeh X.A.Əhmədova 1985-ci ildə rəsmi nikaha girərək evlənmişlər. Onların birgə nikahlarından 01 yanvar 1986-cı ildə və 18 sentyabr 1992-ci ildə iki uşaqları anadan olmuşdur.

İş materiallarında olan:

Azərbaycan Respublikası Əmlak Məsələləri Dövlət Komitəsi yanında DƏDRX Bakı Şəhər Ərazi İdarəsinin 29.12.2016-cı il tarixli, 16302095532 sayılı arayışından görünür ki, Bakı şəhəri, 2-ci Yeni Yasamal küçəsindəki mənzil 03.03.1994-cü il tarixdən T.Ə.Həsənovun adına qeydiyyatdan keçmişdir və hazırda mülkiyyətindədir.

“Loğman” MTK-nın 02.12.2016-cı il tarixli, 123 sayılı Forma 2 arayışından görünür ki, T.Ə.Həsənovun mülkiyyətində olan Bakı şəhəri, 2-ci Yeni Yasamal küçəsinin olan mənzildə X.A.Əhmədova 1997-ci ildən qeydiyyatdadır.

Boşanma haqqında şəhadətnamənin surətindən görünür ki, T.Ə.Həsənovun X.A.Əhmədova ilə olan nikahı 05.04.2000-ci ildə ləğv edilmiş və bu barədə akt qeydləri kitabında qeydiyyat aparılmışdır.

Müəyyən edilmişdir ki, qeyd olunan mübahisəli mənzil tərəflərin birgə nikah dövründə alınmış və iddiaçı T.Ə.Həsənovun adına dövlət reyestrində qeydiyyatdan keçmişdir.

Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin:

-32.1-ci maddəsinə əsasən nikah dövründə ər-arvadın əldə etdikləri əmlak onların ümumi birgə mülkiyyəti sayılır.

-36.1-ci maddəsinə əsasən ər-arvadın ümumi əmlakının bölünməsi nikah dövründə, eləcə də onlardan birinin tələbi ilə nikah pozulduqdan sonra, habelə kreditor ödəməni ər-arvadın ümumi əmlakında olan onlardan birinin payına yönəltmək üçün ümumi əmlakın bölünməsi tələbi barədə ərizə verdikdə həyata keçirilir.

-36.3-cü maddəsinə görə mübahisə olduqda, ər-arvadın ümumi əmlakının bölünməsi, eləcə də bu əmlakda ər-arvadın paylarının müəyyən olunması məhkəmə qaydasında həyata keçirilir.

-36.9-cu maddəsinə görə nikah pozulduqda ər-arvadın ümumi əmlakının bölünməsi haqqında onların tələbinə 3 illik iddia müddəti tətbiq olunur.

Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin ailə münasibətlərinə iddia müddətinin tətbiqini nizamlayan 8-ci maddəsinə görə isə pozulmuş hüquqların müdafiəsi üçün bu Məcəllədə müəyyən olunmuş müddətlər istisna olmaqla, ailə münasibətlərindən irəli gələn tələblərə iddia müddəti şamil olunmur. İddia müddətini müəyyən edən

normaların tətbiqi zamanı məhkəmə Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsində nəzərdə tutulmuş qaydaları rəhbər tutur.

Qeyd olunan maddələrin məzmunundan göründüyü kimi ailə münasibətlərindən irəli gələn tələblərə baxdıqda məhkəmə Ailə Məcəlləsinin iddia müddətini müəyyən edən normalarını tətbiq edən zaman Mülki Qanunvericiliyin iddia müddətinin tənzimləyən normalarında nəzərdə tutulmuş qaydaları rəhbər tutmalıdır.

Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 372-ci maddəsinə əsasən başqa şəxsdən hər hansı hərəkəti yerinə yetirməyi və ya yerinə yetirməkdən çəkinməyi tələb etmək hüququna müddət şamil edilir. Hüququ pozulmuş şəxsin iddiası ilə hüququn müdafiəsi üçün müddət iddia müddəti sayılır.

Həmin Məcəllənin 377.1-ci maddəsinə görə isə iddia müddətinin axımı şəxsən öz hüququnun pozulduğunu bildiyi və ya bilməli olduğu gündən başlanır.

Beləliklə şərh olunan maddə hüquq normalarından göründüyü kimi Ailə Məcəlləsinin 36.9-cu maddəsində müəyyən edilmiş üç illik iddia müddətinin axımı ər-arvadın nikahlarının pozulduğu gündən deyil, onlardan hər birinin ümumi birgə əmlaka olan hüququnun pozulduğunu bildiyi və ya bilməli olduğu gündən hesablanır.

Təsadüfi deyildir ki, xarici ölkələrin qanunvericilik təcrübəsində də nikah pozulduqda ər-arvadın ümumi əmlakının bölünməsi barədə tələbə tətbiq edilən iddia müddətinin axımı onların nikahlarının pozulduğu vaxtdan deyil, ümumi birgə əmlaka olan hüququnun pozulduğunu bildiyi və ya bilməli olduğu gündən tətbiq edilir.

Məsələn, Rusiya Federasiyası Ali Məhkəməsinin Plenumunun “nikahın pozulmasına dair işlərə baxılarkən məhkəmələr tərəfindən qanunvericiliyin tətbiqi haqqında” Qərarında (06.02.2007-ci iltarixli redaksiyasında) məhkəmələrə izah edilmişdir ki, nikahları pozulduqdan sonra ər-arvadın ümumi birgə əmlaklarının bölünməsi haqqında tələblərə baxılarkən üç illik iddia müddətinin axımı nikahın pozulduğu vaxtdan yox, şəxsin öz hüquqlarının pozulduğunu bildiyi və ya bilməli olduğu gündən hesablanmalıdır.

Cavabdeh X.A.Əhmədova apellyasiya və kassasiya şikayətlərində göstərmişdir ki, iddiaçı Teymur Həsənovla 1997-ci ildən ər-arvad kimi yaşamalarına son qoyulmuş, o, uşaqları ilə iddiaçı ilə ümumi mülkiyyətlərində olan mübahisəli mənzildə yaşamışdır.

Cavabdeh apellyasiya şikayətində həmçinin göstərmişdir: “təqribən bir ay əvvəl təsadüfən xəbər tutmuşam ki, T.Həsənov 1994-cü ildə mənim atamın puluna alınmış və 2001-ci ildə mənim puluma və

qohumlarının maliyyə dəstəyi ilə təmir olunmuş mənzildən 15.000 manat kompensasiya ödənilməklə yaşayış sahəsindən istifadə hüququna xitam verilməsi tələbi ilə Yasamal Rayon Məhkəməsinə iddia ərizəsi vermişdir”

İddiaçı T.Ə.Həsənov isə iddia ərizəsində göstərmişdir: “1985-ci ildə cavabdeh ilə rəsmi nikaha daxil olub ailə qurmuşam, birgə nikahdan 01.01.1986-ci il təvəllüdlü T.Həsənlı və 18.09.1992-ci il təvəllüdlü M.Həsənov anadan olmuşdur. 2000-ci ildə Yasamal rayon məhkəməsinin qətnaməsinə əsasən nikahımız ləğv edilmiş və həmin qətnamə əsasında Yasamal rayon qeydiyyat şöbəsi tərəfindən 05.04.2000-ci il tarixli II-JQ 348461 sayılı boşanma haqqında şəhadətnamə verilmişdir. Birgə nikahda olduğumuz zaman Bakı şəhəri, 2-ci Yeni Yasamal küçəsindəki mənzilə əldə etmişəm və həmin mənzil 03.03.1994-cü il tarixdə mülkiyyət hüququ ilə adıma qeydiyyatla alınmışdır və hal-hazırda da mülkiyyətimdədir. Cavabdeh uzun müddət həmin mənzildə yaşamışdır. Lakin hazırda ailə münasibətlərinə xitam verildiyi üçün həmin mənzildə birgə yaşamaları qeyri-mümkündür. Ona görə cavabdehə müvafiq kompensasiya verməklə mülkiyyətində olan mənzildən istifadə hüququna xitam verilməsi barədə məhkəmədə iddia qaldırmaq qərarına gəlmişəm”

İşin qeyd olunan hallarından görüldüyü kimi tərəflər arasındakı nikah 2000-ci ildə pozulsa da, cavabdeh X.Əhmədova iddiaçı T.Həsənovla ümumi mülkiyyətində olan qeyd edilən mənzildə hal-hazırda yaşayır və bu halı iddiaçı da təsdiq edir. İddiaçı T.Həsənov cavabdeh X.Əhmədovun onların ümumi mülkiyyətləri olan mənzildə yaşadığı dövrdə hazırkı iş üzrə iddia tələbi ilə məhkəməyə müraciət edənə kimi sonuncunun hüquqlarının, o cümlədən mülkiyyət hüququnun pozulmasına səbəb olan hərəkətlər etməsini, onun belə hərəkətlər etməsi nəticəsində cavabdeh X.Əhmədovanın iddiaçı ilə ümumi mülkiyyətində olan mənzilə olan hüquqlarının pozulmasını bilməsini və yaxud belə bilməsini təsdiq edən hər hansı sübut iş materiallarında yoxdur. İş materiallarında olan məlumatlara görə tərəflərin nikahları pozulduqdan sonra iddiaçı cavabdehi uşaqları ilə mübahisəli mənzildə qoyaraq mənzildən çıxıb getmiş və başqa ünvanda yaşayır və qeyd edildiyi kimi birgə mülkiyyətçiləri olduğu mənzillə bağlı onların arasında hazırkı iddia qaldırılana kimi hər hansı mübahisə olmamışdır ki, cavabdeh iddiaçı ilə birgə mülkiyyətlərində olan mənzilə hüququnun pozula

biləcəyini bilsin və hüquqlarının müdafiəsi üçün məhkəməyə müraciət etmək zərurətinin olmasını anlasın.

Azərbaycan Respublikası Mülki Prosessual Məcəlləsinin:

-88-ci maddəsinə əsasən məhkəmə sübutlara obyektiv, qərəzsiz, hərtərəfli və tam baxdıqdan sonra həmin sübutlara tətbiq edilməli hüquq normalarına müvafiq olaraq qiymət verir.

-106.1-ci maddəsinə əsasən işdə iştirak edən şəxslərin iş üçün əhəmiyyətli olan və onlara məlum olan faktlar barədə izahatları iş üzrə toplanmış digər sübutlarla yanaşı yoxlanılmalı və qiymətləndirilməlidir.

-217.1-ci maddəsinə əsasən məhkəmənin qətnaməsi qanuni və əsaslı olmalıdır.

-372.6-ci maddəsinə əsasən Apellyasiya instansiyası məhkəməsi birinci instansiya məhkəməsinin qətnaməsinin əsaslılığını onun düzünə və ya dolayısı ilə mübahisələndirilən hissəsində, şikayət qərarının ləğv edilməsinə yönəldikdə və ya apellyasiya şikayətində və ona etirazlarda ifadə olunmuş dəlillərə əsasən mübahisənin predmeti bölünməz olduqda isə tam yoxlayır.

-372.7-ci maddəsinin tələbinə əsasən apellyasiya instansiyası məhkəməsi şikayətin dəlillərindən asılı olmayaraq, məhkəmənin maddi və prosessual hüquq normalarına riayət etməsini yoxlayır.

Apellyasiya qaydasında işə baxan məhkəmə kollegiyası işin yuxarıda qeyd olunan hallarını nəzərə almayaraq iş üzrə toplanmış sübutlara tətbiq edilməli olan yuxarıda qeyd edilən maddi hüquq normalarına müvafiq qaydada düzgün hüquqi qiymət verməmiş, nəticədə iş üzrə düzgün nəticəyə gəlməyərək işin həqiqi hallarına və tərəflərin qarşılıqlı münasibətlərinə uyğun olmayan qətnamə qəbul etmiş, bununla da yuxarıda göstərilən maddi və prosessual hüquq normalarının tələbləri pozulmuşdur.

Yuxarıda şərh olunanlara əsasən Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Mülki Kollegiyası Azərbaycan Respublikası MPM-in 418.1-ci maddəsinə əsasən apellyasiya instansiyası məhkəməsi tərəfindən maddi və prosessual hüquq normaları pozulduğuna görə kassasiya şikayətinin təminatı təmin etmiş, Bakı Apellyasiya Məhkəməsi Mülki Kollegiyasının yuxarıda göstərilən 10 oktyabr 2017-ci il tarixli qətnaməsinə ləğv etmiş və işi yenidən baxılması üçün həmin məhkəməyə göndərmişdir.

Mübahisəli hüquq münasibətinin düzgün müəyyən edilməməsi, tətbiq edilməli olan maddi hüquq normalarının tətbiq olunmaması qətnamənin kassasiya qaydasında ləğv edilməsi üçün əsasdır.

İddiaçı Qeysər Abdulov (bundan sonra iddiaçı) Masallı rayon məhkəməsində iddia qaldıraraq 32.000 ABŞ dolları, 210.000 rubl məbləğində pulun, eləcə də mübahisə predmeti barəsində müstəqil tələblər irəli sürən üçüncü şəxslər (bundan sonra üçüncü şəxslər) Tatyana Kuşnir 35.000 ABŞ dolları, Qabil Beydulov 30.000 ABŞ dolları, Pərvanə Abdulova 45.000 ABŞ dolları, Ənsər Adiyev 55.000 ABŞ dolları, Ətriyyə Abdulova 46.000 ABŞ dolları və 210.000 rubl məbləğində pulun cavabdeh İntiqam Fətullayevdən (bundan sonra cavabdeh) tutulub onlara ödənilməsi barədə, cavabdeh isə ilk iddia ərizəsi ilə birlikdə baxılması üçün iddiaçıya qarşı qarşılıqlı iddia ərizəsi verərək, 446.667 ABŞ dolları məbləğində pulun tutulub ona ödənilməsi barədə qətnamə çıxarılmasını xahiş etmişlər.

Masallı rayon məhkəməsinin 16 oktyabr 2017-ci il tarixli qətnaməsi ilə ilk iddia ərizəsi, həmçinin üçüncü şəxslərin ayrı-ayrılıqda verdikləri iddia ərizələri tam, cavabdehin qarşılıqlı iddia ərizəsi isə qismən təmin edilərək, cavabdehdən *ödəniş vaxtı milli manata məzənnədə 32.000 ABŞ dolları, 210.000 rubl məbləğində pulun tutulub iddiaçıya, 35.000 ABŞ dolları məbləğində pulun tutulub Tatyana Kuşnirə, 30.000 ABŞ dolları məbləğində pulun tutulub Qabil Beydulova, 55.000 ABŞ dolları məbləğində pulun tutulub Ənsər Adiyevə, 46.000 ABŞ dolları və 210.000 rubl məbləğində pulun tutulub Ətriyyə Abdulovaya, 45.000 ABŞ dolları məbləğində pulun tutulub Pərvanə Abdulovaya verilməsi, həmçinin iddiaçıdan ödəmədiyi borca görə 50.000 manat məbləğində pulun tutulub cavabdehə verilməsi və qalan hissədə qarşılıqlı iddia ərizəsinin rədd edilməsi qətdir edilmişdir.*

Şirvan Apellyasiya Məhkəməsi Mülki Kollegiyasının 02 aprel 2018-ci il tarixli qətnaməsi ilə cavabdehin apellyasiya şikayəti təmin edilmədən, iş üzrə Masallı rayon məhkəməsinin 16 oktyabr 2017-ci il tarixli qətnaməsi dəyişdirilmədən saxlanılmışdır.

Cavabdeh qətnamədən kassasiya şikayəti verərək, iddiaçı və üçüncü şəxslər arasında hər hansı borc hüquqi münasibətlərin olmamasını və Azərbaycan Respublikasında daşınar və daşınmaz əmlakların satın alınması üçün iddiaçı ilə aralarında tapşırıq müqaviləsindən irəli gələn öhdəlik hüquqi münasibətlərin yaranmasını göstərərək, iş üzrə Şirvan Apellyasiya Məhkəməsi Mülki Kollegiyasının 02 aprel 2018-ci il tarixli qətnaməsinin ləğv edilib,

mülki işin yenidən baxılması üçün həmin məhkəməyə qaytarılması barədə qərar qəbul edilməsini xahiş etmişdir.

Apellyasiya instansiyası məhkəməsi müəyyən etmişdir ki, iddiaçı ilə cavabdeh arasında 2010-cu ildən dostluq münasibəti yaranmış, sonradan bu qohumluq münasibətinə çevrilmişdir. Belə ki, 14 iyun 2015-ci il tarixdə cavabdehin oğlu Peyman Kərimli iddiaçının qızı Çimnaz Abdulova ilə faktiki nikah münasibətinə girmiş və onların faktiki ər-arvad münasibətindən 2016-cı ilin avqust ayında Aylin adlı uşaqları doğulmuşdur. Sonradan ailədə yaranmış münaqişə nəticəsində Peyman Kərimli ilə Çimnaz Abdulovanın ər-arvad münasibətləri pozulmuş və sonuncu azyaşlı qızı Aylini də götürərək valideynlərinin yaşadığı evə qayıtmışdır.

Daha sonra apellyasiya instansiyası məhkəməsi işə əlavə edilmiş bank sənədlərinə əsaslanaraq müəyyən etmişdir ki, 01 yanvar 2012-ci ildən 31 dekabr 2016-cı il tarixədək cavabdehə ayrı-ayrı vaxtlarda bank vasitəsi ilə iddiaçı tərəfindən 32.000 ABŞ dolları, 210.000 rubl, üçüncü şəxslər Tatyana Kuşnir tərəfindən 35.000 ABŞ dolları, Qabil Beydulov tərəfindən 30.000 ABŞ dolları, Ənsər Adiyev tərəfindən 55.000 ABŞ dolları, Ətriyyə Abdulova tərəfindən 46.000 ABŞ dolları, 210.000 rubl, Pərvanə Abdulova tərəfindən 45.000 ABŞ dolları məbləğində pul göndərilmiş, cavabdeh isə həmin pul vəsaitlərini almasını inkar etməmişdir.

İddiaçı ilk iddia ərizəsində, o cümlədən üçüncü şəxslər hər birisi ayrı-ayrılıqda iddia ərizələrində qeyd olunan pul vəsaitlərini cavabdehə borc şəklində göndərdiklərini iddia etmişlər.

Cavabdeh isə qeyd olunan pul vəsaitlərini iddiaçı və onun arvadı Ətriyyə Abdulova ilə aralarında bağlanmış tapşırıq müqavilələri üzrə aldığını bildirərək, ilk iddia ərizəsinə və üçüncü şəxslərin iddia tələblərinə etiraz etmişdir.

Kassasiya instansiyası məhkəməsi cavabdehin kassasiya şikayətinin dəlilləri ilə razılışı hesab etmişdir ki, apellyasiya instansiyası məhkəməsi işə əlavə edilmiş çoxsaylı sübutları mülki prosessual qanunvericiliyin tələblərinə uyğun olaraq düzgün qiymətləndirməmiş, iş üzrə əhəmiyyətli olan nə kimi halların müəyyən edilib-edilmədiyini qətnamədə dəqiqləşdirməmiş və ümumiyyətlə tərəflər arasında, o cümlədən cavabdehlə üçüncü şəxslər arasında hansı hüquqi münasibətlərin olmasını və hazırkı işə hansı maddi hüquq normalarının tətbiq edilməli

olduğunu müəyyən etməmiş, birinci instansiya məhkəməsinin iş üzrə gəldiyi nəticəsinin qanuni və əsaslı olması barədə düzgün olmayan nəticəyə gəlmişdir.

Belə ki, prosesual qanunvericiliyə görə iş üzrə məhkəmə qətnaməsi o, vaxt qanuni və əsaslı sayıla bilər ki, o üzrə müəyyən edilmiş həqiqi hallara və tərəflərin qarşılıqlı münasibətlərinə uyğun olaraq əsaslandırılmış olsun və bunun üçün məhkəmə ilk növbədə işə əlavə edilmiş sübutları qiymətləndirməli, iş üçün əhəmiyyətli olan nə kimi halların müəyyən edildiyini, nə kimi halların müəyyən edilmədiyini, tərəflərin hansı hüquqi münasibətdə olmalarını müəyyən etməlidir. (Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosesual Məcəlləsinin (bundan sonra mətdə MPM-nin) 217.3, 218.1-ci maddələri).

Apellyasiya instansiyası məhkəməsi tərəflər arasında, o cümlədən cavabdehlə üçüncü şəxslər arasında borc hüquqi münasibətlərin olmasını qeyd edib, Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin (bundan sonra mətdə MM-nin) 739.1 və 739.2-ci maddələrinin tələblərini hazırkı mülki mübahisəyə tətbiq edərkən də səhvə yol vermişdir. Belə ki, əvvəla, tərəflər arasında, o cümlədən cavabdehlə üçüncü şəxslər arasında qeyd olunan maddələrdə nəzərdə tutulan borc hüquqi münasibətlərin əmələ gəlməsi mülki iş materialları ilə açıq-aşkar istisna olunur. İddiaçı ilk iddia ərizəsində özü də etiraf edərək göstərmişdir ki, 2012-ci ildə cavabdeh onun üçün Azərbaycan Respublikasında ev və digər əmlaklar almağı təklif etmiş, o, da buna inanaraq 2012-ci ildən başlayaraq 2016-cı ilin avqust ayınadək yaxın qohumlarının və tanışlarının vasitəsi ilə ona 600.000 ABŞ dolları məbləğində pul göndərmişdir. Lakin sonradan ona məlum olmuşdur ki, cavabdeh həmin pul vəsaitlərinin hesabına özü üçün bir neçə nəqliyyat vasitələri almış, qızı Aydan Fətullayeva üçün ev tikdirmiş və onun göndərdiyi pul vəsaitini təyinatı üzrə xərcləməmişdir.

Üçüncü şəxslər özləri də eyni məzmunlu iddia ərizələrində göstərmişlər ki, cavabdehi əvvəllər tanımamışlar, onu iddiaçının vasitəsi ilə tanımışlar. Məhz iddiaçının xahişi ilə 01 yanvar 2012-ci ildən 31 dekabr 2016-cı il tarixədək ayrı-ayrı vaxtlarda cavabdehə bank vasitəsi ilə pul göndərmişlər.

Cavabdeh özü də qarşılıqlı iddia ərizəsində, apellyasiya, kassasiya şikayətlərində, məhkəmə iclaslarında verdiyi izahatlarında göstərmişdir ki, üçüncü şəxsləri ümumiyyətlə tanımır, onlar iddiaçının yaxın qohumları və tanışlarıdır, məhz iddiaçı ilə qohum olduğundan sonra o, Azərbaycan Respublikasında özü və yaxın qohumları üçün daşınar və daşınmaz əmlaklar almaq üçün qeyd olunan şəxslərin adından ona pul vəsaiti

göndərmişdir. O, üçüncü şəxslərin heç biri ilə mülki hüquqi münasibətdə olmamış və onlardan hər hansı məbləğdə borc pul almamışdır.

Bundan başqa iddiaçının əvvəl ilk iddia ərizəsində üçüncü şəxslərin hazırda cavabdehdən tələb etdikləri pul vəsaitlərini öz adından ondan geri tələb etməsi, 2012-ci ildən ötən müddət ərzində üçüncü şəxslərin cavabdehə qarşı pul tələbinə dair hər hansı iddia qaldırmamaları, yalnız cavabdehin oğlu Peyman Kərimlinin iddiaçının qızı Çimnaz Abdulovadan ayrıldıqdan dərhal sonra iddiaçının və üçüncü şəxslərin hazırkı iddia tələbləri ilə məhkəməyə müraciət etmələri də qeyd olunan faktları təsdiq edir.

Bu baxımdan kassasiya instansiyası məhkəməsi hesab etmişdir ki, Rusiya Federasiyasının Maqadan şəhərində yaşayan üçüncü şəxslərin əvvəlcədən tanımadıqları cavabdehə 2012-ci ildən başlayaraq 2016-cı ilədək hissə-hissə bank vasitəsi ilə qeyd olunan pul vəsaitini məhz borc şəklində göndərmələri, vermələri inandırıcı, ağlabatan görünmür. Bank vasitəsi ilə göndərilən pul vəsaitinin təyinatının, qaytarılma müddətinin və sair göstərilməməsi, eləcə də 2012-ci ildən ötən 4 il müddət ərizəndə iddiaçının, üçüncü şəxslərin həmin pul vəsaitlərini cavabdehdən geri tələb etməmələri də tərəflər arasında, o cümlədən cavabdehlə üçüncü şəxslər arasında borc hüquqi münasibətlərin olmasını istisna edir.

Apellyasiya instansiyası məhkəməsi qeyd olunan hallara diqqət yetirmədən, qətnamədə bir tərəfdən iddiaçı ilə cavabdeh arasında tapşırıq müqaviləsindən irəli gələn öhdəlik hüquq münasibətinin yaranmasını qeyd edib, hazırkı mülki mübahisəyə tapşırıq müqaviləsi üzrə münasibətləri tənzimləyən maddi hüquq normalarını tətbiq edib, iddiaçıdan cavabdehin xeyrinə 50.000 manat pul vəsaitini tutduğu halda, digər tərəfdən sonuncu ilə iddiaçı arasında, o cümlədən cavabdehlə üçüncü şəxslər arasında borc hüquqi münasibətlərin olmasına dair səhv, ziddiyyətli nəticəyə gəlmişdir. Halbuki, mülki qanunvericilikdə nəzərdə tutulan borc müqaviləsinə görə tərəflərdən biri olan borc verən pulu və ya digər əvəz edən əşyalara mülkiyyət hüququnu digər tərəfə borc alana keçirməyi öhdəsinə götürdüyü kimi, borc alan da aldığı pulu müvafiq olaraq pul və ya eyni keyfiyyətdə və miqdarda olan eyni növlü əşyalar şəklində borc verənə qaytarmağı öz öhdəsinə götürməlidir (MM-nin 739.1-ci maddəsi).

Hazırkı işdə isə qeyd olunan hallar istisna olunur və ümumiyyətlə cavabdehin 01 yanvar 2012-ci il tarixdən 31 dekabr 2016-cı il tarixədək ayrı-ayrı vaxtlarda iddiaçıdan və üçüncü şəxslərdən bank vasitəsi ilə hissə-hissə aldığı pul vəsaitlərini onlara

geri qaytaracağına dair üzərinə hər hansı öhdəlik götürməsi barədə işdə heç bir sübut yoxdur. Əksinə, işdən, ilk iddia ərizəsindən, həmçinin 09 yanvar 2013-cü il tarixdə iddiaçının, 06 avqust 2013-cü il tarixdə isə arvadı Ətriyyə Abdulovanın notarial qaydada 10 il müddətində cavabdehin adına verdikləri etibarnamələrin məzmunundan, eləcə də işə əlavə edilmiş digər yazılı sübutlardan görünür ki, əslində iddiaçı ilə cavabdeh arasında, o cümlədən sonuncu ilə üçüncü şəxslər arasında borc hüquqi münasibətlər deyil, iddiaçı və onun arvadı Ətriyyə Abdulova ilə cavabdeh arasında tapşırıq müqavilələrindən irəli gələn öhdəlik hüquq münasibətləri yaranmışdır.

Daha sonra işdən görünür ki, məhz qeyd olunan etibarnamələrə əsasən cavabdeh notarial qaydada əqdlər bağlayarkən alıcı qismində iddiaçını və ya onun arvadı Ətriyyə Abdulovanı təmsil edərək, onların adlarına bir sıra daşınar və daşınmaz əmlaklar almış və sair işlər görmüşdür.

Belə ki, cavabdeh qarşılıqlı iddia ərizəsində keçmiş qudası iddiaçının adına 23 aprel 2013-cü il tarixli alqı-satqı müqaviləsinə əsasən Bakı şəhəri, Nərimanov rayonu, Əliyar Əliyev küçəsi, 1956-1989-cu məhəllə, 26 saylı evin, 62-ci mənzilini satın almasını, mənzilin keçmiş mülkiyyətçisi Aynurə Allahverdiyevaya faktiki olaraq 186.000 ABŞ dolları məbləğində pul ödəməsini, 24 sentyabr 2014-cü il tarixli müqaviləyə əsasən Bakı şəhəri, Nərimanov rayonu, Əliyar Əliyev küçəsi, 8 saylı evin, 3 otaqlı, sahəsi 136 kv.metr olan 684-cü mənzilini satın almasını, mənzilin keçmiş mülkiyyətçisi Qiyas Musayevə 215.000 ABŞ dolları məbləğində pul ödəməsini, eyni zamanda arvadı Ətriyyə Abdulovanın adına Masallı rayonu, Mahmudavar kəndində 0,16 ha həyətyanı torpaq sahəsi, fərdi yaşayış evi almasını, həmin torpaq sahəsinin və evin satın alınması üçün əvvəlki mülkiyyətçi Xanağa Abdulova 5.600 manat məbləğində pul ödəməsini, lakin bu günədək həmin pul vəsaitinin ona qaytarılmamasını, "LandKruzer" markalı avtomobili 73.000 ABŞ dollarına satın alıb, etibarnamə ilə iddiaçının bacanağı Seyfəddin Sadıqovun adına keçirib, sonradan həmin avtomobili iddiaçının qayını Səbuhi Məmmədovun adına rəsmiləşdirməsini, Masallı rayonu, Mahmudavar kəndində yerləşən, iddiaçının arvadı Ətriyyə Abdulovaya məxsus olan evin təmiri üçün tikinti materiallarına görə 23.920 manat, mebel avadanlıqlarının alınması üçün 6.462 manat, evə darvazanın alınması quraşdırılması üçün 2.740 manat, evə avadanlıqların alınması üçün 30.220 manat məbləğində pul xərcləməsini, həmin avadanlıqları iddiaçının Bakı şəhərində olan iki mənzilində, sonuncunun arvadı Ətriyyə Abdulovaya məxsus

Masallı rayonu, Mahmudavar kəndində olan evdə yerləşdirməsini, sonuncuya məxsus olan evin həyətində 12.555 ABŞ dolları dəyərində inşaat materiallarından istifadə etməsini, usta Sübhan Cahangirova zəhmət haqqı ödəməsini, arvadı Ətriyyə Abdulovaya məxsus olan evdə yerləşdirmək üçün Masallı rayonu, mebel mağazasında işləyən Mahir Cahangirovdan dəyəri 13.250 ABŞ dolları məbləğində olan üç dəst mebel satın almasını, Ətriyyə Abdulovaya məxsus olan evə pərdə ustası Vurğun Məmmədovdan dəyəri 11.716 ABŞ dolları olan müxtəlif növ pərdələr alıb asmasını, evdə jaluzilər quraşdırmasını, evin həyətində qaynaqçı Vasif Fətullayev tərəfindən 12.026 ABŞ dolları dəyərində qaynaq işləri görülməsini, Vahid Orucov adlı şəxsdən 8.478 ABŞ dolları dəyərində metal alıb evin həyətində iki ədəd naves quraşdırmasını, 2013-2015-ci illərdə evdə təmir-tikinti işlərinin aparılması üçün Masallı rayonu, Bədəlan kəndində yerləşən mağazada işləyən Nemət Məmmədovdan 13.246 manat dəyərində tikinti materialları almasını, zərgər Fərrux İsayevdən cəmi dəyəri 13.682 ABŞ dolları məbləğində olan qızıl-zinət əşyaları alıb Ətriyyə Abdulovaya, eyni zamanda iddiaçıya cəmi dəyəri 3.848 ABŞ dolları olan 4 baş qurbanlıq dana alıb verməsini, "Lexus-300" markalı avtomobili Ağanəzər Mirzəyevdən alıb 15.500 manata iddiaçının qaynatası Şaban Məmmədova verməsini iddia etməsinə və beləliklə də tələblərinin əsası kimi istinad etdiyi halları təsdiq etmək üçün məhkəməyə lazımı sübutlar, o cümlədən daşınmaz əmlakların alqı-satqısına dair müqavilələrin, alqı-satqı zamanı daşınar və daşınmaz əmlakların real satış qiymətləri barədə əvvəlki mülkiyyətçilərin notarial qaydada təsdiq edilmiş ərizələrinin surətlərini, qiymətləndiricinin rəyini, "Akkord Sənaye və Tikinti Investisiya Korporossiyası" ASC-nin aktını, maliyyə arayışını, əlavə razılaşma sənədlərini, eyni zamanda "LandCruser 200" markalı, "Lexus-300" markalı avtomobillərə dair dövlət yol polisinin sənədlərini və sair təqdim etməsinə baxmayaraq, apellyasiya instansiyası məhkəməsi qeyd olunan sübutları qətnamədə sadalamaqla öz vəzifəsini bitmiş hesab etmiş, həmin sübutları, işdə iştirak edən şəxslərin, o cümlədən birinci instansiya məhkəməsində şahid qismində dindirilmiş Nemət Məmmədov, Seyfəddin Sadıqov, Vasif Fətullayev, Sübhan Cahangirov, Mahir Cahangirov, Sərdar Əkbərov, Vahid Orucov, Pərvin Həsənov, Vurğun Məmmədov, Ağanəzər Mirzəyev, Mansur Həsənov, Fərrux İsayev və Təbriz Vəliyevin iş üçün əhəmiyyətli olan və onlara məlum olan faktlar barədə izahatlarını, ifadələrini iş üzrə toplanmış digər sübutlarla yanaşı yoxlamadan, qiymətləndirmədən, işə obyektiv, qərəzsiz və tam

baxdıqdan sonra həmin sübutlara tətbiq edilməli olan hüquq normalarına müvafiq olaraq hüquqi qiymət vermədən, eyni zamanda cavabdehin vasitəçiliyi və bilavasitə iştirakı ilə satın alınmış daşınar və daşınmaz əmlakların real bazar qiymətlərini, onun tərəfindən görülmüş işlərin, çəkilmiş xərclərin və sair məbləğini müəyyən etmək üçün iş üzrə müvafiq ekspertizalar keçirib rəylər almadan, həmçinin hansı dəlillərə əsasən cavabdehin apellyasiya şikayətini təmin etməməsini qətnamədə göstərmədən, əsaslandırmadan, birinci instansiya məhkəməsinin gəldiyi nəticə və hüquqi əsaslandırma ilə razılaşmış və bununla da MPM-nin 88, 97.1, 106.1, 218.1 və 392.2-ci maddələrinin tələblərini pozumuşdur.

Kassasiya instansiyası məhkəməsi isə hesab etmişdir ki, işdə olan sübutları təhlil etmədən, onların mötəbərliyini yoxlamadan işin bu və ya digər faktiki hallarının müəyyən edilmiş və ya müəyyən edilməmiş hesab edilməsi yolverilməzdir və işin məhkəmə tərəfindən müəyyən edilmiş hesab olunan hər bir halı barəsində məhkəmənin gəldiyi yekun nəticə işdə olan sübutlarla təsdiq olunmalıdır. Məhkəmə sübutları sadalamaqla kifayətlənməməli, onları əlaqəli şəkildə şərh etməli, bu və ya digər sübutun qəbul edilib-edilməməsinin səbəblərini qətnamədə aydın izah etməlidir.

Eyni hüquqi mövqe “Məhkəmə qətnaməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 24 noyabr 2005-ci il tarixli, 4 sayılı qərarında da təsbit edilmişdir.

Göründüyü kimi iddiaçı ilə cavabdeh arasında, o cümlədən sonuncu ilə üçüncü şəxslər arasında borc müqavilələrindən irəli gələn öhdəlik hüquq münasibətlərinin yaranması mülki iş materialları ilə istisna olunur və əslində tərəflər arasında tapşırıq müqaviləsindən irəli gələn öhdəlik hüquq münasibətləri yaranmışdır.

MM-nin 777.1-ci maddəsinə əsasən tapşırıq müqaviləsinə görə, tapşırığı həyata keçirməyi öhdəsinə götürən şəxs (vəkalət alan) başqa şəxsin (vəkalət verənin) ona tapşıracağı əqdləri, işləri və ya digər xidmətləri konkret nəticə əldə olunmasına təminat vermədən icra etməyi öhdəsinə götürür.

Nəzərə almaq lazımdır ki, tapşırıq müqaviləsi mülki hüquq münasibətləri iştirakçılarına bu münasibətlərdə öz seçimi ilə təyin etdiyi və müvafiq vəkalət verdiyi şəxs vasitəsilə iştirak etməyə imkan verən hüquqi vasitədir. Tapşırıq müqaviləsi, hər şeydən əvvəl, bir şəxsin (vəkalət verənin) digər şəxs (vəkalət alan) tərəfindən təmsil edilməsi haqqında ikitərəfli, kosensual, tərəflərin iradəsindən asılı

olaraq əvəzli və ya əvəzsiz müqavilədir. Tapşırıq müqaviləsinin spesifik xüsusiyyəti ondadır ki, müqavilə üzrə tapşırığı həyata keçirməyi öhdəsinə götürmüş vəkalət alan konkret nəticə əldə olunmasına təminat vermir. Tapşırığın icrası üçün lazım olan bütün hərəkətləri vicdanla həyata keçirmiş vəkalət alan istənilən nəticəni əldə etməsə belə müqavilə üzrə öz borcunu yerinə yetirmiş sayılır.

Apellyasiya instansiyası məhkəməsi qeyd olunan maddənin tələblərini hazırkı mülki mübahisəyə tətbiq etsə də, tərəflər arasında, o cümlədən cavabdehlə üçüncü şəxslər arasında yaranmış hazırkı mülki mübahisəyə həmin maddənin tələbləri baxımından düzgün hüquqi qiymət verməmiş, iddiaçı və arvadı Ətriyə Abdulovanın cavabdehin adına sözügedən etibarnamələri nəyə görə vermələrini, onların və yaxın qohumlarının adlarına qeydə alınmış daşınar və daşınmaz əmlaklara dair alqı-satqı müqavilələrinin nəyə görə təmsilçi kimi cavabdehin vasitəsi ilə bağlanmasını, alqı-satqı müqavilələri üzrə ödənilmiş pul vəsaitlərinin kimin tərəfindən, hansı qaydada ödənilməsini, etibarnamə üzrə təmsilçi kimi cavabdehin tapşırıq müqaviləsinin icrası üçün lazım olan bütün hərəkətləri vicdanla həyata keçirib-keçirməməsini, aldığı pul vəsaitlərini tam məbləğdə təyinatı üzrə xərcləyib-xərclənməməsini, onun öz borcunu yerinə yetirib-yetirməməsini və sair aydınlaşdırmamış, iş üzrə düzgün olmayan qətnamə qəbul etmişdir.

Bu baxımdan kassasiya instansiyası məhkəməsi hesab etmişdir ki, işə yenidən apellyasiya qaydasında baxılarkən, ilk növbədə iş üzrə müvafiq ekspertizalar keçirilib rəylər alınmaqla, iddiaçının özü, yaxın qohumları, tanışları vasitəsi ilə hissə-hissə cavabdehə bank vasitəsi ilə göndərdikləri pul vəsaitlərinin təyinatı üzrə xərclənib-xərclənməməsini, göndərilən pul vəsaitləri ilə cavabdehin təmsilçiliyi ilə alınan əmlakların real bazar dəyərlərinin üst-üstə düşüb-düşməməsini aydınlaşdırmalı və məhz bundan sonra ilk, qarşılıqlı iddia ərizələrinin, o cümlədən üçüncü şəxslərin iddia tələblərinin əsaslılığına düzgün hüquqi qiymət verilməsini təmin etməlidir.

Ona görə də Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Mülki Kollegiyasının 31 avqust 2018-ci il tarixli qərarı ilə cavabdehin kassasiya şikayəti təmin edilərək, iş üzrə Şirvan Apellyasiya Məhkəməsi Mülki Kollegiyasının 02 aprel 2018-ci il tarixli qətnaməsi ləğv edilmiş, mülki iş yenidən baxılması üçün həmin məhkəməyə qaytarılmışdır.

Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 882.4-cü maddəsi blanket xarakterli norma olmaqla mövcud borcun etirafı haqqında müqaviləyə dair münasibətləri tənzimləyən həmin Məcəllənin 882.1 və 882.2-ci maddələrinin müddələrinin öhdəliyi öz üzərinə götürmək haqqında müqavilələrə də eyni qaydada şamil edilməsini nəzərdə tutur.

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Mülki Kollegiyası tərəfindən baxılmış mülki işin materiallarından görünür ki, iddiaçı Mehman Quliyev cavabdeh Kazım Qafarova qarşı pul tələbinə dair iddia ərizəsi ilə məhkəməyə müraciət edərək cavabdehdən iddiaçının xeyrinə 20.000 ABŞ dolları məbləğində pulun tutulması barədə qətnamə çıxarılmasını xahiş etmişdir.

Sonradan iddiaçı Mehman Quliyev iddia ərizəsinə əlavə ilə məhkəməyə müraciət edərək cavabdehdən iddiaçının xeyrinə 20.000 ABŞ dolları məbləğində borcun və onun gecikdirilməsi səbəbindən vurulmuş 5.000 ABŞ dolları məbləğində zərərin əvəzinin tutulması barədə qətnamə çıxarılmasını xahiş etmişdir.

Eyni zamanda cavabdeh Kazım Qafarov Mehman Quliyevə qarşı müqavilənin etibarsız hesab olunması tələbinə dair qarşılıqlı iddia ərizəsi ilə məhkəməyə müraciət edərək tərəflər arasında bağlanmış 11 noyabr 2015-ci il tarixli müqavilənin etibarsız hesab olunması haqqında qətnamə çıxarılmasını xahiş etmişdir.

Şirvan şəhər məhkəməsinin 13 fevral 2017-ci il tarixli qətnaməsi ilə iddiaçı Quliyev Mehman Vəli oğlunun cavabdeh Qafarov Kazım Qulu oğluna qarşı pul tələbinə dair iddiası qismən təmin edilmiş, cavabdeh Qafarov Kazım Qulu oğlundan 21.000 ABŞ dolları məbləğində qətnamənin icra olunduğu günə olan Azərbaycan Respublikası manatının Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının müəyyən etdiyi məzənnəsi ilə hesablanmaqla pulun alınaraq iddiaçı Quliyev Mehman Vəli oğluna verilməsi qət edilmiş, iddia tələbi qalan hissədə təmin edilməmiş, cavabdeh Qafarov Kazım Qulu oğlunun iddiaçı Quliyev Mehman Vəli oğluna qarşı 11 noyabr 2015-ci il tarixli müqavilənin etibarsız hesab edilməsinə dair qarşılıqlı iddia tələbi təmin edilməmişdir.

Şirvan Apellyasiya Məhkəməsinin Mülki Kollegiyasının 07 iyun 2017-ci il tarixli qətnaməsi ilə Şirvan şəhər məhkəməsinin 13 fevral 2017-ci il tarixli qətnaməsi dəyişdirilmədən saxlanılmışdır.

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Mülki Kollegiyasının 26 oktyabr 2017-ci il tarixli qərarı ilə Şirvan Apellyasiya Məhkəməsi Mülki Kollegiyasının 07 iyun 2017-ci il tarixli qətnaməsi

ləğv edilmiş, iş yenidən baxılması üçün həmin məhkəməyə göndərilmişdir.

Şirvan Apellyasiya Məhkəməsinin Mülki Kollegiyasının 06 mart 2018-ci il tarixli qətnaməsi ilə Şirvan şəhər məhkəməsinin 13 fevral 2017-ci il tarixli qətnaməsi ləğv edilmiş, iş üzrə yeni qətnamə qəbul edilmiş, ilkin iddia tələbi təmin edilməmiş, Qafarov Kazım Qulu oğlunun Quliyev Mehman Vəli oğluna qarşı 11 noyabr 2015-ci il tarixli müqavilənin etibarsız hesab edilməsi tələbinə dair qarşılıqlı iddia tələbi təmin edilmiş, M.Quliyev ilə K.Qafarov arasında Şirvan şəhər 2 sayılı Dövlət Notariat Kontorunda bağlanmış reyestrədə 3M-444 nömrə ilə qeyd edilmiş 11 noyabr 2015-ci il borcun etirafı barədə müqavilə etibarsız hesab edilmişdir.

Həmin qətnamədən iddiaçı kassasiya şikayəti vermişdir.

Kassasiya kollegiyası izahatları dinləyib, kassasiya şikayətinin dəlillərini araşdıraraq hesab etmişdir ki, aşağıdakı əsaslara görə kassasiya şikayəti təmin edilməklə apellyasiya məhkəməsinin qətnaməsi ləğv olunmalı, ilk iddia qismən təmin edilməli, Qafarov Kazım Qulu oğlundan 20.000 ABŞ dollarının qərar icra olunduğu vaxt manatla məzənnəsi alınaraq Quliyev Mehman Vəli oğluna verilməli, Qafarov Kazım Qulu oğlunun Quliyev Mehman Vəli oğluna qarşı 11 noyabr 2015-ci il tarixli müqavilənin etibarsız hesab edilməsi tələbinə dair qarşılıqlı iddia tələbi isə rədd edilməlidir.

İşin mübahisəsiz hallarından aydın olur ki, cavabdeh Kazım Qafarovun oğlu - mübahisə predmeti barəsində müstəqil tələb irəli sürməyən üçün şəxs Qulu Qafarov -iddiaçı Mehman Quliyevə məxsus mağazada işləmiş, təxminən 20.000 manat həcmində malları niyə satmış, pullarını isə toplaya bilməmişdir. Mehman Quliyev bu faktla bağlı Şirvan şəhər Polis Şöbəsinə şikayət ərizəsi ilə müraciət etmişdir. Aparılmış araşdırma zamanı Qulu Qafarovun 20.000 manat həcmində malları niyə satması, pullarını isə toplaya bilməməsi öz təsdiqini tapmışdır. Eyni zamanda, Qulu Qafarovun atası cavabdeh Kazım Qafarovla ilk iddiaçı Mehman Quliyev arasında 11 noyabr 2015-ci il tarixdə 20.000 manat məbləğində borcun etirafı haqqında mücərrəd müqavilə bağlanmışdır. Tərəflərin qarşılıqlı razılığı ilə tərtib edilmiş sənəddə Kazım Qafarov Mehman Quliyevə 21.000 manat deyil, 21.000 ABŞ dolları

məbləğində borcu olduğunu bildirmişdir. 13 noyabr 2015-ci il tarixdə K.Qafarov həmin borcdan 1.000 ABŞ dolları məbləğində pulu M. Quliyevə qaytarmışdır. Cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi haqqında 16 noyabr 2015-ci il tarixli qərarla Qulu Qafarov barəsində toplanmış material üzrə əməlinə cinayət tərkibi olmadığından cinayət işinin başlanılması rədd olunmuş, M.Quliyevə mülki qaydada məhkəməyə müraciət etmək hüququ izah edilmişdir.

Şirvan Apellyasiya Məhkəməsi Mülki Kollegiyası qəbul etdiyi qətnaməni onunla əsaslandırılmışdır ki, hər iki tərəf, onlar arasında borc münasibətlərinin olmamasını qəbul edir. Digər tərəfdən, cavabdeh K.Qafarov əlavə olaraq bildirmişdir ki, mübahisələndirilən müqavilənin bağlanmasının səbəbi M.Quliyevin onun oğlu Qulu Qafarov barəsində polisə şikayət etməsi olmuşdur, başqa sözlə, K.Qafarov həmin müqaviləni bağlamağa məcbur olmuşdur. Buna görə də, apellyasiya instansiyası məhkəməsi hesab etmişdir ki, bir tərəfdən, mübahisələndirilən əqd təzyiq (oğluna qarşı olan şikayət) altında bağlanmış əqddir, digər tərəfdən isə, M.Quliyevə vurulmuş zərərin (mağazadakı malların nisyə verilməsi) qaytarılmasını təmin etmək məqsədilə bağlanmış yalan əqddir.

Məhkəmə kollegiyası apellyasiya instansiyası məhkəməsinin gəldiyi bu nəticəni əsaslı saymamış və belə qənaətə gəlmişdir ki, işin ədalətli həlli üçün ilk növbədə 11 noyabr 2015-ci il tarixli müqavilənin təbiəti müəyyən olunmalı və həmin müqavilənin hədə təsiri altında bağlanıb-bağlanmadığına hüquqi qiymət verilməlidir.

Məhkəmə kollegiyası hesab etmişdir ki, 11 noyabr 2015-ci il tarixli müqavilədəki ifadələr (1.1-ci bənd) ilk baxışda mövcud borcun etirafı haqqında müqavilə təəssüratı yaratsa da, burada başqasının öhdəliyini öz üzərinə götürmək haqqında müqavilədən söhbət gedir.

Belə ki, Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin (bundan sonra – MM-nin) 882.1-ci maddəsinin (mövcud borcun etirafı haqqında mücərrəd müqavilənin) yalnız o halda qüvvəsi vardır ki, borc öhdəliyi yazılı şəkildə və mövcudluğu etiraf edilən borcun əsaslandırılması üçün müəyyənləşdirilmiş forma üzrə verilsin. Əgər mövcudluğu etiraf edilmiş öhdəlik münasibətlərinin yaranması üçün ayrı forma nəzərdə tutulubsa, etiraf üçün də belə forma tələb edilir. Bu ifadələrdən aydın olduğu kimi, mövcud borcun etirafı haqqında müqavilənin həmin müqavilənin bağlanmasına qədər aralarında hər hansı səbəbdən öhdəlik münasibətləri yaranmış şəxslər arasında bağlanmasından söhbət gedir.

Təsadüfi deyildir ki, MM-nin 882.4-cü maddəsində "Bu Məcəllənin 882.1-882.3-cü maddələri öhdəliyin icrasının qəbul edilməsini, həm də bu barədə vədin öhdəliyə əsas verən şəkildə qəbul edilməsini nəzərdə tutan hər bir müqaviləyə (öhdəliyi öz üzərinə götürmək haqqında müqaviləyə) müvafiq surətdə tətbiq edilir" ifadələri qeyd edilmişdir. Yəni, əgər aralarında əvvəllər öhdəlik münasibətləri yaranmış şəxslər arasında müqavilə bağlanırsa, onda mövcud borcun (öhdəliyin) etirafından söhbət gedir; əgər şəxs başqasına aid öhdəliyi öz üzərinə götürsə, burada MM-in 882.4-cü maddəsində təsbit edilmiş öhdəliyi öz üzərinə götürmək haqqında müqavilə bağlanmış olur.

Nəzərə alınmalıdır ki, maddənin mətnində "borcun etirafı"-ndan söhbət getsə də, bunu, yalnız MM-nin 37-ci fəslində nəzərdə tutulmuş borc müqaviləsindən irəli gələn öhdəlik mənasında deyil, daha geniş mənada, yəni müqavilə, delikt, özgə işlərini tapşırıqsız aparma və ya əsassız varlanmadan irəli gələn öhdəlikləri əhatə edəcək şəkildə təfsir etmək lazımdır.

Yuxarıda da qeyd edildiyi kimi, M.Quliyev və K.Qafarov arasında 11 noyabr 2015-ci il tarixli müqavilənin bağlanmasına qədər sonuncunun birinci qarşısında 21.000 ABŞ dolları məbləğində öhdəliyinin olması müəyyən edilmir, əksinə, K. Qafarovun oğlu Q.Qafarovun borcuna görə bu müqaviləni bağladığı bəlli olur. Dolayısı ilə, 11 noyabr 2015-ci il tarixli müqavilə MM-in 882.4-cü maddəsi anlamında öhdəliyi öz üzərinə götürmək haqqında müqavilədir; MM-in 882.4-cü maddəsi isə həm də blanket xarakterlidir, yəni mövcud borcun etirafı haqqında müqaviləyə dair müddəaların öhdəliyi öz üzərinə götürmək haqqında müqaviləyə də eynilə şamil edilməsini nəzərdə tutur.

MM-nin 404.1-ci maddəsinə görə, müqavilə şərtlərini təfsir edərkən məhkəmə təkcə müqavilədəki söz və ifadələrin hərfi mənasını deyil, həm də tərəflərin iradə ifadəsinin həqiqi mənasını, bütövlükdə müqavilənin hərfi mənasının onun digər şərtləri və mənası ilə müqayisəsini nəzərə alır.

MM-nin 404.2-ci maddəsinə əsasən, bu zaman bütün müvafiq hallar, o cümlədən müqaviləyə qədərki danışıqlar və yazışmalar, tərəflərin qarşılıqlı münasibətlərində yaranmış praktika, işgüzar adətlər, tərəflərin sonrakı hərəkətləri nəzərə alınır.

İşə baxan apellyasiya instansiyası məhkəməsi isə, MM-nin 882.4-cü maddəsinə hazırkı mübahisəyə tətbiq etməklə 11 noyabr 2015-ci il tarixli müqavilənin hüquqi təbiətini düzgün müəyyən etmək əvəzinə növbəti maddi hüquq pozuntusuna yol verərək 11 noyabr 2015-ci il tarixli müqavilənin yalan əqd olması nəticəsinə gəlmişdir.

Halbuki MM-nin 340.2-ci ("Yalan əqd başqa əqdi pərdələmək məqsədi ilə bağlanan əqddir. Yalan əqd əhəmiyyətsizdir. Yalan əqdə onun mahiyyəti nəzərə alınmaqla, tərəflərin həmin əqdi bağlayarkən əslində nəzərdə tutduqları əqdə aid olan qaydalar tətbiq edilir.") maddəsindən də aydın olduğu kimi, yalan əqddən söhbət getməsi üçün bir neçə şərtin mövcudluğu tələb olunur: eyni tərəflər arasında iki fərqli əqdin (görüntüdə bağlanmış olan əqd və həqiqətdə bağlanmış (pərdələnmiş) əqdin) bağlanması, tərəflərin hər ikisinin pərdələmək niyyəti ilə hərəkət etməsi. Hazırkı mübahisədə isə, bu şərtlər mövcud deyildir.

Məhkəmə kollegiyası, 11 noyabr 2015-ci il tarixli əqdin hədə təsiri altında bağlandığına dair apellyasiya məhkəməsinin gəldiyi nəticə ilə də razılaşmamışdır.

Belə ki, MM-nin 339.4-cü maddəsinin tələblərindən görünür ki, əqdi bağlayan şəxsi əqdi bağlamağa məcburetmə (zorakılıq və ya hədələmə) ona hüquq verir ki, zorakılığın üçüncü şəxs tərəfindən törədildiyi halda da əqdi mübahisələndirsin. Xaraktercə şəxsə təsir göstərə bilən və ona şəxsən özünü və ya əmlakını real təhlükə gözlədiyini təlqin edə bilən məcburetmə əqdin etibarsızlığına səbəb olur. Məcburetmənin xarakteri qiymətləndirilərkən şəxsin yaşı və cinsi, həyat şəraiti nəzərə alınır. Məcburetmə tərəflərdən birinin arvadına (ərinə), digər ailə üzvlərinə və ya yaxın qohumlarına qarşı yönəldildikdə də əqdin mübahisələndirilməsinə əsas verir. Məcburetmənin məqsədi ilə vasitələrinin bir-birinə uyğun gəlmədiyi hallardan başqa, nə qanuna zidd məqsədlərlə, nə də qanuna zidd vasitələr tətbiq edilməklə həyata keçirilməyən hərəkətlər məcburetmə sayılır.

Bu normanın məzmunundan göründüyü kimi, hər hansı əqdin MM-nin 339.4-cü maddəsinə rəhbər tutmaqla mübahisələndirilməsi üçün aşağıdakı əsaslar mövcud olmalıdır: əqdin qarşı tərəfini hədələməklə və ya zorakılıqla əqdin bağlanmasına yönəlmiş bir davranış; məcburetmənin (zorakılıq və ya hədələmənin) əsaslı olması, yəni əqdin digər tərəfində özünün və ya yaxınlarının həyatlarına, şəxsiyyətlərinə, namuslarına və yaxud əmlaklarına yönəlmiş ağır və dərhal reallaşacaq bir təhlükənin mövcudluğu qənaətini oyandırması; məcburetmənin hüquqa zidd olması.

Hazırkı mübahisə üzrə isə, bu şərtlərdən heç biri mövcud deyildir. Çünki apellyasiya məhkəməsi MM-nin 339.4-cü maddəsinə tətbiq edərkən nəzərə almamışdır ki, məcburetmənin (hədələmənin) M.Quliyevin K.Qafarovun oğlu Q.Qafarovu tutduracağı şəkildə özünü göstərməsi özlüyündə M.Quliyevin iradəsindən kənar məsələ olduğundan

hər hansı hədələməni və ya məcburetməni ehtiva edə bilməz.

Bundan başqa məcburetmə ilə bağlanmış əqdlərdə, məcburetmə əqdin bağlanmasına qədər mövcud olur və məhz müvafiq əqdi bağlamaq üçün məcburetmə tətbiq edən şəxsin istədiyi əqdin bağlanması ilə nəticələnir.

İş materiallarından aydın olur ki, M.Quliyev polis orqanına şikayət ərizəsi ilə 6 noyabr 2015-ci il tarixdə, yəni mübahisələndirilən əqdin bağlanmasından 5 gün əvvəl müraciət etmişdir; polis araşdırması zamanı isə, Q.Qafarovun öhdəliyinin mövcudluğu öz təsdiqini tapmış və K. Qafarov oğluna aid öhdəliyi 11 noyabr 2015-ci il tarixli müqavilə əsasında üzərinə götürmüşdür. Belə olan halda, apellyasiya məhkəməsinin məcburetmə olaraq qəbul etdiyi hədələmə hərəkətinin (yəni hüquq mühafizə orqanına şikayət) edilməsindən sonra, bu hədənin reallaşmaması üçün 11 noyabr 2015-ci il tarixli müqavilənin bağlanmış olmasını əsas tutmaq mümkün deyildir.

İkincisi, nəzərə alınmalıdır ki, 11 noyabr 2015-ci il tarixli müqavilə polis araşdırmasının gedişində bağlanmışdır. M.Quliyevin şikayət ərizəsi ilə müraciətindən sonra qüvvədə olan qanunvericiliyə uyğun olaraq polis orqanı tərəfindən müvafiq araşdırma hərəkətləri edilmişdir. Bu mərhələdə, yəni Q.Qafarovun əməlinə cinayət tərkibinin olub-olmamasına hüquqi qiymət verilməsi və müvafiq qərarların qəbulu artıq hüquq mühafizə orqanının səlahiyyətinə aid olmaqla M.Quliyevin buna müdaxilə etmə imkanı mövcud deyildi.

Bununla yanaşı M.Quliyev polis orqanlarına şikayət etməklə 11 noyabr 2015-ci il tarixli müqavilənin bağlanmasına nail olmuş olsaydı belə, hər hansı məcburetmədən söhbət gedə bilməzdi. Çünki maddədə açıq şəkildə ifadə edildiyi kimi, "nə qanuna zidd məqsədlərlə, nə də qanuna zidd vasitələr tətbiq edilməklə həyata keçirilməyən hərəkətlər məcburetmə sayılır". Başqa sözlə, mağazadakı malların Q.Qafarov tərəfindən heç bir əsas olmadan nisyə olaraq satılması nəticəsində M.Quliyevə 20.000 manat məbləğində zərərin vurulması faktı ilə bağlı hüquq mühafizə orqanına müraciət edəcəyini Q.Qafarov və onun atası K.Qafarova bildirməsinin qanuna zidd olmasını demək mümkün deyildir.

Digər tərəfdən, K.Qafarovun 11 noyabr 2015-ci il tarixli müqavilənin bağlanmasından sonrakı davranışları və bu əqdin məcburetmə ilə bağlandığına dair hazırda irəli sürdüyü dəlili arasında da ziddiyyət vardır.

Belə ki, K.Qafarov müqavilənin bağlanmasından 2 gün sonra, yəni 13 noyabr 2015-ci ildə öhdəliyinin bir hissəsini icra etməklə

M.Quliyevə 1.000 ABŞ dolları məbləğində pul ödəmişdir. Əgər K.Qafarov sözügedən əqdi bağlamağa məcbur edilmişdisə, onda hər hansı ödəniş həyata keçirmədən onu mübahisələndirməli idi. Eyni zamanda, nəzərə alınmalıdır ki, K.Qafarov yalnız 11 yanvar 2017-ci il tarixdə, yəni M. Quliyevin ona qarşı pul tələbinə dair iddia ərizəsi ilə 8 dekabr 2016-cı il tarixdə məhkəməyə müraciət etməsindən sonra məhkəmədə iddia qaldırmışdır.

Şərh edilənlərə əsasən məhkəmə kollegiyası iş üzrə qəbul etdiyi yekun qərarında belə nəticəyə

gəlmişdir ki, 11 noyabr 2015-ci il tarixli müqavilə ilə oğlu Qulu Qafarovun iddiaçı Mehman Quliyevə aid 21.000 ABŞ dolları məbləğində pul öhdəliyini öz üzərinə götürməklə həmin pulu bir il ərzində hissə-hissə qaytaracağını qəbul edən (müqavilənin 3.1-ci bəndi) K.Qafarovdan M.Quliyevin xeyrinə 20.000 ABŞ dolları məbləğində pul vəsaiti tutulmalı, 11 noyabr 2015-ci il tarixli müqavilənin etibarsızlığına dair qarşılıqlı iddia isə rədd edilməlidir.

Müqavilə şərtlərini təfsir edərkən məhkəmə təkcə müqavilədəki söz və ifadələrin hərfi mənasını deyil, həm də tərəflərin iradə ifadəsinin həqiqi mənasını, bütövlükdə müqavilənin hərfi mənasının onun digər şərtləri və mənası ilə müqayisəsini də nəzərə almalıdır.

İddiaçı “FinansLizing” ASC-i (bundan sonra iddiaçı təşkilat) məhkəmədə cavabdehlər Məmmədov Qabil Əli oğlu və Məmmədov Məmməd Əli oğluna (bundan sonra cavabdehlər) qarşı “daxili lizing müqaviləsinə, zəminlik müqaviləsinə xitam verilməsi, lizing obyektinin geri təhvil verilməsi, daxili lizing müqaviləsi üzrə əsas borcun, lizing mükafatının və dəbbə pulunun tutulması” barədə iddia qaldırmış və tələblərini onunla əsaslandırılmışdır ki, 01 sentyabr 2011-ci il tarixli daxili lizing müqaviləsinə əsasən qiyməti 110.000 manat olan Bakı şəhəri, M.K.Atatürk prospekti 39 saylı evin 75-ci mənzili cavabdeh Qabil Məmmədova lizingə verilmişdir. Müqaviləyə əlavə edilən 1 saylı cədvələ görə 01 oktyabr 2011-ci il tarixdən başlayaraq daxili lizing müqaviləsi üzrə 01 sentyabr 2012-ci il tarixədək 12 ay müddətində cavabdeh Qabil Məmmədov tərəfindən 122.910 manat lizing ödənişi edilməli idi. Lakin cavabdehlər müqavilə öhdəliklərinə əməl etməyərək lizing ödənişlərini yerinə yetirməmişlər. Sonradan cavabdeh Qabil Məmmədov ərizə ilə iddiaçı təşkilata müraciət edərək maddi vəziyyətinin nəzərə alınmaqla lizing ödənişlərinin azaldılmasını xahiş etmiş və ərizəsi nəzərə alınaraq 06 dekabr 2012-ci il tarixdən yeni ödəniş cədvəli tərtib edilmişdir. Yeni ödəniş cədvəlinə əsasən cavabdeh Qabil Məmmədov 06 dekabr 2012-ci il tarixdən 06 oktyabr 2014-cü il tarixədək hər ay 5.066,74 manat olmaqla, cəmi 116.534,98 manat ödəniş etməyi öhdəsinə götürmüş, lakin, yenidən lizing ödənişlərini gecikdirmiş və onun 13 dekabr 2013-cü il tarixə ödənilməmiş 28.036,30 manat əsas, 8.968,64 manat lizing mükafatı, 3.801,33 manat dəbbə pulu, cəmi 40.806,27 manat lizing müqaviləsi üzrə borcu yaranmışdır. İddiaçı təşkilat tərəfindən lizing müqaviləsi üzrə ödənişlərin həyata keçirilməsi üçün

cavabdehlərə rəsmi xəbərdarlıq edilsə də, sonuncu lizing müqaviləsi üzrə üzərinə götürdüyü öhdəlikləri yerinə yetirməmişdir. Bu hal isə, sözügedən lizing müqaviləsinin birtərəfli qaydada ləğv edilməsi və lizing obyektinin geri alınması üçün əsasdır. Bundan başqa digər cavabdeh Məmməd Məmmədov 01 sentyabr 2011-ci il tarixli zəminlik müqaviləsinə əsasən lizing müqaviləsi üzrə öhdəliklərin icrasının təmin edilməsini və ya lazımı qaydada icra edilməsini zəmin kimi öz üzərinə götürmüşdür. Ona görə də ilk iddia ərizəsinin təmin edilməsi barədə qətnamə çıxarılması xahiş olunmuşdur.

Bakı şəhəri, Nəsimi rayon məhkəməsinin 15 iyul 2014-cü il tarixli qətnaməsi ilə ilk iddia ərizəsi qismən təmin edilərək, tərəflər arasında bağlanmış 01 sentyabr 2011-ci il tarixli lizing müqaviləsinə, iddiaçı təşkilatla digər cavabdeh Məmməd Məmmədov arasında bağlanmış 01 sentyabr 2011-ci il tarixli zəminlik müqaviləsinə xitam verilmiş, lizing predmeti olan Bakı şəhəri, M.K.Atatürk prospekti 39 saylı evin 75-ci mənzilinin cavabdeh Qabil Məmmədovdan alınıb iddiaçı təşkilata verilməsi, cavabdehlərdən əsas borca görə 28.036,30 manat, lizing mükafatına görə 8.968,64 manat, cəriməyə görə 500 manat, cəmi 37.504,94 manat lizing borcunun tutulub iddiaçı təşkilata verilməsi və iddia ərizəsinin qalan hissədə təmin edilməməsi qət edilmişdir. Cavabdehlər qətnamədən apellyasiya şikayəti vermişlər.

21 aprel 2015-ci il tarixdə cavabdeh Qabil Məmmədov ilk iddia ərizəsi ilə birlikdə baxılması üçün qarşılıqlı iddia ərizəsi ilə apellyasiya instansiyası məhkəməsinə müraciət edərək, “mənzilə dair alqı-satqı müqaviləsinin etibarsız hesab edilməsi və hüquqların dövlət qeydiyyatı haqqında çıxarışın ləğv edilməsi” barədə qətnamə çıxarılmasını xahiş etmiş və tələblərini onunla əsaslandırılmışdır ki,

birinci instansiya məhkəməsində işə baxılarkən iştirakı təmin edilməyənə görə pozulmuş hüquqlarının müdafiəsi üçün məhkəməyə müraciət edə bilməmişdir. Ona görə də qarşılıqlı iddia ərizəsi ilə məhkəməyə müraciət edir. İddiaçı təşkilatla bağladığı kredit müqaviləsinə əsasən sözügedən mənzili 110.000 manata qiymətləndirib girov qoymaqla iddiaçı təşkilatdan pul götürmüşdür. Sonradan kredit müqaviləsi üzrə faizləri ödəyə bilmədiyi üçün, iddiaçı təşkilat hazırkı ilk iddia ərizəsi ilə məhkəməyə müraciət etmişdir. İddiaçı təşkilatla onun arasında mənzilə dair hər hansı alqı-satqı müqaviləsi bağlanmamış, mənzili heç kimə satmamışdır. Mənzilin hazırda bazar qiyməti 200.000-250.000 manat olduğu halda, iddiaçı təşkilat tərəfindən mənzilə cəmi 110.000 manat qiymət qoyulmuşdur. Kredit müqaviləsi üzrə götürdüyü borcun faizlərini vaxtılı-vaxtında ödəmiş, lakin iddiaçı təşkilat tərəfindən onun barəsində əsassız olaraq əlavə faizlər hesablanmışdır. Ona görə də qarşılıqlı iddia ərizəsinin təmin edilməsi barədə qətnamə çıxarılmasını xahiş etmişdir.

Bakı Apellyasiya Məhkəməsi Mülki Kollegiyasının 03 iyun 2015-ci il tarixli qətnaməsi ilə apellyasiya şikayəti qismən təmin edilərək, iş üzrə Bakı şəhəri, Nəsimi rayon məhkəməsinin 15 iyul 2015-ci il tarixli qətnaməsi ləğv edilmiş, iş üzrə yeni qətnamə çıxarılaqla, ilk iddia ərizəsi qismən təmin edilmiş, cavabdehlərdən müştərək qaydada əsas və faiz borcuna görə 40.910 manat, dəbbə puluna görə 500 manat, cəmi 41.410 manat pul tutulub iddiaçı təşkilata ödənilməsi, qalan hissədə ilk iddia ərizəsinin təmin edilməməsi, eyni zamanda qarşılıqlı iddia ərizəsinin təmin edilərək, iddiaçı təşkilatla cavabdeh Qabil Məmmədov arasında sözügedən mənzilə dair 03 sentyabr 2011-ci il tarixdə bağlanmış alqı-satqı müqaviləsinin etibarsız hesab edilməsi, həmin mənzilə dair iddiaçı təşkilatın adına verilmiş 30 sentyabr 2011-ci il tarixli “hüquqların dövlət qeydiyyatı haqqında çıxarış”ın ləğv edilməsi qət edilmişdir.

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Mülki Kollegiyasının 21 oktyabr 2015-ci il tarixli qərarı ilə iddiaçı təşkilatın kassasiya şikayəti təmin edilərək, iş üzrə Bakı Apellyasiya Məhkəməsi Mülki Kollegiyasının 03 iyun 2015-ci il tarixli qətnaməsi ləğv edilmiş, mülki iş yenidən baxılması üçün həmin məhkəməyə qaytarılmışdır.

Bakı Apellyasiya Məhkəməsi Mülki Kollegiyasının 28 dekabr 2015-ci il tarixli, qətnaməsi ilə apellyasiya şikayəti qismən təmin edilərək, iş üzrə Bakı şəhəri, Nəsimi rayon məhkəməsinin 15 iyul 2014-cü il tarixli qətnaməsi ləğv edilmiş, ilk iddia ərizəsi qismən təmin edilərək, iddiaçı təşkilatla cavabdeh Qabil Məmmədov

arasında bağlanmış 01 sentyabr 2011-ci il tarixli daxili lizinq müqaviləsinə, digər cavabdeh Məmməd Məmmədovla bağlanmış 01 sentyabr 2011-ci il tarixli zəminlik müqaviləsinə xitam verilmiş, Bakı şəhəri, Nərimanov rayonu, M.K.Atatürk prospekti, 39 saylı evin 75-ci mənzilinin cavabdeh Qabil Məmmədovdan alınub iddiaçı təşkilata təhvil verilməsi, cavabdehlərdən müştərək qaydada əsas borca görə 28.036,30 manat, hesablanmış lizinq mükafatına görə 8.968,64 manat, cəriməyə görə 500 manat, ödənilmiş dövlət rüsumuna görə 30 manat, cəmi 37.534,94 manat pulun tutulub iddiaçı təşkilata verilməsi, ilk iddia ərizəsinin qalan hissədə təmin edilməməsi qət edilmiş, eyni zamanda cavabdehlərin iddiaçı təşkilata qarşı “mənzilə dair bağlanmış alqı-satqı müqaviləsinin etibarsız hesab edilməsi və hüquqların dövlət qeydiyyatı haqqında çıxarışın ləğv edilməsi” barədə qarşılıqlı iddia ərizəsi təmin edilməmişdir.

Kassasiya instansiyası məhkəməsi apellyasiya instansiyası məhkəməsinin gəlidiyi nəticə ilə razılaşmamış və hesab etmişdir ki, apellyasiya instansiyası məhkəməsi işə baxarkən maddi və prosessual hüquq normalarının tələblərini pozaraq, işin həqiqi halları və tərəflərin qarşılıqlı münasibətləri üzrə səhv nəticəyə gəlmişdir.

Belə ki, apellyasiya instansiyası məhkəməsi müəyyən etmişdir ki, 20 fevral 2008-ci il tarixli “hüquqların dövlət qeydiyyatı haqqında” Çıxarışa əsasən Bakı şəhəri, Nərimanov rayonu, M.K.Atatürk prospektində yerləşən, 39 saylı binanın 5 otaqlı, yaşayış sahəsi 77,99 kv.metr olan 75-ci mənzili cavabdeh Qabil Məmmədovun mülkiyyətində olmuş, mənzildə özü, arvadı, uşaqları və yaxın qohumları qeydiyyatda olmaqla yaşamışlar. 01 sentyabr 2011-ci il tarixdə bağlanmış lizinq müqaviləsinə və ona əlavə edilmiş 1 saylı əlavəyə əsasən iddiaçı təşkilat qiyməti 110.000 manat göstərilən sözügedən mənzili cavabdeh Qabil Məmmədovun və ailə üzvlərinin istifadəsinə, sahibliyinə vermiş və 1 il müddətində cavabdeh Qabil Məmmədov hər ay 10.242,52 manat lizinq mükafatı ödəməyi öhdəsinə götürmüşdür. Eyni zamanda 01 sentyabr 2011-ci il tarixdə bağlanmış zəminlik müqaviləsinə əsasən digər cavabdeh Məmməd Məmmədov borclu Qabil Məmmədovun qeyd olunan daxili lizinq müqaviləsi üzrə öhdəliklərini lazımcına və vaxtında icra etməsi üçün iddiaçı təşkilat qarşısında zəmin durmuşdur.

03 sentyabr 2011-ci il tarixdə notarial qaydada təsdiq edilmiş alqı-satqı müqaviləsinə əsasən cavabdeh Qabil Məmmədov mülkiyyətində olan sözügedən mənzili ailə üzvlərinin razılıq ərizələrinə əsasən 110.000 manata iddiaçı təşkilata satmışdır. 03 sentyabr 2011-ci il tarixdə tərəflər arasında

imzalanmış “əmlakın qəbulu və lizinqə verilməsi haqqında” akta əsasən ümumi qiymətinin həcmi 150.000 manat müəyyən edilməklə, sözügedən mənzilə mülkiyyət hüququ bu aktın imzalandığı andan iddiaçı təşkilata, mənzilə ziyan və zərərliə bağlı bütün risklər isə cavabdeh Qabil Məmmədova keçmiş və sonuncu mənzili lizinqə qəbul etmişdir. 30 sentyabr 2011-ci il tarixli “hüquqların dövlət qeydiyyatı haqqında” Çıxarışa əsasən mənzil mülkiyyət hüququ üzrə iddiaçı təşkilatın adına qeydə alınmışdır. Bundan sonra cavabdeh Qabil Məmmədov ərizə ilə iddiaçı təşkilata müraciət edərək maddi vəziyyətinin nəzərə alınmaqla lizinq ödənişlərinin azaldılmasını xahiş etmiş və onun ərizəsi nəzərə alınaraq 06 dekabr 2012-ci il tarixdən yeni ödəniş cədvəli tərtib edilmişdir. Yeni ödəniş cədvəlinə əsasən cavabdeh Qabil Məmmədov 06 dekabr 2012-ci il tarixdən 06 oktyabr 2014-cü il tarixədək hər ay 5.066,74 manat olmaqla, cəmi 116.534,98 manat ödəniş etməyi öhdəsinə götürmüşdür.

Kassasiya instansiyası məhkəməsi kassasiya şikayətinin dəlillərini müzakirə edib hesab etmişdir ki, hazırkı mübahisənin obyektiv həlli üçün ilk növbədə tərəflər arasında yaranmış mülki hüquq münasibətlərinə aydınlıq gətirilməlidir. Belə ki, iddiaçı təşkilat ilk iddia ərizəsində cavabdehlərlə lizinq müqaviləsindən irəli gələn lizinq hüquq münasibətində olmasını, cavabdehlər isə qarşılıqlı iddia ərizəsində iddiaçı təşkilatla kredit müqaviləsindən irəli gələn kredit hüquq münasibətində olmalarını, lizinq və mübahisə edilən alqı-satqı müqavilələrinin yalan əqd olmaqla kredit hüquq münasibətlərini pərdələmək məqsədi ilə bağlanmasını iddia etmişlər.

Əvvəla, lizinq müqaviləsi mülki qanunvericilikdə nisbətən yeni anlayışdır. Əsasən bazar iqtisadiyyatı şəraitində tətbiq edilə bilən bu müqavilə növü ölkəmizdə 1990-cı ilin əvvəllərindən bir hüquqi institut kimi tətbiq edilməyə başlanmışdır. Lizinq xidməti üzrə münasibətlərin tənzimlənməsinin əsas təməli 29 noyabr 1994-cü il tarixli “Lizinq xidməti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun qəbulu ilə qoyulmuşdur. Sonradan “Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinə əlavələr və dəyişikliklər edilməsi haqqında” 17 iyun 2003-cü il tarixli Qanunla qeyd olunan Qanun qüvvədən düşmüş hesab edilməklə Mülki Məcəlləyə lizinq münasibətlərini tənzimləyən çoxsaylı normalar daxil edilmişdir.

Digər tərəfdən lizinq müqaviləsinə görə, lizinq verən müəyyən əşyanı müqavilə ilə şərtləşdirilmiş müəyyən haqla, müəyyən müddətə və digər şərtlərlə (lizinq alana əmlakı satın almaq hüququnun verilməsi də daxil olmaqla) lizinq alanın

istifadəsinə verməyə borcludur. Lizinq alan isə müəyyənləşdirilmiş dövrüklə müddətə ödəməyə borcludur (Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin (bundan sonra mətdə MM-nin) 747.1-ci maddəsi).

Maddənin mənasına görə lizinq müqaviləsi hüquqi təbiətinə görə müstəqil müqavilə növü olmaqla, xüsusən sahibkarlıq fəaliyyətinin inkişafında mühüm rol oynayan vasitədir. Lizinq müqaviləsinə əsasən, lizinq verən öz maliyyə və maddi imkanları hesabına lizinq alana müəyyən əşyaları verməklə onun sahibkarlıq fəaliyyətini maliyyələşdirmiş və onun fəaliyyət göstərdiyi iqtisadi sahəyə investisiya yatırmış olur. Bunun nəticəsində lizinq alan sahibkarlıq fəaliyyətini genişləndirir və bütün bunlar iqtisadiyyatın inkişafına xidmət etmiş olur.

Alqı-satqı müqaviləsi isə, satıcının müəyyən əşyanı alıcının mülkiyyətinə verəcəyi, alıcının isə həmin əşyanı qəbul edərək, əvəzində müəyyənləşdirilmiş pul məbləğini, yəni əşyanın qiymətini satıcıya ödəyəcəyi haqqında razılaşmadır (MM-nin 567 və 646-cı maddələri).

Alqı-satqı müqaviləsi iki tərəfin alıcının və satıcının bir-biri ilə üst-üstə düşən iradə ifadələrinin əsasında əmələ gəlir və tərəflərin hər ikisi üçün həm hüquq, həm də vəzifə yaradır. Bu müqaviləyə əsasən, alıcının əşyanı öz mülkiyyətinə qəbul etmək hüququ və onun qiymətini ödəmək borcu, satıcı üçün isə əşyanı alıcının mülkiyyətinə vermək borcu və onun qiymətinin ödənilməsinə tələb etmək hüququ yaranır.

Apellyasiya instansiyası məhkəməsi qətnamədə tərəflər arasında kredit hüquq münasibətləri deyil, lizinq, alqı-satqı müqavilələrindən irəli gələn öhdəlik hüquq münasibətlərinin yaranması qənaətinə gəlsə də, sözügedən alqı-satqı və lizinq müqavilələri üzrə tərəflərin iradə ifadələrinin həqiqi mənasını, o cümlədən həmin müqavilələrin bağlanmasınadək tərəflər arasında aparılmış danışıqları, yazışmaları, onlar arasında 2011-ci ildən davam edən qarşılıqlı münasibətləri, həmçinin tərəflərin sonrakı davranışlarını nəzərə almamışdır.

Halbuki, MM-nin 404.1-ci maddəsinin mənasına görə, müqavilə öhdəliyinin lazımcına icra edilməsi üçün müqavilənin məzmununun, ondan irəli gələn hüquq və vəzifələrin və müqavilənin bütün şərtlərinin düzgün anlaşılmasının böyük əhəmiyyəti vardır. Buna görə də şərh olunan maddədə müqavilənin məhkəmə qaydasında təfsiri və onun qaydaları nəzərdə tutulmuşdur. Şübhəsiz ki, müqavilənin təfsiri zamanı hər şeydən əvvəl müqavilədəki söz və ifadələrin hərfi mənası aydınlaşdırılmalıdır. Bununla yanaşı məhkəmə

bütövlükdə müqavilənin hərfi mənasını onun digər şərtləri və mənası ilə müqayisəsini nəzərə almaqla tərəflərin iradə ifadəsinin həqiqi mənasını müəyyənləşdirməlidir. Bunları müəyyənləşdirmək üçün isə, ilk növbədə bütün hallar, o cümlədən müqaviləyə qədərki danışıqlar və yazışmalar, tərəflərin qarşılıqlı münasibətlərində yaranmış praktika, işgüzar adətlər və tərəflərin sonrakı davranışları nəzərə alınmaqla, müqavilədəki hər bir sözün etimoloji anlamı, bu sözlərin birləşməsindən əmələ gələn düzgün məna aydınlaşdırılmalıdır.

Bu baxımdan kassasiya instansiyası məhkəməsi apellyasiya instansiyası məhkəməsinin tərəflər arasında lizinq, alqı-satqı müqavilələrinin notarial qaydada təsdiq edildiyi üçün onların etibarsızlığının istisna edilməsinə dair gəldiyi nəticə ilə razılaşmayıb, tərəflərin sözügedən müqavilələri bağlayarkən iradə ifadələrinin həqiqi mənasını, bütövlükdə həmin müqavilələrin hərfi mənasının onun digər şərtləri və mənası ilə müqayisəsini nəzərə alıb hesab etmişdir ki, tərəflər arasında bağlanmış lizinq, alqı-satqı müqavilələrini etibarlı əqdlər hesab etmək olmaz. Çünki, sözügedən lizinq və alqı-satqı müqavilələri yalan əqd olmaqla, əslində tərəflərin real iradə ifadələrini əks etdirməməklə yanaşı, 01 sentyabr 2011-ci il tarixdən tərəflər arasında yaranmış kredit hüquq münasibətlərini pərdələmək məqsədi ilə bağlanmışdır. Bütün bunlar isə, işin aşağıda qeyd edilən faktiki halları ilə də bir daha təsdiq olunur.

Belə ki, lizinq hüquq institutunun mahiyyəti ondan ibarətdir ki, lizinq verən özündə olan və yaxud lizinq vermək üçün üçüncü şəxsdən dəyərini öz vəsaiti hesabına ödəməklə əldə etdiyi əşyanı müəyyən edilmiş lizinq mükafatı müqabilində lizinq alanın müvəqqəti sahibliyinə və istifadəsinə verməklə, sonuncunun sahibkarlıq fəaliyyətini maliyyələşdirmiş olur. Əvvəla, işdən görünür ki, tərəflər arasında lizinq müqaviləsi bağlanarkən lizinq obyektini lizinq verən- iddiaçı təşkilatın deyil, lizinq alan Qabil Məmmədovun özünün mülkiyyətində, sahibliyində olmuşdur və həmin vaxt lizinq verən iddiaçı təşkilat həmin əmlakı hər-hansı üçüncü şəxsdən lizinq vermək üçün özünə məxsus maliyyə vəsaiti hesabına əldə etməmişdir. Yalnız lizinq müqaviləsi bağlandıqdan sonra lizinq almalı olan Qabil Məmmədov mülkiyyətində olan mənzili yuxarıda qeyd edilən alqı-satqı müqaviləsinə əsasən sonradan özünün müvəqqəti istifadəsinə və sahibliyinə verilməsi üçün iddiaçı təşkilatın adına rəsmiləşdirmişdir.

Digər tərəfdən alqı-satqı müqaviləsi notariatda təsdiq edilərkən iddiaçı təşkilatın mənzili qəbul edib əvəzində müqavilədə müəyyənləşdirilmiş 110.000 manat pul vəsaitini cavabdeh Qabil Məmmədova

bank vasitəsi ilə ödəməsi faktı işə əlavə edilmiş notariat işi və işdə iştirak edən şəxslərin özlərinin izahatları ilə istisna olunur. Halbuki, “Notariat haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 74-cü maddəsinin 4-cü hissəsinə əsasən daşınmaz əmlak üzərində sərəncam verilməsi ilə bağlı notariat qaydasında təsdiq edilən müqavilələr üzrə 5.500 manatdan artıq pul vəsaitinin tərəflərdən birinin digərinə ödəməsi notariusun bankda açdığı depozit hesabı vasitəsi ilə həyata keçirilməlidir. Bu faktda alqı-satqı müqaviləsinin qeyd olunan maddi hüquq normalarının tələblərinə cavab verməməsinə təsdiq edilir.

Göründüyü kimi apellyasiya instansiyası məhkəməsi işin müəyyən edilmiş halları və işə əlavə edilmiş sübutlar üzrə səhv nəticəyə gəlmiş, sözügedən əqdlərin cavabdeh Qabil Məmmədovun iradəsi ilə əhatə olunmamasına, sonuncunun bazar qiyməti 2011-ci ildə 160.300 manat olan mənzili nəyə görə 110.000 manata iddiaçı təşkilata satmalı olmasına, eyni zamanda sonuncu ilə lizinq müqaviləsi bağlayıb, hər ay 10.242,52 manat lizinq mükafatı ödəməklə öz mülkiyyətində olmuş mənzili nəyə görə yenidən lizinqə almalı olmasına, alqı-satqı müqaviləsinin formal bağlanmasına və müqavilə notariatda təsdiq edilərkən cavabdeh Qabil Məmmədova hər hansı pul vəsaitinin ödənilməməsinə, sözügedən müqavilələrin əslində yalan əqd olmaqla, alqı-satqı müqaviləsinin bağlanmasından iki gün öncə cavabdeh Qabil Məmmədovun iddiaçı təşkilatdan aldığı 110.000 manat kredit borcunu pərdələmək məqsədi ilə bağlanmasına diqqət yetirməmişdir.

Ona görə də, kassasiya instansiyası məhkəməsi qanunvericiliklə bilavasitə tənzimlənmədiyi halda, apellyasiya instansiyası məhkəməsinin “geriyə lizinq” anlayışına istinad edib, başqa əqdi pərdələmək məqsədi ilə bağlanmış lizinq və alqı-satqı müqavilələrinə hüquqi don geyindirməyə çalışması ilə razılaşmamışdır.

Bundan başqa işdən görünür ki, cavabdeh Qabil Məmmədov uzun müddətdir ki, ailə üzvləri ilə birlikdə fasiləsiz və etirazsız olaraq sözügedən mənzildə yaşayırlar və bu gün də həmin mənzil onun və ailə üzvlərinin sahibliyində, istifadəsindədir.

Tərəflər arasında yaranmış münasibətlər, həmçinin lizinq və alqı-satqı müqavilələri bağlanılarkən onların iradə ifadələri MM-nin 747.1-ci maddəsi ilə tənzimlənən lizinq müqaviləsinin, eyni zamanda MM-nin 567 və 646.1-ci maddələri ilə tənzimlənən alqı-satqı müqaviləsinin məzmununa uyğun gəlmir və həmin müqavilələr tərəflərin iradə ifadələrinin həqiqi mənasını özündə əks etdirmir.

Belə ki, işdən, qarşılıqlı iddia ərizəsindən, apellyasiya və kassasiya şikayətlərinin dəlillərindən

görünür ki, cavabdeh Qabil Məmmədov ilk gündən 01 sentyabr 2011-ci il tarixdə iddiaçı təşkilatdan 1 il müddətinə, illik 21 faiz ödəmək şərti ilə 110.000 manat kredit almasını, 01 sentyabr 2011-ci il tarixədək həmin təşkilata cəmi 122.910 manat pul ödəməyi öhdəsinə götürməsinə etiraf etmişdir. Bu fakt sözügedən müqavilələrin bağlanmasınadək tərəflər arasında aparılmış danışıqlar, yazışmalar, lizinq ödəniş cədvəlləri, onlar arasında 13 dekabr 2013-cü il tarixədək davam etmiş kredit hüquq münasibətləri, hər ay cavabdeh Qabil Məmmədov tərəfindən faizlərin ödənilməsi və sonuncunun razılıq ərizəsinə əsasən kredit münasibətlərinin 06 oktyabr 2014-cü il tarixədək uzadılması ilə də təsdiq olunmuşdur.

MM-nin 747-1.2. maddəsinə əsasən lizinq verən lizinq müqaviləsinə əsasən cəlb edilmiş və ya özünə məxsus maliyyə vəsaiti hesabına əldə etdiyi və mülkiyyətində olan əşyanı lizinq obyektinə kimi lizinq alana müəyyən haqla, müəyyən müddətə və şərtlərlə (mülkiyyət hüququnun lizinq alana keçməsi və ya keçməməsi şərti də daxil olmaqla) müvəqqəti sahibliyə və ya istifadəyə verən hüquqi və ya fiziki şəxsdir.

Göründüyü kimi tərəflər arasında mövcud olmuş münasibətlər lizinq müqaviləsinə tənzimləyən maddi hüquq normalarının dispazisiya şərtlərinə uyğun gəlmir. Eyni zamanda lizinq müqaviləsinin tərkib hissəsi hesab olunan 1 saylı əlavədə əsas məbləğ kimi 110.000 manat göstərilmişdir. Həmin məbləğ alqı-satqı müqaviləsində mənzilin dəyəri olaraq qeyd edilən məbləğlə uzlaşmır. Cavabdehlər iddiaçı təşkilatdan 110.000 manat kredit götürmələri barədə razılığa gəldiklərini və həmin pulu 1 il müddətində illik 21 faiz ödəmək şərti ilə aldıklarını etiraf etmişlər.

Bundan başqa alqı-satqı müqaviləsinin predmeti olmuş mənzilin satılan dövrdə qiyməti 110.000 manat qeyd olursa da, əslində həmin mənzilin real bazar qiyməti əhəmiyyətli dərəcədə baha olmuşdur. Bu fakt işə əlavə edilmiş "MBA ConsultinggroupLTD" MMC-nin 15 may 2015-ci il tarixli ekspert rəyi, "əmlakın qəbulu və lizinqə verilməsi barədə" 03 sentyabr 2011-ci il tarixli aktla da təsdiq olunmuşdur. Belə ki, ekspert rəyi ilə sübut olunur ki, 03 sentyabr 2011-ci il tarixdə mənzilin bazar qiyməti 160.300 manat təşkil etmişdir. Tərəflərin özlərinin imzaladıqları aktdan isə görünür ki, 01 sentyabr 2011-ci il tarixli daxili lizinq müqaviləsinə əsasən mənzilin qiyməti 150.000 manat təşkil etmişdir.

Daha sonra mənzilin texniki pasportundan, təsvirindən görünür ki, mənzil Bakı şəhəri, M.K.Atatürk prospektində yerləşməklə, 5 otaqlı, ümumi sahəsi 106.79 kv.metr olmaqla tam təmirlə

vəziyyətdədir. Adı seyrçi düşüncəsi ilə analiz olursa belə mənzilin bazar dəyərinin alqı-satqı müqaviləsində göstərilən məbləğdən əhəmiyyətli dərəcədə baha olması istisnasızdır və bu fakt mülki iş materilları ilə inkar olunmur. Mənzilin real bazar dəyərinin tərəflər arasında bağlanmış alqı-satqı müqaviləsində 110.000 manat, lizinq müqaviləsinə əlavədə isə əsas məbləğin 110.000 manat göstərilməsi cavabdehlərin həmin məbləğdə kredit götürmələri barədə razılığa gəlmələrinə dair dəlillərini təsdiq edən sübutdur.

Kassasiya instansiyası məhkəməsi işin yuxarıda qeyd olunan faktiki hallarını nəzərə alıb, kassasiya şikayətinin dəlillərini müzakirə edib hesab etmişdir ki, iddiaçı təşkilatın ilk iddia tələbi onun irəli sürdüyü əsaslarla, yəni lizinq müqaviləsindən irəli gələn öhdəliklərin icrası əsası ilə təmin oluna bilməz və cavabdehlər iddiaçı təşkilatla lizinq, alqı-satqı münasibətləri barədə deyil, kredit münasibətləri barədə razılığa gəlmələri halını sübuta yetirmişlər və tərəflər arasında bağlanmış lizinq, alqı-satqı müqavilələri əslində onlar arasında mövcud olmuş kredit münasibətlərini pərdələmək üçün bağlanmaqla, əhəmiyyətsiz əqddir.

MM-nin 340.2. maddəsinə əsasən yalan əqd başqa əqdi pərdələmək məqsədi ilə bağlanan əqddir. Yalan əqd əhəmiyyətsizdir. Yalan əqdə onun mahiyyəti nəzərə alınmaqla, tərəflərin həmin əqdi bağlayarkən əslində nəzərdə tutduqları əqdə aid olan qaydalar tətbiq edilir.

Maddənin mənasına görə yalan əqd dedikdə, başqa bir əqdi pərdələmək məqsədi ilə bağlanmış əqd anlaşılır. Yalan əqd mahiyyətcə görünüş üçün bağlanır. Yalan əqd onda nəzərdə tutulmuş hüquqi nəticələri yaratmır. Məlumdur ki, MM-nin 324-cü maddəsinə əsasən, əqd mülki hüquq münasibətlərinin əmələ gəlməsinə, dəyişdirilməsinə və ya xitamına səbəb olan iradə ifadəsidir. Nə qədər ki, yalan əqd ümumiyyətlə əqdlərin mahiyyətinin əsas göstəricisi olan bu keyfiyyətlərə malik deyil, yalan əqdi qanuni əqd kimi qəbul etmək olmaz və o, əhəmiyyətsizdir. Yalan əqd etibarsız sayıldıqdan sonra tərəflərin münasibətlərinə yalan əqdlə pərdələnmiş əqdə aid olan qaydalar tətbiq edilir.

MM-nin 337.3 maddəsinə əsasən əhəmiyyətsiz əqd məhkəmə tərəfindən etibarsız sayılıb-sayılmamasından asılı olmayaraq özlüyündə etibarsız olan əqddir.

Kassasiya instansiyası məhkəməsi qeyd olunan maddi hüquq normalarının tələblərini əsas tutub, kassasiya şikayətinin dəlillərini müzakirə edib, apellyasiya instansiyası məhkəməsinin maddi və prosesual hüquq normalarının tələblərini düzgün tətbiq etməsinə yoxlayıb hesab etmişdir ki, tərəflər arasında bağlanmış əqdlər əhəmiyyətsiz olduğuna

görə etibarsız sayılmalı, tərəflərin hazırkı münasibətlərinə yalan əqdlə pərdələnmiş əqdə, yəni kredit müqaviləsinə aid olan qaydalar tətbiq edilməlidir.

Məhkəmə kollegiyası eyni zamanda hesab etmişdir ki, tərəflər arasında bağlanmış əqdlər əhəmiyyətsiz əqdlər olduğuna görə mövcud mübahisəyə başqa əqdin qaydalarının tətbiqi üçün əhəmiyyətsiz əqdlərin etibarsız hesab olunması barədə tələbin irəli sürülməməsi zəruri şərt deyildir (MM-nin 337.3-cü maddəsi).

MM-nin 739.1-ci maddəsinə əsasən borc müqaviləsinə görə iştirakçılardan biri (borc verən) pula və ya digər əvəz edilən əşyalara mülkiyyət hüququnu digər iştirakçıya (borc alana) keçirməyi öhdəsinə götürür, digər iştirakçı (borc alan) isə aldığı pulu müvafiq olaraq pul və ya eyni keyfiyyətdə və miqdarda olan eyni növlü əşyalar şəklində borc verənə qaytarmağı öhdəsinə götürür.

MM-nin 739.2. maddəsinin tələblərinə görə, borc müqaviləsinin predmeti hər hansı pul məbləği olduqda, o, kredit müqaviləsi adlandırılır.

İşdən, qarşılıqlı iddia ərizəsindən, apellyasiya və kassasiya şikayətlərinin dəlillərindən görünür ki, iddiaçı təşkilat cavabdeh Qabil Məmmədova 1 il müddətinə, illik 21 faiz ödəmək şərti ilə 110.000 manat məbləğində kredit vermiş və razılaşmaya görə sonuncu həmin müddətdə iddiaçı təşkilata cəmi 122.910 manat pul qaytarmalı idi. Lakin, sonradan cavabdeh Qabil Məmmədov ərizə ilə iddiaçı təşkilata müraciət edib maddi vəziyyətinin pis olmasını əsas tutub kredit ödənişinin azaldılmasını xahiş etmiş və 06 dekabr 2012-ci il tarixdə iddiaçı təşkilat tərəfindən cavabdeh Qabil Məmmədova yeni ödəniş cədvəli verilmiş və həmin ödəniş cədvəlinə əsasən sonuncu 06 dekabr 2012-ci il tarixdən 06 oktyabr 2014-cü il tarixədək hər ay 5.066,74 manat olmaqla, iddiaçı təşkilata cəmi 116.534,98 manat ödəniş etməyi öhdəsinə götürmüşdür.

İlk iddia ərizəsindən görünür ki, 13 dekabr 2013-cü il tarixə cavabdeh Qabil Məmmədovun iddiaçı təşkilata cəmi 40.836,27 manat ödənilməmiş borcu qalmış, bundan da 28.036,30 manatı əsas, 8.968,64 manatı faiz, 3.801,33 manatı dəbbə pulu borcuna aiddir.

İşdən görünür ki, iddiaçı təşkilat hazırkı iddia ərizəsi ilə məhkəməyə 18 dekabr 2013-cü il tarixdə müraciət edərək qeyd olunan borc məbləğini tələb etmişdir.

İşə əlavə edilmiş 27 may 2014-cü il tarixli məhkəmə-mühasibatlıq ekspertizasının rəyindən görünür ki, hesabdən çıxarış, kassa mədaxil orderinin məlumatları, tərəflər arasında bağlanmış lizinq müqaviləsinin şərtləri nəzərə alınaraq 13 dekabr 2013-cü il tarixə borclu Qabil Məmmədovun

iddiaçı təşkilata cəmi 46.108,04 manat borcu olmuş, bundan da 31.532,25 manat əsas, 6.883,79 manat faiz, 7.701,0 manat cərimə borcunu təşkil etmişdir.

İşə əlavə edilmiş ödəniş qəbzlərindən isə görünür ki, borclu Qabil Məmmədov tərəfindən iddiaçı təşkilata cəmi 82.000 manat məbləğində ödəniş edilmişdir.

Kassasiya instansiyası məhkəməsi işin apellyasiya instansiyası məhkəməsi tərəfindən müəyyən edilmiş həqiqi hallarını nəzərə alıb, hesab etmişdir ki, cəmi ödənilməli olan 122.910 manat kredit borcunun müqabilində borclu Qabil Məmmədov tərəfindən artıq ödənilmiş 82.000 manat puldan, həmçinin məhkəmənin qətnaməsi ilə tutulacaq 46.108,04 manat puldan əlavə, real bazar dəyəri 160.300 manat olan mənzilin də iddiaçı təşkilata qaytarılması qanuni, əsaslı və ədalətli sayıla bilməz.

MM-nin 425.1-ci maddəsinin mənasına görə öz hüquqlarını həyata keçirərkən və vəzifələrini icra edərək tərəflərdən hər biri vicdanlılığın tələb etdiyi tərzdə hərəkət etməlidirlər.

MM-nin 16.1-ci maddəsində göstərilir ki, fiziki və hüquqi şəxslərin yalnız və yalnız başqa şəxsə ziyan vurmaq niyyəti ilə həyata keçirdikləri hərəkətlərə, habelə hüquqdan digər formada sui-istifadə edilməsinə yol verilmir.

MM-nin 560.1-ci maddəsinə əsasən mülki hüquqlar hüquqa uyğun həyata keçirilməlidir. Hüquqdan yalnız başqalarına ziyan vurmaq məqsədi ilə istifadə edilməsi yolverilməzdir.

MM-nin 560.2-ci maddəsində göstərilir ki, hüquqdan sui-istifadəyə yol verilmir, bu əsas üzərində həyata keçirilən razılaşmalar və hərəkətlər isə etibarsızdır.

Ona görə də kassasiya instansiyası məhkəməsi cavabdeh Qabil Məmmədovun düşdüyü vəziyyəti nəzərə alıb, iddiaçı təşkilatın qeyd olunan pul məbləğləri ilə yanaşı, mübahisəli mənzili də ondan geri tələb etməsini hüquqdan sui-istifadə kimi qiymətləndirmiş və belə qənaətə gəlmişdir ki, ilk iddia ərizəsi qismən təmin edilməli, ekspertin rəyi əsas tutulmaqla cavabdehlərdən müştərək qaydada 46.108,04 manat məbləğində pul tutulub iddiaçı təşkilata verilməli, qalan hissədə iddia tələbləri rədd edilməlidir.

Cavabdehlərdən tutulmalı olan pul məbləğinin iddia ərizəsində qeyd olunan məbləğdən artıq olmasına gəlinə isə, kassasiya instansiyası məhkəməsi hesab etmişdir ki, bu iddia tələblərindən kənara çıxma kimi qiymətləndirələ bilməz. Çünki ilk iddia ərizəsində ödənilməmiş əsas, faiz və cərimə borcları ilə yanaşı, real bazar qiyməti 160.300 manat olmuş mənzilin də geri tələb edilməsi ilk iddia ərizəsinin məbləğindən kifayət qədər çoxdur.

Eyni zamanda məhkəmə kollegiyası nəzərə almışdır ki, ilk iddia tələbi iddiaçının yuxarıda qeyd

etdiyi əsaslara görə deyil, kredit hüquq münasibətlərindən irəli gələn əsaslara, həmçinin tərəflərin lizinq və alqı-satqı müqavilələri bağlayarkən əslində nəzərdə tutduqları kredit müqaviləsinə aid olan qaydaların tətbiq edilməsinə görə təmin edilir. Cavabdehlər özləri də kassasiya şikayətində hazırkı işə, lizinq və alqı-satqı müqavilələrini bağlayarkən əslində nəzərdə tutduqları kredit müqaviləsinə aid qaydaların tətbiq edilməsini xahiş etmişlər.

Daha sonra ilk iddia ərizəsindən, ekspertin rəyindən görünür ki, iddiaçı təşkilat cavabdehlərdən müştərək qaydada 13 dekabr 2013-cü il tarixədək olan əsas kredit, faiz cərimə borclarını tələb etmişdir.

Məhkəmə kollegiyası 449.1-449.4-cü maddələrinin tələblərini əsas tutub hesab etmişdir ki, 13 dekabr 2013-cü il tarixdən ötən müddət ərzində cavabdehlərin iddiaçı təşkilata məxsus 46.108,04 manat pul vəsaitini qanunsuz saxlamaları, onu qaytarmaqdan boyun qaçırmaları, onun ödənilməsinə digər şəkildə gecikdirməklə ondan faydalanmalarına görə zəruri sübutları təqdim etməklə, iddiaçı təşkilat ayrıca birinci instansiya məhkəməsində iddia qaldıraraq həmin vəsaitin məbləğindən Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının müəyyənləşdirdiyi bank uçot dərəcəsinə əsasən faizlərin ödənilməsinə, həmçinin gələcəkdə borcun Q.Ə.Məmmədovun mülkiyyətində olan sözügedən mənzilə yönəldilməsini tələb etmək hüququ vardır.

Kassasiya instansiyası məhkəməsi eyni zamanda apellyasiya instansiyası məhkəməsinin MM-nin 354.2-ci maddəsinin tələblərinə istinad edib cavabdeh Qabil Məmmədovun alqı-satqı müqaviləsinin etibarsız hesab edilməsi ilə bağlı tələbi üzrə iddia müddətini ötməsinə dair gəldiyi nəticə ilə dərziləşməmişdir. Belə ki, əvvəla, sözügedən müqavilələrin əhəmiyyətsiz əqd olması mülki iş materialları ilə istisna olunmur və bu açıq-aşkardır. Digər tərəfdən sözügedən maddənin mənasına görə əhəmiyyətsiz əqdin etibarsızlığı nəticələrinin tətbiqi haqqında iddia onun icrasına başlandığı gündən bir il ərzində irəli sürülə bilər.

MM-nin 354.2-ci maddəsinə əsasən bu Məcəllənin 347.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hal istisna olmaqla, maraqlı şəxs əqdin bağlanmasına təsir etmiş zorakılığa və ya hədəyə son qoyulduğu gündən və ya əqdin etibarsız sayılmasına əsas verən halları bildiyi və ya bilməli olduğu gündən bir il ərzində əqdi mübahisə edə bilər. Vacib əhəmiyyətli yanılmanın təsiri altında bağlanmış əqd mübahisəyə əsasən məlum olduğu andan bir ay ərzində mübahisə edilə bilər.

Maddələrin mənasına görə, mülki hüquq anlamında müddət mülki hüquq və vəzifələrin əmələ gəlməsinin, dəyişdirilməsinin və xitamının bağlı olduğu vaxtdır. Şərhləndirilən maddələrdə həm əhəmiyyətsiz, həm də mübahisə edilən əqdlərin etibarsızlıqları ilə bağlı müddətlər müəyyən edilmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, əgər mübahisə edilən əqdin etibarlı olub-olmamasının mübahisə edilməsi müddəti

müəyyən edilmişsə, əhəmiyyətsiz əqdin isə etibarsızlığı nəticəsinin tətbiqi haqqında iddia müddəti müəyyən edilmişdir, bu isə təsadüfi deyildir.

Belə ki, mübahisə edilən əqdin etibarlı olub-olmaması mübahisə edildiyi halda, əhəmiyyətsiz əqd bağlandığı gündən etibarsız sayılır və MM-nin 337.4-cü maddəsinə əsasən, özündə nəzərdə tutulmuş hüquq və vəzifələri yaratmır, yalnız öz etibarsızlığı nəticələrinə səbəb olur. Məhz buna görə də sadalanan maddi hüquq normalarında əhəmiyyətsiz əqdlərin yalnız onun etibarsızlığı nəticələrinin tətbiqi barədə tələb üzrə müddəti müəyyən edilmişdir. Həmin maddələrdə həm əhəmiyyətsiz əqdin etibarsızlığı nəticələrinin tətbiqini tələb etmək üçün, həm də mübahisə edilən əqdin mübahisələndirilməsi üçün bir illik iddia müddəti müəyyən edilmişdir. Qeyd olunan maddələrin məzmunundan da göründüyü kimi mübahisə edilən əqdin mübahisələndirilməsi müddəti maraqlı şəxsin əqdin etibarsız sayılmasına əsas verən halları bildiyi və ya bilməli olduğu gündən, habelə əqdin bağlanmasına səbəb olmuş zorakılıq və ya hədəyə son qoyulduğu gündən başlanır (MM-nin 377.1-ci maddəsi).

Hazırkı halda tərəflər arasında bağlanmış əqd əhəmiyyətsiz əqddir, heç bir hüquqi nəticə doğurmur və özlüyündə etibarsızdır. Əhəmiyyətsiz əqd onun etibarsızlığı ilə əlaqədar nəticələr istisna olmaqla heç bir hüquqi nəticə doğurmur. Əhəmiyyətsiz əqd şəxsin hüquqlarını pozmur, çünki özlüyündə etibarsızdır. Qarşılıqlı iddia ərizəsi isə, məhkəməyə sözügedən əhəmiyyətsiz alqı-satqı müqaviləsinin etibarsızlığı nəticələrinin tətbiqi haqqında onun icrasına başlandığı gündən bir il ərzində verildiyindən, iddia müddəti cavabdehlər tərəfindən ötürülməmişdir.

Ona görə də Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Mülki Kollegiyasının 21 iyun 2016-cı il tarixli qərarı ilə cavabdehlərin kassasiya şikayəti təmin edilərək, iş üzrə Bakı Apellyasiya Məhkəməsi Mülki Kollegiyasının 28 dekabr 2015-ci il tarixli qətnaməsi ləğv edilmiş, apellyasiya instansiyası məhkəməsində müəyyən edilmiş hallar və sübutlar əsasında yeni qərar qəbul edilməklə, ilk iddia ərizəsi qismən təmin olunaraq, cavabdehlərdən müştərək qaydada əsas borca görə 31.532,25 manat, hesablanmış faiz borcuna görə 6.883,79 manat, cərimə borcuna görə 7.701,0 manat, cəmi 46.108,04 manat pulun tutulub iddiaçı təşkilata ödənilməsi, qalan hissədə ilk iddia ərizəsinin təmin edilməməsi, eyni zamanda *qarşılıqlı iddia ərizəsinin təmin edilərək*, Bakı şəhəri, Nərimanov rayonu, M.K.Atatürk prospekti, 39 saylı evin 75-ci mənzilinə dair iddiaçı təşkilatla cavabdeh Qabil Məmmədov arasında 03 sentyabr 2011-ci il tarixdə bağlanmış *alqı-satqı müqaviləsinin etibarsız hesab edilməsi və həmin mənzilə dair Reyestr Xidməti tərəfindən iddiaçı təşkilatın adına verilmiş 30 sentyabr 2011-ci il tarixli "hüquqların dövlət qeydiyyatı haqqında"* Çıxarışın ləğv edilməsi qərara alınmışdır.

Hökmədən apellyasiya şikayətinin verilməsi müddətinin bərpa edilməsindən imtina olunması haqqında qərardan verilmiş apellyasiya şikayətinə cinayət-prosessual qanunvericiliyinin, o cümlədən məhkumun məhkəmə iclasında iştirak etmək və müdafiə hüquqlarının kobud pozulması ilə baxıldığından, apellyasiya instansiyası məhkəməsinin qərarı ləğv edilmişdir.

Bakı Ağır Cinayətlər Məhkəməsinin 05 iyul 2016-cı il tarixli hökmü ilə Nəsimov Kamil Rasim oğlu Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin (bundan sonra CM-nin) 178.3.2, 180.2.2, 180.2.3, 180.2.5-ci maddələri ilə təqsirli bilinərək CM-nin 66.3-cü maddəsinə əsasən cinayətlərin məcmusu üzrə qəti olaraq 9 (doqquz) il müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilmişdir.

Bakı Ağır Cinayətlər Məhkəməsinin 29 iyun 2017-ci il tarixli qərarı ilə məhkum K.R.Nəsimovun həmin hökmədən apellyasiya şikayətinin verilməsi üçün cinayət-prosessual qanunla müəyyən edilmiş, lakin buraxılmış prosessual müddətin bərpa edilməsinə dair vəsatəti təmin edilməmişdir.

Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət kollegiyasının 19 sentyabr 2017-ci il tarixli qərarı ilə K.R.Nəsimov tərəfindən verilmiş apellyasiya şikayəti təmin edilməmiş, Kamil Nəsimovun apellyasiya şikayəti vermə müddətinin bərpa edilməsinə dair vəsatətinin təmin edilməməsi barədə Bakı Ağır Cinayətlər Məhkəməsinin 29 iyun 2017-ci il tarixli qərarı dəyişdirilmədən saxlanılmışdır.

Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət kollegiyasının 19 sentyabr 2017-ci il tarixli qərarından məhkum Kamil Nəsimov kassasiya şikayəti verərək həmin şikayətini onunla əsaslandırılmışdır ki, üzrlü səbəblərdən, o cümlədən xəstəlikləri, savadsızlığı və hüquqlarını bilməməsi üzündən o, Bakı Ağır Cinayətlər Məhkəməsinin 05 iyul 2016-cı il tarixli hökmündən apellyasiya şikayəti vermə müddətini buraxmış, lakin birinci instansiya məhkəməsi əsassız olaraq buraxılmış prosessual müddətin bərpasından imtina etmiş, apellyasiya instansiyası məhkəməsi isə onun iştirakı olmadan, yəni prosessual hüquqlarını pozmaqla onun Bakı Ağır Cinayətlər Məhkəməsinin 29 iyun 2017-ci il tarixli qərarından verdiyi apellyasiya şikayətinə baxıb, birinci instansiya məhkəməsinin həmin əsassız qərarını dəyişdirilmədən saxlamışdır.

K.R.Nəsimov kassasiya şikayətində göstərilənlərə əsasən Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət kollegiyasının 19 sentyabr 2017-ci il tarixli qərarının ləğv edilməsini, Bakı Ağır Cinayətlər Məhkəməsinin 05 iyul 2016-cı il tarixli

hökümündən apellyasiya şikayəti vermə müddətinin bərpa olunmasını xahiş etmişdir.

Məhkum K.R.Nəsimov Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin (bundan sonra mətndə CPM-nin) 391.3.3-cü maddəsinin nəzərdə tutduğu prosessual müddətin bərpası məsələsi üzrə qərarı mübahisələndirdiyindən (CPM-nin 416.0.20-ci maddəsində göstərilən hal) Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyası onun kassasiya şikayətini CPM-nin 419-cu maddəsinin tələbləri baxımından səlahiyyətlərinə aid olan kassasiya müraciəti kimi görərək bu müraciətlə əlaqədar Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət kollegiyasının 19 sentyabr 2017-ci il tarixli ilkin baxış qərarının qanuniliyini və əsaslılığını yoxlayıb, araşdırmanın nəticələri olaraq aşağıdakıları qeyd etmişdir.

Apellyasiya instansiyası məhkəməsində aparılan icraat zamanı tərtib olunmuş materiallardan görünür ki, məhkəmə K.R.Nəsimovun prosessual müddətin bərpasından imtina olunması haqqında Bakı Ağır Cinayətlər Məhkəməsinin 29 iyun 2017-ci il tarixli qərarından verdiyi apellyasiya şikayətinə ilkin baxılması üzrə məhkəmə iclasında onun iştirak etməsini zəruri saymış və bu səbəbdən 21 avqust, 31 avqust, 08 sentyabr 2017-ci il tarixlərində onun cəzaçəkmə müəsisəsindən istintaq təcridxanasına, oradan da müvəqqəti saxlama yerinə keçirilməsi, müvafiq məhkəmə iclaslarına gətirilməsi barədə qərarlar qəbul etmişdir.

Sonuncu – 08 sentyabr 2017-ci il tarixli qərar K.R.Nəsimovun 19 sentyabr 2017-ci il tarixə saat 11.00-a təyin olunmuş məhkəmə iclasında iştirakını təmin etmək üçün qəbul edilmişdir.

K.R.Nəsimovun saxlanıldığı 3 saylı İstintaq Təcridxanasının Tibb-sanitar hissəsinin rəisi 18 sentyabr 2017-ci il tarixdə Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinə K.R.Nəsimovun səhhətinin pisləşməsi və onun iradəsindən asılı olmayan həmin səbəb üzündən məhkəməyə gətirilməyəcəyi barədə məlumat vermişdir.

Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət kollegiyasının 19 sentyabr 2017-ci il tarixdə saat 11.00-da başlayan ilkin baxış iclasında məhkəmə iclas katibi K.R.Nəsimovun səhhətinin pisləşməsi

səbəbindən məhkəmə iclasına gətirilmədiyini bildirmiş, bununla əlaqədar, yəni K.R.Nəsibovu özünün iştirak etməyi şəraitdə keyfiyyətli hüquqi yardımla təmin etmək məqsədilə məhkəmə ona dövlət hesabına müdafiəçinin təyin olunması və bunun üçün məhkəmə iclasının 19 sentyabr 2017-ci il saat 16.00-dək təxirə salınması haqqında qərar qəbul etmişdir.

Lakin, bundan sonra cinayət işinə tikilmiş materiallardan, o cümlədən məhkəmənin Sumqayıt Şəhər Hüquq Məsləhətxanasının müdürünə ünvanlanmış 19 sentyabr 2017-ci il tarixli məktubunun surətindən, məhkəmə iclas protokolundan, eləcə də həmin materiallar sırasında Sumqayıt Şəhər Hüquq Məsləhətxanasının orderinin olmamasından görünür ki, apellyasiya instansiyası məhkəməsi işin vəziyyəti (məhkumun xəstəliyinin kəskinləşməsi səbəbindən məhkəmə iclasında iştirak etməməsi) bunu tələb etsə də, öz qərarının ziddinə olaraq, K.R.Nəsibovu keyfiyyətli hüquqi yardımla təmin etməmiş, protokolda adı qeyd olunan (lakin, order təqdim etməyən) vəkil Abbasov Tahir Hidayət oğlunun 19 sentyabr 2017-ci il tarixdə saat 16.00-da başlayan və məhkumun apellyasiya şikayəti üzrə qərarın qəbul edilməsi ilə nəticələnən məhkəmə iclasında iştirakı formal xarakter daşımışdır.

Belə ki, Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin 19 sentyabr 2017-ci il tarixli məktubunda məhkəmənin Sumqayıt Şəhər Hüquq Məsləhətxanasının müdürünə guya müdafiəçinin təyin olunması barədə müraciət etdiyi əks etdirilsə də, məhkəmə iclas protokolundan aydın olur ki, əslində hüquq məsləhətxanasına belə müraciət göndərilməmiş, sədrlik edən hakim özünü saat 16.00-da başlamış məhkəmə iclasının əvvəlində digər cinayət işi ilə əlaqədar məhkəmə zalında olan Sumqayıt Şəhər Hüquq Məsləhətxanasının vəkili Abbasov Tahir Hidayət oğlunu Kamil Nəsibova müdafiəçi təyin etmiş və ara vermədən (nəinki məhkumla ünsiyyət saxlamaq, hətta işlə, K.Nəsibovun apellyasiya şikayəti ilə tanış olmaq üçün fasilə) vermədən məhkəmə iclasını (K.R.Nəsibovun apellyasiya şikayətinə baxılmasını) davam etdirmiş və məhkumun hazırda baxılan kassasiya şikayəti ilə mübahisələndirdiyi (apellyasiya şikayətinin təmin edilməməsi, Bakı Ağır Cinayətlər Məhkəməsinin 29 iyun 2017-ci il tarixli qərarının dəyişdirilmədən saxlanılması haqqında) 19 sentyabr 2017-ci il tarixli qərarı qəbul etmişdir.

Belə vəziyyətdə məhkum K.R.Nəsibovun Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət kollegiyasında aparılan icraatda **keyfiyyətli** hüquqi yardımla təmin olunduğunu, onun bu yardım hesabına (müdafiəçi vasitəsilə) məhkəmə iclasında (apellyasiya şikayətinin dəlillərinin araşdırılmasında)

səmərəli şəkildə iştirak etdiyini, yəni apellyasiya instansiyası məhkəməsi tərəfindən məhkəmə icraatının qaydalarına, məhkum edilmiş şəxsin cinayət-prosessual qanunun normaları ilə təminat verilən hüquqlarına əməl olunduğunu söyləmək mümkün deyil.

Belə ki, CPM-nin 391.1-ci maddəsinə əsasən apellyasiya şikayəti vermək hüququ olan şəxslər və apellyasiya instansiyasında ittiham tərəfini təmsil edən dövlət ittihamçısı məhkəmənin iclasında iştirak etmək hüququna malikdirlər.

Təqsirləndirilən şəxsin birinci və apellyasiya instansiyası məhkəməsinin iclaslarında, işin materiallarının tədqiqində iştirak etmək hüququ CPM-in 91.5.25-ci maddəsində də nəzərdə tutulmuşdur.

Eyni zamanda, CPM-nin 91.5.5-ci maddəsi təqsirləndirilən şəxsə hüquq verir ki, müdafiəçinin hüquqi yardımından pulsuz istifadə etsin.

CPM-nin 19-cu maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayət-mühakimə icraatının prinsipi təqsirləndirilən şəxsə (həm də məhkum edilmiş şəxsə) təqdim olunan hüquqi yardımın məhz keyfiyyətli olmasını tələb etməklə yardımın görünüş üçün (formal qaydalara riayət olunması naminə) təqdim edilməsini istisna edir (CPM-nin 19.1-ci maddəsi).

CPM-in 19.4.3-cü maddəsi təqsirləndirilən şəxsə (müvafiq icraatlarda həm də məhkum edilmiş şəxsə) öz müdafiəsini hazırlamaq üçün kifayət qədər vaxt verilməsini və imkan yaradılmasını tələb edir.

CPM-nin 92.7-ci maddəsinə əsasən müvafiq şəxsin müdafiəsini öz öhdəsinə götürdükdə, müdafiəçi cinayət prosesini həyata keçirən orqana şəxsiyyətini və Azərbaycan Respublikasının ərazisində vəkillik fəaliyyətini həyata keçirmək hüququnu təsdiq edən sənədi, habelə vəkil qurumunun orderini təqdim etməlidir.

CPM-nin 92.8-ci maddəsinə görə bu Məcəllənin 92.7-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş tələblər yerinə yetirilmədikdə, cinayət prosesini həyata keçirən orqan hər hansı şəxsin cinayət prosesində müdafiəçi qismində buraxılmasından imtina edilməsi haqqında əsaslandırılmış qərar çıxarır.

Yuxarıda qeyd olunan apellyasiya icraatına aid halların təsvir edilən cinayət-prosessual normalarla müqayisəsindən görünür ki, apellyasiya instansiyası məhkəməsi həmin normaların, o cümlədən CPM-nin 19-cu maddəsində nəzərdə tutulmuş prinsipin tələblərini pozmuşdur.

Apellyasiya instansiyası məhkəməsinin K.R.Nəsibovun apellyasiya şikayəti üzrə icraatı həyata keçirərkən öz vəzifələrini lazımcına yerinə yetirməməsi həm də ondan görünür ki, 19 sentyabr 2017-ci il tarixli məhkəmə iclasının protokolu çox

saylı qüsurarla tərtib olunmuş, hətta məhkum K.Nəsimov xəstəliyinin kəskinləşməsi ilə bağlı məhkəmə iclasında iştirak etmədiyi halda, protokolda onun (bir halda isə baxılan işə aidiyyəti olmayan E.R.Əhmədov adlı məhkumun) guya məhkəmə iclasında iştirak etməsi, məhkəmənin suallarına cavab verməsi, özünün məhkəməyə müraciət etməsi, iclasın sonunda elan edilən qərarı və hüquqlarına dair sədrlik edənin izahını dinləməsi qeyd olunmuşdur.

Məhkəmə kollegiyası hesab etmişdir bu cür apellyasiya icraatı nəticəsində çıxarılmış qərar etimad doğuran məhkəmə aktı kimi qəbul edilə bilməz.

Odur ki, məhkəmə kollegiyası belə nəticəyə gəlmişdir ki, məhkum K.R.Nəsimovun kassasiya şikayəti prosesual hüquqlarına əməl olunmaması hissəsində əsaslı hesab edilib təmin olunmalı, onun apellyasiya şikayəti üzrə ilkin baxış iclası təkrarən keçirilməlidir.

Yol verilən prosesual pozuntulara görə apellyasiya şikayəti üzrə ilkin baxış iclası cinayət-prosesual qaydalara müvafiq surətdə təkrarən keçirilməli olduğundan, məhkəmə kollegiyası hazırki kassasiya baxışında məhkumun kassasiya şikayətinin digər dəlillərinin həll edilməsini mümkün hesab etməmişdir.

Beləliklə, məhkəmə kollegiyası kassasiya şikayətinin təmin edilməsinə dair dövlət ittihamçısının çıxışını dinləyib, şərh edilən əsaslara görə məhkumun kassasiya şikayətinin qismən təmin edilməsi, Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət kollegiyasının Nəsimov Kamil Rasim oğlunun barəsində olan 19 sentyabr 2017-ci il tarixli ilkin baxış qərarı CPM-nin 416.0.20-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş əsasla ləğv edilməsi və işin apellyasiya instansiyası məhkəməsində yenidən ilkin baxışa təyin edilməsi haqqında qərar qəbul etmişdir.

Xarici ölkədə cinayət törətmiş və barəsində axtarış elan olunmuş şəxsin Azərbaycan Respublikasında olduğu yer hüquq-mühafizə orqanlarına məlum olduğu andan sonrakı müddət, əgər həmin şəxsin Azərbaycan Respublikasında istintaqdan və ya məhkəmədən qaçıb gizlənməsi müəyyən edilməmişdirsə, Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 75-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətlərinə daxil edilir.

Şəki Ağır Cinayətlər Məhkəməsinin 08 may 2017-ci il tarixli hökmü ilə Məmmədov Ramiz Şövkət oğlu Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin (bundan sonra mətnə CM-nin) 234.4.1-ci maddəsində nəzərdə tutulan cinayəti törətməkdə təqsirli bilinib, 5 (beş) il müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilmiş, Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosesual Məcəlləsinin (bundan sonra mətnə CPM-nin) 158.2.1 və 158.5-cı maddələrinə əsasən R.Ş.Məmmədovun bu iş üzrə 21 noyabr 2001-ci il tarixdən 27 dekabr 2001-ci il tarixədək həbsdə saxlanıldığı 1 (bir) ay 6 (altı) gün ona təyin olunmuş cəzadan çıxılaraq, üzərində qəti olaraq 4 (dörd) il 10 (on) ay 24 (iyirmi dörd) gün müddətinə azadlıqdan məhrum etmə cəzası saxlanılmışdır.

Məhkəmənin hökmünə əsasən, Məmmədov Ramiz Şövkət oğlu 15 noyabr 2001-ci il tarixdə tanışı Mirzəyev Qalib Vəli oğlu ilə qabaqcadan əlbir olaraq bir qrup şəxs halında birləşib cinayət əlaqəsinə girərək qəsdən tamah niyyəti ilə və satış məqsədi ilə, sonuncunun istintaqa məlum olmayan mənbədən qanunsuz olaraq əldə etdiyi 0,109 qram çəkidə narkotik vasitə olan heroini polietilen paketə qablaşdırmaqla hazırladıqdan sonra Rusiya Federsiyasının Novosibirsk şəhəri, Leninski rayonu Zonal İnstitutun yaxınlığında yerləşən metal

qarajların arxasındakı gizli yerdə gizlətməklə saxlamış, Qalib Mirzəyev əvvəlcədən Stepanov Konstantin İqoreviçlə telefonla danışib heroini sonuncuya satmaq barədə razılığa gəldikdən sonra 18 noyabr 2011-ci il tarixdə saat 18 radələrində R.Məmmədov tanışı Q.Mirzəyevlə görüşərək əvvəlcədən əldə olunmuş razılıq əsasında, birlikdə idarə etdiyi "VAZ 21011" markalı B 635 XP qeydiyyat nişanlı avtomaşınla narkotik vasitənin gizlədildiyi yerə gedərək həmin heroini oradan götürüb şəhərin Planirovoçnaya küçəsindəki yanacaq doldurma məntəqəsinin yanına gəlib K.Stepanovun gəlməsini gözləmiş, bu zaman şərti alıcı qismində oraya gəldiyini görüb R.Məmmədov idarə etdiyi avtomaşının işıqlarını yandıraraq - söndürməklə işarə vermiş, K.Stepanov da bunu görüb avtomobilin ön sərnişin oturacağına əyləşmiş Q.Mirzəyevə yaxınlaşıb heroinin yoxlama alışı aparmaq məqsədi ilə verilmiş 1600 (bir min altı yüz) rubl pulu, yəni 50 (əlli) manat 93 (doxsan üç) qəpiyi Q.Mirzəyevə verib, sonuncudan 0,109 qram çəkidə narkotik vasitə olan heroini götürəndən sonra polis əməkdaşları tərəfindən saxlanılmış, üstünə keçirilmiş baxış zamanı Q.Mirzəyevin şalvarının arxa cibindən narkotik vasitənin satışından əldə etdiyi 1600 (bir min altı yüz) rubl, yəni 50 (əlli) manat 93 (doxsan üç) qəpik götürülmüş və həmin

gün K.Stepanov satış yerində Q.Mirzəyevdən aldığı 0,109 qram çəkiddə narkotik vasitə olan heroini hal şahidlərinin iştirakı ilə polis əməkdaşlarına könüllü surətdə təhvil vermişdir.

Şəki Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının 18 iyul 2017-ci il tarixli qərarı ilə məhkumun müdafiəçiləri tərəfindən verilmiş apellyasiya şikayətləri təmin edilməmiş, Şəki Ağır Cinayətlər Məhkəməsinin Məmmədov Ramiz Şövkət oğlunun barəsində olan 08 may 2017-ci il tarixli hökmü dəyişdirilmədən saxlanılmışdır.

Həmin qərardan məhkum R.Ş.Məmmədov və onun müdafiəçisi Şamxalov Tahir Camal oğlu kassasiya şikayətləri verərək öz şikayətlərini (məhkum həm də kassasiya şikayətinə əlavələrini) onunla əsaslandırmışlar ki, məhkəmələr tərəfindən sübutlar və sübut etməyə dair cinayət-prosessual qanunun tələbləri pozulmuş, nəticədə təqsirliliyi sübuta yetirilmədiyi halda Ramiz Məmmədov CM-nin 234.4.1-ci maddəsi ilə - qabaqcadan əlbir olan bir qrup şəxsin tərkibində satış məqsədi ilə 0,109 qram çəkiddə heroini əldə edib saxlamaqda, daşımaqda və satmaqda təqsirli bilinmişdir.

Kassasiya müraciətlərinin digər dəlili isə o olmuşdur ki, Ramiz Məmmədov təxminən 2002-ci ilin mart ayında Novosibirsk şəhərindən vətəndaşı olduğu öləkəyə - Azərbaycan Respublikasına gəlib, daimi yaşayış yeri olan Şəki şəhərində tamamilə leqal şəkildə yaşamış və həmin şəhərdə öz avtomobili ilə taksi xidməti göstərmiş, rəsmi orqanlardan qaçmamış və gizlənməmişdir. Bunlarla əlaqədar cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətinin keçməsinə baxmayaraq, birinci instansiya məhkəməsi əsassız olaraq onu ağır cəzaya məhkum etmiş, həmin hökm apellyasiya instansiyası məhkəməsi tərəfindən də dəyişdirilmədən saxlanılmışdır.

Kassasiya şikayətlərinin müəllifləri şikayətlərdə və məhkumun kassasiya şikayətinə əlavələrində göstərilənlərə əsasən Şəki Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının 18 iyul 2017-ci il tarixli qərarının ləğv edilməsini, cinayət işi üzrə icraata bəraətverici əsaslarla xitam verilməsini xahiş etmişlər.

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyası kassasiya şikayətlərini (əlavələrlə birlikdə) CPM-nin 419-cu maddəsinin tələbləri baxımından səlahiyyətlərinə aid olan kassasiya müraciətləri kimi görərək bu müraciətlərlə əlaqədar Şəki Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının 18 iyul 2017-ci il tarixli qərarının qanuniliyini və əsaslılığını yoxlayıb, araşdırmanın nəticələri olaraq aşağıdakıları qeyd etmişdir.

İlk növbədə məhkəmə Kollegiyası kassasiya şikayətlərinin Ramiz Məmmədovun CM-nin

234.4.1-ci maddəsi ilə təqsirli bilinməsinin mübahisələndirilməsinə həsr olunmuş dəlillərinə münasibətini bildirərək, həmin dəlillərin iş üzrə müəyyən olunmuş faktiki hallarla uzlaşmadığına diqqəti yönəltmişdir.

Belə ki, iş üzrə müəyyən olunmuş faktiki hallar həm də ondan ibarətdir ki, Ramiz Məmmədov Rusiya Federasiyasının Nobosibirsk şəhərində müvəqqəti yaşadığı dövrdə 15 noyabr 2011-ci ildə cinayətin digər iştirakçısı - Mirzəyev Qalib Vəli oğlu ilə birlikdə onların arasında əvvəlcədən əldə olunmuş razılığa əsasən narkotik vasitə olan 0,109 qram çəkiddə heroini Novosibirsk şəhərində gizli yerdə satış məqsədi ilə qanunsuz olaraq saxlamış, 18 noyabr 2011-ci ildə isə özünün idarə etdiyi avtomobildə Qalib Mirzəyevlə birlikdə həmin yərə gedib narkotik vasitəni götürmüş, daha sonra onu narkotik alıcısı hesab etdikləri (əslində, şərti alıcı qismində polis əməliyyatında iştirak edən) Konstantin Stepanovla şərtləşdikləri yərə gətirmiş və K.Stepanovla görüşüb 1600 rublun müqabilində həmin narkotik vasitəni Stepanova vermişlər.

Bundan dərhal sonra Qalib Mirzəyev və Ramiz Məmmədov polislər tərəfindən saxlanılmış, onlardan K.Stepanovdan aldıkları 1600 rubl götürülmüş, K.Stepanov isə onların satdıqları narkotik vasitəni polis əməkdaşlarına təqdim etmişdir.

Qeyd olan faktlar əməliyyatın gedişatını, o cümlədən maddi sübutların götürülməsini təsdiq edən müvafiq protokollara, maddi sübutlara, narkotik vasitənin məhkəmə-kimyəvi tədqiqatının nəticələrini əks etdirən ekspert rəyinə, götürmədə iştirak etmiş hal şahidlərinin və polis əməkdaşlarının ibtidai istintaqın gedişində verdikləri ifadələrə, Qalib Mirzəyevin və Ramiz Məmmədovun özlərinin ilkin etirafedici ifadələrinə əsaslanır.

Rusiya Federasiyasından cinayət təqibinin davam etdirilməsi üçün Azərbaycan Respublikasına göndərilmiş cinayət işində olan həmin sübutlar Şəki Ağır Cinayətlər Məhkəməsinə və Şəki Apellyasiya Məhkəməsinə ətraflı - müdafiə tərəfinin dəlilləri, Ramiz Məmmədovun və Qalib Mirzəyevin məhkəmədə verdikləri (ilkin ibtidai istintaqdakından fərqli məzmununda olan) ifadələri ilə müqayisə edilməklə (o, cümlədən, CPM-nin 327 və 329-cu maddələrinin yol verdikləri qaydada - məhkəmə istintaqının gedişində elan edilməklə) tədqiq edilmiş, Ramiz Məmmədovun təqsirli bilinməsinin mübahisələndirilməsi üzrə dəlillər tam, hərtərəfli və obyektiv olaraq araşdırıldıqdan sonra əsaslı şəkildə rədd edilmişdir.

CM-nin 234.4.1-ci maddəsi satış məqsədi ilə qanunsuz olaraq narkotik vasitələri və ya psixotrop maddələri əldə etmə və ya saxlama, hazırlama,

istehsal etmə, emal etmə, daşıma, göndərmə, yaxud qanunsuz olaraq narkotik vasitələri və ya psixotrop maddələri satma cinayətlərinin qabaqcadan əlbir olan bir qrup şəxs və ya mütəşəkkil dəstə tərəfindən törədilməsinə görə məsuliyyət müəyyən edir.

Odur ki, məhkəmə kollegiyası birinci instansiyası məhkəməsinin Ramiz Məmmədovu CM-nin 234.4.1-ci maddəsi ilə təqsirli bilməsini, apellyasiya məhkəməsinin isə bununla razılaşmasını əsaslı – CPM-nin 143-146-cı maddələrinə müvafiq olaraq tədqiq edilmiş sübutlardan irəli gələn və qanuni – CM-nin 234.4.1-ci maddəsinin dispozisiyası ilə (bu cinayətin tərkibinin ehtiva etdiyi əlamətlərlə) uzlaşan nəticə kimi qiymətləndirmiş və bu hissədə kassasiya şikayətlərinin təmin edilməsi üçün əsas tapmamışdır.

Kassasiya şikayətlərinin cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətinin keçməsinə görə Ramiz Məmmədovun cəzalandırılmasının mübahisələndirilməsinə həsr olunmuş dəlillərinə gəldikdə, məhkəmə kollegiyası aşağıdakıları qeyd etmişdir:

I. Rusiya Federasiyasında həyata keçirilən icraat.

Ramiz Məmmədova qarşı irəli sürülmüş ittihamdan görünür ki, o, cinayəti Rusiya Federasiyasının Novosibirsk şəhərində **18 noyabr 2001-ci ildə törətmişdir.**

R.Məmmədov həmin cinayətlə əlaqədar 18 noyabr 2001-ci ildə saxlanılmış, 19 noyabr 2001-ci il tarixdən tutularaq həbsdə qalmış, lakin 27 dekabr 2001-ci ildə müstəntiqin qərarı ilə 50.000 rubl məbləğində girovun qoyulması ilə əlaqədar məhkəməyə gəlmək öhdəliyi ilə tanış edilməklə həbsdən buraxılmışdır.

Ramiz Məmmədovun və Qalib Mirzəyevin RF Cinayət Məcəlləsinin 228-ci maddəsinin 1-ci hissəsi və 228-ci maddəsinin 4-cü hissəsi ilə təqsirləndirilmələrinə dair cinayət işi 27 dekabr 2001-ci il tarixdə tamamlandıqdan (həmin gün R.Məmmədov müdafiəçisi ilə birlikdə cinayət işi ilə tanış edildikdən) və ittiham aktı təsdiq edildikdən sonra baxılması üçün Novosibirsk şəhərinin Leninski Rayonunun Federal Məhkəməsinə göndərilmişdir.

Leninski Rayonunun Federal Məhkəməsi **12 mart 2002-ci ildə** girov qətimkan tədbiri altında olan Ramiz Məmmədovun və Qalib Mirzəyevin qaçıb gizlənmələri ilə əlaqədar onların barəsində həbs qətimkan tədbirinin seçilməsi, axtarışın elan edilməsi barədə qərar qəbul etmiş və axtarışın keçirilməsini təşkil etmək üçün cinayət işini Leninski Rayon Prokurorluğuna qaytarmışdır.

Qalib Mirzəyevin tutulması ilə əlaqədar Leninski Rayon Məhkəməsi 23 iyun 2003-cü il

tarixdə onun barəsində cinayət işinə ayrıca baxılması, Ramiz Məmmədovun barəsində cinayət işi üzrə icraatın isə dayandırılması haqqında qərar qəbul etmişdir.

Ramiz Məmmədovun axtarılması ilə əlaqədar Novosibirsk Daxili İşlər İdarəsinin sorğusuna cavab olaraq Şəki Şəhər Rayon Polis İdarəsinin rəisi **19 iyun 2007-ci il tarixli** məktubla bildirmişdir ki, Ramiz Məmmədov Şəki şəhərində, M.Rəsulzadə küçəsində, 313 saylı evdə yaşayır və o, Azərbaycan Respublikasının vətəndaşdır.

Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyi də Novosibirsk Daxili İşlər İdarəsinin rəisinə ünvanladığı **12 iyul 2007-ci il tarixli** məktubla eyni faktları, eləcə də Ramiz Məmmədovla bağlı məsələnin “Mülki, ailə və cinayət işləri üzrə hüquqi yardım və hüquq münasibətləri haqqında” Müstəqil Dövlətlər Birliyinin 22 yanvar 1993-cü il tarixli Minsk Konvensiyasına uyğun olaraq həll edilməli olduğunu Rusiya tərəfinin nəzərinə çatdırmışdır.

Bundan sonra, yəni Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı olan və Şəki şəhərində yaşayan Ramiz Məmmədovun Rusiyaya verilməsinin və RF-da cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsinin istisna edildiyinə görə, onun barəsində olan cinayət işinin Minsk Konvensiyasında nəzərdə tutulmuş qaydada – cinayət təqibinin həyata keçirilməsi üçün Azərbaycan Respublikasına göndərilməsi proseduruna başlanılmış və bu məqsədlə (cinayət işinin müvafiq qaydada xarici ölkəyə göndərilməsini təmin etməkdən ötrü) Leninski Rayon Məhkəməsi 07 iyun 2008-ci il tarixli qərarı ilə Ramiz Məmmədovun barəsində olan cinayət işinin məhkəmədən Rusiya Federasiyasının Baş Prokurorluğuna göndərilməsi haqqında qərar qəbul etmiş və iş 10 iyun 2008-ci ildə məhkəmədən Novosibirsk Vilayət Prokurorluğuna göndərilmişdir.

Ramiz Məmmədovun barəsində olan cinayət işi bir neçə dəfə Novosibirsk Vilayət Prokurorluğu, Novosibirsk Daxili İşlər İdarəsi və Leninski Rayon Prokurorluğu arasında hərəkət etdikdən sonra, 27 iyul 2008-ci ildən etibarən daxil olduğu sonuncu yerdə - Leninski Rayon Prokurorluğunda naməlum şəraitdə itirilmişdir.

Novosibirsk Daxili İşlər İdarəsinin 7 nömrəli Şöbəsinin istintaq bölməsinin rəsi tərəfindən 15 iyul 2010-cu ildə itirilmiş cinayət işinin bərpa edilməsi haqqında qərar çıxarılmışdır.

Cinayət işi bərpa edildikdən və RF-nın Cinayət Məcəlləsinə edilmiş dəyişikliklərlə əlaqədar Ramiz Məmmədovun əməlinin hüquqi tövsifi barədə qərar qəbul edildikdən, bu qərar ləğv edildikdən, yenidən R.Məmmədovun RF CM-nin 228-ci maddəsinin 1-ci hissəsi və 228-ci maddəsinin 4-cü

hissəsi ilə təqsirləndirilən şəxs qismində cəlb edilməsi barədə qərar çıxarıldıqdan sonra cinayət işi üzrə icraatı aparan müstəntiq tərəfindən 02 mart 2011-ci il tarixdə R.Məmmədovun barəsində cinayət təqibinin davam etdirilməsi üçün işin Azərbaycan Respublikasına göndərilməsi barədə qərar çıxarılmışdır.

Daxili İşlər İdarəsinin 7-ci Şöbəsinin müstəntiqinin 27 iyul 2011-ci il tarixli qərarı ilə Ramiz Məmmədovun RF Cinayət Məcəlləsinin 228-ci maddəsinin 1-ci hissəsi ilə təqsirləndirilməsi hissəsində cinayət təqibinə xitam verilmiş, eyni zamanda o, Qalib Mirzəyevlə qabaqcadan əlbir olub 0,109 qram heroini satış məqsədi ilə saxlamaqda, daşımaqda və satmaqda təqsirləndirilərək hadisə vaxtı qüvvədə olmuş **RF Cinayət Məcəlləsinin 228-ci maddəsinin 3-cü hissəsinin “a” bəndi ilə** təqsirləndirilən şəxs qismində cəlb edilmişdir.

Cinayət işi Ramiz Məmmədovun barəsində cinayət təqibinin davam etdirilməsi tapşırığı ilə **01 avqust 2011-ci ildə** Azərbaycan Respublikasına göndərilmişdir.

II. Azərbaycan Respublikasında həyata keçirilən icraat.

Şəki Şəhər Rayon Polis Şöbəsinin müstəntiqi **27 sentyabr 2011-ci il tarixdə** Ramiz Məmmədovun barəsində cinayət işini icraata qəbul etmiş, lakin heç bir istintaq, prosessual hərəkətləri yerinə yetirmədən (işdəki materiallardan görüldüyü kimi – cinayət işinin materiallarını rus dilindən Azərbaycan dilinə tərcümə etdirmək məqsədilə) **01 dekabr 2011-ci il tarixdə** cinayət işi üzrə icraatın dayandırılması və Ramiz Məmmədovun barəsində axtarışın elan edilməsi haqqında qərar qəbul etmişdir.

Cinayət işindəki materialların tərcüməsi **19 iyun 2012-ci ildə** başa çatmış və həmin gün cinayət işi Şəki ŞRPŞ-dən Şəki Rayon Prokurorluğuna göndərilmişdir.

Cinayət işi Şəki rayon prokuroru tərəfindən **21 iyun 2012-ci ildə** müşayiətedici məktubla Şəki ŞRPŞ-nə qaytarılmış və həmin məktubda tapşırıq verilmişdir ki, Ramiz Məmmədov tapılsın və cinayət işi üzrə icraat təzələnsin.

Bundan sonra da cinayət işi üzrə hansısa hərəkətin yerinə yetirilməsi cinayət işinin materiallarından görünür.

Yalnız cinayət işində olan Azərbaycan Respublikası Baş prokurorunun birinci müavininin **14 aprel 2016-cı il tarixli** qərarından aydın olur ki, həmin qərarla Şəki ŞRPŞ-nin müstəntiqinin cinayət işi üzrə icraatın dayandırılması barədə 01 dekabr 2011-ci il tarixli qərarı ləğv edilmiş və iş üzrə icraat təzələnməmişdir.

Eyni tarixdə (**14 aprel 2016-cı ildə**) Şəki rayon prokurorunun məktubu ilə cinayət işi Şəki ŞRPŞ-nə göndərilmişdir.

Şəki ŞRPŞ-nin müstəntiqi Müşviq Qasimov **16 aprel 2016-cı ildə** cinayət işini icraatına qəbul etmişdir.

Müstəntiq Ramiz Məmmədova ittiham elan edilməsi üçün **16 aprel 2016-cı il tarixli** qərarla onun barəsində axtarış elan etmişdir.

Həmin tarixdə (**16 aprel 2016-cı ildə**) müstəntiq Ramiz Məmmədovu tutmaq barədə qərar qəbul etmiş və həmin tarixdən cinayət işi üzrə icraatı dayandırmışdır.

Bundan sonra cinayət işinə müstəntiqin **16 aprel 2016-cı il və 08 iyul 2016-cı il tarixli** Ramiz Məmmədovun barəsində əməliyyat-axtarış tədbirlərinin gücləndirilməsi barədə Şəki ŞRPŞ-nin rəisinə ünvanlanmış məktubları əlavə olunmuşdur.

Müstəntiqin **08 iyul 2016-cı il tarixli məktubu ilə eyni tarixdə** Şəki ŞRPŞ-nin rəis müavini məktubla müstəntiqə müraciət edərək bildirmişdir ki, **08 iyul 2016-cı il tarixli məktubun (axtarış barədə qərarın deyil) icrası ilə əlaqədar** Şəki şəhərində M.Rəsulzadə, 313 ünvanında qeydiyyatda olan Ramiz Məmmədov Şəki şəhərində idarə etdiyi avtomobildə müəyyən edilmiş və avtomobili ilə birlikdə Şəki ŞRPŞ-nə gətirilmişdir.

Müstəntiqin **08 iyul 2016-cı il tarixli** qərarı ilə cinayət işi üzrə icraat təzələnməmişdir.

Şəki Rayon Məhkəməsinin 09 iyul 2016-cı il tarixli qərarı ilə Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 234.4.1-ci maddəsi ilə hazırkı qərarın “İşin halları” bölməsində göstərilən cinayətin törədilməsində təqsirləndirilən şəxs qismində cəlb edilən Ramiz Məmmədovun barəsində həbs qətimkan tədbiri seçilmişdir.

İttiham aktı 22 avqust 2016-cı il tarixdə təsdiq edildikdən sonra Ramiz Məmmədovun barəsində cinayət işi baxılması üçün Şəki Ağır Cinayətlər Məhkəməsinə göndərilmişdir.

Şəki Ağır Cinayətlər Məhkəməsinin 08 may 2017-ci il tarixli hökmü ilə Ramiz Məmmədov Azərbaycan Respublikası CM-nin 234.4.1-ci maddəsi ilə təqsirli bilinib 5 il müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilmişdir.

Məhkumun müdafiəçiləri tərəfindən hökmdən apellyasiya şikayətləri verildiyi üçün, həmin şikayətlərə Şəki Apellyasiya Məhkəməsi tərəfindən 18 iyul 2017-ci il tarixdə baxıldıqdan və birinci instansiya məhkəməsinin 08 may 2017-ci il tarixli hökmü dəyişdirilmədən saxlanıldıqdan sonra (yəni, **18 iyul 2017-ci ildə**) həmin hökm qanuni qüvvəyə minmişdir.

CM-nin 15.4-cü maddəsində Ramiz Məmmədovun təqsirli bilindiği cinayət əməli ağır cinayət kimi təsnif edilmişdir.

Rusiya Federasiyasının 15-ci maddəsinə görə də Ramiz Məmmədovun həmin əməli (Novosibirsk Dİİ-nin 7-ci Şöbəsinin müstəntiqinin qərarı ilə hadisə vaxtı qüvvədə olmuş PF Cinayət Məcəlləsinin 228-ci maddəsinin 3-cü hissəsinin “a” bəndi ilə tövsif edilmiş cinayət) bu maddənin sanksiyasında 5 ildən 10 ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzası nəzərdə tutulduğu üçün ağır cinayət hesab edilir.

CM-nin 75.1.3-cü maddəsində ağır cinayətlər üçün cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddəti olaraq 12 (on iki) il nəzərdə tutulmuşdur.

CM-nin 75.1-ci maddəsinə əsasən bu və digər kateqoriyalardan olan cinayətlər üçün CM-nin 75.1.1, 75.1.2, 75.1.3, 75.1.4-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş müddətlər keçdikdə, şəxs cinayət məsuliyyətinə cəlb edilə bilməz.

Rusiya Federasiyasının Cinayət Məcəlləsinin 78-ci maddəsinin 1-ci hissəsinin “v” bəndinə əsasən ağır cinayətlərə görə cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddəti 10 (on) il təşkil edir.

Cinayətin törədildiyi ölkənin – Rusiya Federasiyasının Cinayət Məcəlləsi cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətinin keçməsi ilə bağlı şəxsin məsuliyyətdən azad edilməsi üçün Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin 75.1.3-cü maddəsi ilə müqayisədə daha yüngül şərt (daha az müddət) müəyyən etdiyindən, məhkəmə kollegiyası CM-nin 12.1 və 12.5-ci maddələrinin tələblərindən çıxış edərək belə hesab etmişdir ki, Ramiz Məmmədovun törətdiyi ağır cinayətə görə cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətinin keçib-keçməməsi məsələsi həll edilərkən məhz RF CM-nin 78-ci maddəsinin 1-ci hissəsinin “v” bəndində nəzərdə tutulmuş müddət - 10 (on) il əsas kimi götürülməlidir.

CM-nin 75.2-ci maddəsinə əsasən müddətlər cinayətin törədildiyi gündən ittiham hökmünün qanuni qüvvəyə mindiyi anadək hesablanır.

CM-nin 75.3-cü maddəsində isə təsbit olunmuşdur ki, “cinayət törətmiş şəxs istintaqdan və ya məhkəmədən gizlənersə, müddətin axımı dayanır. Bu halda müddətin axımı, həmin şəxs tutulduğu və ya könüllü gəlib təqsirini boynuna aldığı vaxtdan bərpa olunur”.

Ramiz Məmmədov cinayəti **18 noyabr 2001-ci ildə** törətmiş və onun CM-nin 234.4.1-ci maddəsi ilə məhkum edilməsinə dair 08 may 2017-ci il tarixli hökm Şəki Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət kollegiyasının qərarı çıxarıldığı gün - **18 iyul 2017-ci il tarixdə** qüvvəyə minmişdir.

Beləliklə, cinayətin törədilməsindən ittiham hökmünün qüvvəyə mindiyi gündək **16 il 6 ay** keçmişdir.

Ramiz Məmmədovun istintaqdan və məhkəmədən yayındığı (qaçıb-gizləndiyi) müddətlərə gəldikdə isə, aşağıdakılar müəyyən olmur.

Rusiya Federasiyasında tərtib edilmiş (yuxarıda təsvir edilmiş) cinayət işinin materiallarından aydın olur ki, Ramiz Məmmədov onun həbs edilməsi və axtarılması barədə Leninski Rayonunun Federal Məhkəməsinin **12 mart 2002-ci il tarixli qərarı çıxarıldığı tarixdən** məhkəmədən və istintaqdan gizlənən təqsirləndirilən şəxs kimi qəbul edilməlidir.

Bu müddətin (məhkəmədən və istintaqdan gizlənmə dövrünün) nə qədər davam etməsinə gəldikdə isə məhkəmə kollegiyası hesab edir ki, həmin müddət Ramiz Məmmədovun Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı olmaqla Şəki şəhərində yaşamasının və məsələnin Minsk Konvensiyasına uyğun olaraq həll edilməli olmasının Rusiya Federasiyasının səlahiyyətli orqanına rəsmən bildirildiyi tarixlə məhdudlaşdırılmalıdır.

Bu cür, yəni Ramiz Məmmədovun olduğu yerin Azərbaycan Respublikasının orqanlarına məlum olmasını göstərən, eyni zamanda onun Rusiya Federasiyasına verilməsini istisna edən və cinayət təqibinin aparılması üçün Minsk Konvensiyasına uyğun olaraq cinayət işinin Rusiya Federasiyasından Azərbaycan Respublikasına verilməli olduğunu ehtiva edən rəsmi məlumat isə, artıq yuxarıda qeyd olunduğu kimi, Şəki Şəhər Rayon Polis Şöbəsi tərəfindən **19 iyun 2007-ci il tarixdə** və Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyi tərəfindən **12 iyul 2007-ci il tarixdə** Novosibirsk Daxili İşlər İdarəsinə verilmişdir.

Bu məktubların RF-nın səlahiyyətli orqanına çatması üçün **2 aylıq** müddət ayrılrsa (ağlabatan sayılsa) belə, hər halda **12 sentyabr 2007-ci ildən** sonrakı dövrü Ramiz Məmmədovun istintaqdan və məhkəmədən gizləndiyi dövr kimi nəzərdən keçirmək olmaz.

Çünki, həmin tarixdən (**12 sentyabr 2007-ci ildən**) sonra artıq Rusiya Federasiyasının səlahiyyətli orqanlarına Ramiz Məmmədovun (Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı olduğuna və Azərbaycan Respublikasında aşkar yaşadığına görə) RF-nın istintaq orqanlarının və məhkəmələrinin yurisdiksiyasına aid (RF-na verilə biləcək şəxs) olmadığı məlum idi. Bununla belə, ifrat süründürməçilik, o cümlədən cinayət işinin itirilməsi səbəbindən Ramiz Məmmədovun barəsində yenidən tərtib olunmuş cinayət işinin cinayət təqibinin davam etdirilməsi üçün Azərbaycan Respublikasına

göndərilməsi prosesi illərlə davam etmiş və yalnız **01 avqust 2011-ci ildə** işin Azərbaycan Respublikasına göndərilməsi ilə yekunlaşmışdır.

Cinayət işi Azərbaycan Respublikasına verildikdən və Şəki ŞRPŞ-nin müstəntiqi tərəfindən 27 sentyabr 2011-ci il tarixdə icraata qəbul edildikdən sonra da Ramiz Məmmədovun açıq-aşkar (gizlənmədən) Şəki şəhərində qeydiyyatda olduğu yer üzrə - M.Ə.Rəsulzadə küçəsi, ev 313-də yaşamasına baxmayaraq, onun barəsində formal axtarış elan edilməklə (yəni axtarış işi açılmadan və heç bir əməliyyat-axtarış tədbirləri həyata keçirilmədən) cinayət işi üzrə icraat dayandırılmış, R.Məmmədov axtarış qərarı əsasında deyil, müstəntiqin 08 iyul 2016-cı il tarixli məktubu ilə əlaqədar – elə həmin gün Şəki şəhərində avtomobilini idarə edərkən (taksi xidməti göstərərək) saxlanılıb, avtomobili ilə birlikdə Şəki ŞRPŞ-nə gətirilmiş və bundan sonrakı dövrdə Şəki Rayon Məhkəməsinin 09 iyul 2016-cı il tarixli qərarına əsasən həbsdə saxlanılmışdır.

RF-dan 2002-ci ilin mart ayında qayıtdıqdan sonra saxlanıldığı 08 iyul 2016-cı il tarixinədək heç bir yerdə gizlənməyib Şəki şəhərində qeydiyyatda olduğu evdə yaşamasını Ramiz Məmmədovla yanaşı onun ailə üzvləri də ibtidai istintaqda və məhkəmə baxışı dövründə ifadə və müxtəlif orqanlara ünvanlanmış çoxsaylı müraciətlərində təsdiq etmişlər.

Ramiz Məmmədovun barəsində axtarış işinin açılmadığını, onun barəsində axtarışın aparılmadığını isə Şəki ŞRPŞ-nin rəisi Şəki Rayon Məhkəməsinin sorğusuna cavab olaraq məhkəməyə göndərdiyi 01 dekabr 2016-cı il tarixli məktubunda təsdiq etmiş, axtarış işinin açılmadığını məhkəmədə dindirilən müstəntiq Müşviq Qasimovun özü də faktiki olaraq etiraf etmişdir.

Məhkəmədə şahid qismində dindirilmiş – Şəki ŞRPŞ-də əməliyyat müvəkkili işləmiş Zamanov Ərəstun Abduləziz oğlunun ifadəsindən, onun Ramiz Məmmədovdan alıb Rusiya Federasiyasına göndərdiyi, cinayət işinə əlavə edilmiş Ramiz Məmmədovun ərizəsindən də görünür ki, o, barəsində axtarış aparılan dövr kimi hazırki işdə rəsmiləşdirilmiş müddətdə Şəki şəhərində öz evində yaşamış və Azərbaycan Respublikasının orqanlarından gizlənməmişdir.

Belə ki, şahid Ə.Zamanov göstərmişdir ki, 1997-ci ildən 2015-ci ilədək Şəki ŞRPŞ-də əməliyyat müvəkkili işləmiş və həmin vəzifədə olduğu dövrdə Rusiya Federasiyasından gələn sorğu ilə əlaqədar Şəki şəhərində yaşayan Ramiz Məmmədovu şöbəyə çağırmış, bu çağırışla Ramiz Məmmədov şöbəyə gəldikdən sonra özü

R.Məmmədovun xahişi ilə onun adından rus dilində ərizə yazmış və həmin ərizə RF-na göndərilmişdir.

Qeyd olunan ərizənin cinayət işinə əlavə edilmiş kserosuratındakı tarixdən görünür ki, ərizə 12 fevral 2014-cü ildə (guya R.Məmmədov axtarışda olduğu dövrdə) tərtib edilmişdir.

Təsvir olunanlar onu göstərir ki, Azərbaycan Respublikasının rəsmi orqanları Ramiz Məmmədovun Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı olmaqla Şəki şəhərində leqal yaşamasını Rusiya Federasiyasının səlahiyyətli orqanına bildirdikdən, yəni onun verilməyəcəyi rəsmən diqqətə çatdırıldığı 12 sentyabr 2007-ci il tarixindən sonra 08 iyul 2016-cı il tarixinədək (R.Məmmədovun tutulmasınadək) davam edən dövrdə Məmmədovun cinayət qaydasında təqib olunmaması onun qaçıb – gizlənmək kimi xarakterizə edilə biləcək hərəkətlərindən deyil, Rusiya Federasiyasında və Azərbaycan Respublikasında cinayət təqibini həyata keçirən orqanların fəaliyyətsizliyindən və ifrat süründürməçiliyə yol vermələrindən irəli gəldiyindən, **2007-ci ilin 12 sentyabrından 2016-cı ilin 08 iyul tarixinədək olan müddət** Ramiz Məmmədovun istintaqdan və məhkəmədən gizləndiyi müddətə daxil edilə (həmin orqanların fəaliyyətsizliyinə görə məsuliyyət yükü R.Məmmədovun üzərinə qoyula) bilməz.

Qeyd olunan (2007-ci ilin 12 sentyabrından 2016-cı il 08 iyul tarixinədək olan) müddətlə yanaşı, Ramiz Məmmədovun **08 iyul 2016-cı ildə tutulduqdan sonra hökmün qanuni qüvvəyə mindiyi – 18 iyul 2017-ci il tarixinədək** davam edən müddət, eləcə də onun Rusiya Federasiyasında cinayət işi üzrə ilkin icraat dövründə orqanlardan yayınmadığı (**18 noyabr 2001-ci ildən 12 mart 2002-ci il tarixədək davam edən**) dövr də CM-nin 75.2-ci maddəsinə əsasən – cinayətin törədilməsindən hökmün qanuni qüvvəyə minməsinədək hesablanmış müddətdə (16 il 6 ayın içərisində) Ramiz Məmmədovun məhkəmədən və istintaqdan gizləndiyi dövrlər kimi nəzərdən keçirilməməlidir.

Ramiz Məmmədovun istintaqdan və məhkəmədən yayınmadığı həmin müddətlərin cəmi – **10 (on) il 2 (iki) ay** təşkil edir (12.09.2007-dən 18 iyul 2017-ci ilədək olan dövr = 9 il 10 ay 6 gün; 18.11.2001-ci ildən 12.03.2002-ci ilədək olan dövr = 3 ay 24 gün; 9 il 10 ay 6 gün + 3 ay 24 gün = 10 il 2 ay).

Şərh olunanları nəzərə alaraq məhkəmə kollegiyası belə qənaətə gəlmişdir ki, Ramiz Məmmədov cinayətin törədilməsindən hökmün qanuni qüvvəyə minməsinədək davam edən 16 il 6 ayın 10 il 2 ayı ərzində istintaqdan və məhkəmədən

gizlənmədiyindən və bu müddət Rusiya Federasiyası Cinayət Məcəlləsinin 78-ci maddəsinin 1-ci hissəsinin “v” bəndi ilə ağır cinayətlər üçün müəyyən edilmiş cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətindən - 10 (on) ildən artıq olduğundan, Şəki Ağır Cinayətlər Məhkəməsinin 08 may 2017-ci il tarixli ittiham hökmü qüvvəyə mindiyi 18 iyul 2017-ci il tarixədək CM-nin 234.4.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş ağır cinayətə görə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsi müddəti keçmiş hesab edilməli və apellyasiya məhkəməsi bu halı nəzərindən qaçırdığından, onun qərarı dəyişdirilməli, hazırkı kassasiya baxışında cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddəti Ramiz Məmmədova tətbiq edilməklə, həmin pozuntu aradan qaldırılmalıdır.

Məhkəmə kollegiyası eyni zamanda qeyd etmişdir ki, müdafiə tərəfi bəraətverici əsasla cinayət işi üzrə icraata xitam verilməsi haqqında tələb irəli sürdüyündən, müddətin tətbiqi R.Məmmədova cəzanın təyin edilməsinə dair müddəaların məhkəmə qərarlarından (birinci instansiya məhkəməsinin hökmündən və apellyasiya instansiyası məhkəməsinin yekun qərarından) xaric edilməsi yolu ilə həyata keçirilməlidir.

Belə ki, CPM-nin 39.1.3-cü maddəsində cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətlərinin keçməsi (cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətinin dayandırılması halları istisna olmaqla) cinayət təqibini istisna edən hallar sırasında göstərilmişdir.

CPM-nin 43.3.-cü maddəsinə əsasən, məhkəmə baxışının gedişində təqsirləndirilən şəxsə qarşı cinayət təqibinə, həmçinin bu Məcəllənin 39.1.3, 39.1.12 və 40.2-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş hallarda müdafiə tərəfinin razılığı ilə xitam verilməsi barədə məhkəmə qərar çıxarmağa haqlıdır.

CPM-nin 44.2 və 44.2.1-ci maddələrinə əsasən cinayət təqibinə xitam verilməsi üçün CPM-nin 42-ci maddəsində göstərilən əsas (müdafiə tərəfinin bəraətverici sayılmayan həmin əsasla cinayət təqibinə xitam verilməsinə razılığı) olmadıqda, məhkəmə təqsirləndirilən şəxsin barəsində cəza təyin edilmədən ittiham hökmü çıxarır.

Məhkəmə kollegiyası cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddəti keçdiyi halda apellyasiya instansiyası məhkəməsinin Ramiz Məmmədova təqsirli bilindiği CM-nin 234.4.1-ci maddəsi ilə 5 il müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzasının təyin edilməsinə dair hökmü dəyişdirilmədən saxlamasını təqsirkara cinayət qanununun yol vermədiyi həddə cəzanın təyin edilməsi – mübahisələndirilən məhkəmə qərarının kassasiya qaydasında dəyişdirilməsini tələb edən, CPM-in 416.0.9-cu

maddəsində nəzərdə tutulmuş hal kimi qiymətləndirmişdir.

Məhkəmə kollegiyası cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətinin tətbiqi məsələsi üzrə nəticəyə gələrkən, o cümlədən müvafiq hüquq normalarını təfsir edərkən qeyd olunan milli normalarla yanaşı “Mülki, ailə və cinayət işləri üzrə hüquqi yardım və hüquq münasibətləri haqqında” Müstəqil Dövlətlər Birliyinin 22 yanvar 1993-cü il tarixli Minsk Konvensiyasının 72-77-ci maddələrinin tələblərini də rəhbər tutmuş, eləcə də “Cinayət işləri üzrə icraatların verilməsi haqqında” 15 may 1972-ci il tarixli Avropa Konvensiyasının müddəalarını nəzərdən keçirmişdir.

Məhkəmə kollegiyası qeyd olunan beynəlxalq müqavilələri CM-nin 12.5-ci maddəsi (cinayət hadisəsi törədilən vaxt olmuş redaksiyada) ilə birlikdə götürməklə təhlil etmiş və belə nəticəyə gəlmişdir ki, daha əlverişli şərt olduğu üçün məhz RF CM-nin nəzərdə tutduğu cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddəti tətbiq edilməli və Ramiz Məmmədov həmin 10 il təşkil edən müddət keçdiyi üçün cinayət cəzasına məruz qalmamalıdır.

Məhkəmənin belə nəticəyə gəlməsi ondan irəli gəlir ki, Azərbaycan Respublikasının ərazisindən kənar təmənilən cinayətlərə görə cinayət qanunu normalarının qüvvəsinin tətbiqi məsələlərini tənzimləyən CM-nin 12-ci maddəsinin müddəaları, o cümlədən 12.5-ci maddəsi Azərbaycan Respublikasının məhkəmələrinə təqsirləndirilən şəxsə ərazisində cinayət törədilmiş xarici dövlətin qanunu ilə nəzərdə tutulmuş cəzanın yuxarı həddindən çox cəza təyin etməyi (deməli, əgər həmin ölkənin qanunu ümumiyyətlə cəzanın təyin edilməsinə yol vermirsə - cəza təyin etməyi) qadağan etməklə, eyni zamanda Minsk Konvensiyasının 76-cı maddəsi hansı ölkənin ərazisində meydana gəlməsindən asılı olmayaraq təqsirləndirilən şəxsin məsuliyyətini yüngülləşdirən (deməli, həm də məsuliyyətdən tamamilə azad edən) əsasları tətbiq etməyi verilmiş cinayət işləri üzrə icraatları həyata keçirən milli məhkəmələrdən tələb edir.

RF Cinayət Məcəlləsinin 78-ci maddəsi isə, artıq yuxarıda qeyd olunduğu kimi, ağır cinayətin törədilməsindən sonra hökmün qanuni qüvvəyə minməsinədək 10 il keçdikdə, şəxsin cinayət məsuliyyətindən azad edilməsini təsbit edir.

RF Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 24-cü maddəsinin 1-ci hissəsinin 3-cü bəndi, 27-ci maddəsinin 2-ci hissəsi və 302-ci maddəsinin 8-ci hissəsi də, Azərbaycan Respublikasının müvafiq (yuxarıda qeyd edilmiş) cinayət-prosessual normaları kimi, cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətinin keçməsinə cinayət təqibini istisna edən

əsaslar sırasında göstərir və təqsirləndirilən şəxs bu bəraətverici sayılmayan əsasla cinayət təqibinə xitam verilməsinə razı olmadıqda, onun barəsində (təqsirliliyini istisna edən hallar yoxdursa) cəza təyin edilmədən ittiham hökmünün çıxarılmasını nəzərdə tutur.

Göründüyü kimi, məhkəmə kollegiyasının müddətin keçməsinə görə Ramiz Məmmədova cəzanın təyin edilməsinə dair qərarı bu kimi hallarda cəzanın təyin edilməsi ilə bağlı Minsk konvensiyasının, habelə Rusiya Federasiyasının cinayət və cinayət-prosessual qanunvericiliyinin yol verdikləri hüddud daxilində olmaqla CM-nin 12.5-ci maddəsinin tələbinin yerinə yetirilməsi kimi çıxış edir.

Azərbaycan Respublikasının hələlik ratifikasiya etmədiyi “Cinayət işləri üzrə icraatların verilməsi haqqında” 15 may 1972-ci il tarixli Avropa Konvensiyasının müddəaları da cinayət təqibinin aparılması tapşırığı ilə bir ölkədən başqa ölkəyə verilmiş cinayət işi üzrə təqsirləndirilən şəxsə cəza təyin edərkən cinayətin törədildiyi ölkənin cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş yuxarı həddi aşan cəzanın təyin edilməsinə yol vermir (maddə 25).

Bu Konvensiyanın 26-cı maddəsinin 2-ci bəndində nəzərdə tutulmuşdur ki, sorğu verən (yəni, cinayət təqibinin aparılması üçün cinayət icraatını başqa dövlətə göndərən, cinayət hadisəsinin törədildiyi) ölkədə qanuni şəkildə cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətinin axımını dayandıran əsaslar kimi qiymətləndirilən hallar, sorğu alan (cinayət icraatı verilən) ölkədə də eyni nəticələr doğurur.

Lakin, bu müddəa yalnız Azərbaycan Respublikasının səlahiyyətli orqanlarının (Şəki ŞRPŞ-nin və Azərbaycan Respublikası DİN-in 19 iyun 2007-ci il tarixli və 12 iyul 2007-ci il tarixli məktublarla) Rusiya Federasiyasının səlahiyyətli orqanına (Novosibirsk Dİİ-nə) Ramiz Məmmədovun

Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı olmaqla Şəki şəhərində yaşamasını, məsələnin Minsk Konvensiyasına uyğun olaraq həll edilməli olmasını, yəni R.Məmmədovun Azərbaycan dövlətinin yurisdiksiyası altında olmaqla RF-na verilməyəcəyini bildirdiyi tarixədək Məmmədovun məhkəmədən və istintaqdan gizləndiyi dövrün nəzərə alınmasını ehtiva edir, həmin bildirilmədən sonrakı dövrün isə (xüsusilə də Azərbaycanda həyata keçirilən cinayət təqibinin məqsədləri üçün) nəzərə alınmasını tələb etmir.

Həmin bildirişlərin göndərilməsindən (ağlabatanlıqla ünvana 2 ay müddətində çatdırılmasından) sonrakı dövrün nəzərə alınması (cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətinin axımını dayandıran gizlənmə müddəti kimi qiymətləndirilməsi) adi məntiqə belə sığmır.

Çünki, əgər belə olsaydı, dövlət bir tərəfdən öz suveren hüququnu realizə etməklə Azərbaycan Respublikasının vətəndaşını xarici ölkəyə verməkdən imtina etmiş, digər tərəfdən isə (imtindən sonrakı dövrü şəxsin gizlənməsi kimi dəyərləndirməklə) artıq həmin şəxsin iradəsindən asılı olmayıb imtina faktından (suverenliyin realizə edilməsindən) irəli gələn halı şəxsin ziyanına təfsir etmiş olardı.

Beləliklə, məhkəmə kollegiyası kassasiya şikayətlərinin (məhkumun əlavələri ilə birlikdə) təmin edilməsinə dair məhkumun müdafiəçisi Şamxalov Tahir Camal oğlunun və kassasiya şikayətlərinin (məhkumun əlavələri ilə birlikdə) təmin edilməsinə dair dövlət ittihamçısının çıxışlarını dinləyib, şərh edilən əsaslara görə kassasiya şikayətlərini (məhkumun əlavələri ilə birlikdə) qismən təmin edilməsi və Məmmədov Ramiz Şövkət oğlunun barəsində olan Şəki Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının 18 iyul 2017-ci il tarixli qərarı yuxarıda göstərilən qaydada dəyişdirilməsi haqqında qərar qəbul etmişdir.

Qanunvericiliyin tələblərinə müvafiq olaraq kassasiya instansiyası məhkəməsinin məhkəmə kollegiyası birinci və apellyasiya instansiyası məhkəmələri tərəfindən müəyyən edilmiş işin faktiki hallarını araşdırmaqdan və onlara başqa cür qiymət verməkdən imtina edərək eyni zamanda apellyasiya məhkəməsinin hökmə müəyyən edilmiş cəzanı yüngülləşdirən halların nəzərə alınmamasını düzgün hesab etməmişdir.

Bakı Ağır Cinayətlər Məhkəməsinin 06 mart 2015-ci il tarixli hökmü ilə Məhərrəmov Xanəli İslam oğlu Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin (bundan sonra CM-nin) 179.3.2-ci maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş cinayət əməlini törətməkdə təqsirli bilinib 7 (yeddi) il 6 (altı) ay

müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilmişdir ona görə ki, o, 02 may 2012-ci il tarixdə Azərbaycan Respublikası Vergilər Nazirliyi Bakı şəhəri Vergilər departamentinin 1 saylı filialında açılmış 1300064312 sayılı vergi ödəyicilərinin eyniləşmə nömrəsi əsasında, fiziki şəxs kimi, fərdi

sahibkarlıq fealiyyəti ilə məşğul olan, Sumqayıt şəhəri, Çerkaski küçəsi, 42 saylı ünvanda təmir-tikinti işlərində istifadə edilən profil və onun aksesuarlarını istehsal edən Mənəfova Mədinə Davud qızının rəhbərlik etdiyi sexdə satış meneceri vəzifəsində işləyib, 01 iyun 2012-ci il tarixdə M.D.Mənəfova ilə bağladığı əmək və tam fərdi maddi məsuliyyət haqqında müqavilələrə əsasən ona inanılıb tapşırılmış maddi qiymətli əmlakı satış üçün götürməsi, daşınması və təhtəl hesabla gündəlik satışdan topladığı pulu təhvil verib üzlənmə aparması səlahiyyətlərinə malik olduğu halda, 02 may 2012-ci il tarixdən 06 mart 2013-cü il tarixədək olan müddət ərzində öz qulluq mövqeyindən istifadə etməklə, özgə əmlakının mənimsənilməsinə yönəlmiş vahid niyyətlə əhatə olunan cinayət əməllərini həyata keçirərək, qaimə-fakturalar əsasında ambardan satış üçün təhvil aldığı və ona etibar edilmiş 117 339 manat 42 qəpik məbləğində profil və onun aksesuarlarının satışından əldə olunan 51.847 manat 42 qəpik məbləğində pul vəsaitini mənimsəməklə tələmiş, M.D.Mənəfovaya külli miqdarda ziyan vurmuşdur.

Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının 04 mart 2016-cı il tarixli qərarı ilə məhkum X.İ.Məhərrəmov və onun müdafiəçisi T.İ.Nəsirov tərəfindən verilmiş apellyasiya şikayətləri təmin edilməmiş, Bakı Ağır Cinayətlər Məhkəməsinin 06 mart 2015-ci il tarixli hökmü dəyişdirilmədən saxlanılmışdır.

Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının 04 mart 2016-cı il tarixli qərarından məhkum X.İ.Məhərrəmov kassasiya şikayəti verərək həmin şikayətini onunla əsaslandırmışdır ki, məhkəmələr tərəfindən sübutlar düzgün tədqiq edilib-qiymətləndirilməmiş, nəticədə onun mənimsədiyi pulun miqdarı cəmi 2500 manat təşkil etdiyi halda, o, əsassız olaraq 51.847 manat məbləğində pul vəsaitini mənimsəməkdə təqsirli bilinmişdir.

Kassasiya şikayətinin müəllifi həmçinin onu iddia edir ki, məhkəmələr tərəfindən onun məsuliyyətini yüngülləşdirən hallar, o cümlədən ağır maddi vəziyyəti, ailəli və məcburi köçkün olması nəzərə alınmamış, ona təqsirli bilindiği CM-nin 179.3.2-ci maddəsi ilə həddindən artıq ağır cəza təyin edilmişdir.

Məhkum X.İ.Məhərrəmov kassasiya şikayətində göstərilənlərə əsasən Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının 04 mart 2016-cı il tarixli qərarına hüquqi qiymət verilməsini, ədalətin və azadlığının təmin olunmasını, və yaxud CM-nin 62-ci maddəsi tətbiq edilməklə cəzasının yüngülləşdirilməsini xahiş etmişdir.

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyası məhkumun kassasiya şikayətini Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin (bundan sonra mətnə CPM-nin) 419-cu maddəsinin tələbləri baxımından səlahiyyətlərinə aid olan kassasiya müraciəti kimi görərək bu şikayətlə əlaqədar Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının 04 mart 2016-cı il tarixli qərarının qanuniliyini və əsaslılığını yoxlayıb, araşdırmanın nəticələri olaraq aşağıdakıları qeyd etmişdir.

Məhkum Xanəli Məhərrəmovun kassasiya şikayətindən görünür ki, o, fərdi sahibkar Mədinə Mənəfovaya məxsus sexdə satış meneceri işlədiyi müddətdə ona etibar edilmiş materialların satışından əldə etdiyi 51.847 manat məbləğində, yəni külli miqdarda deyil, cəmi 2.500 manat məbləğində pul vəsaitini mənimsədiyini iddia etməklə, əməlinin Cinayət Məcəlləsinin 179.3.2-ci maddəsi ilə düzgün təsvir olunmaması haqqında qənaətini və bu qənaətdən irəli gələn apellyasiya məhkəməsinin qərarının dəyişdirilməsi haqqında tələbini məhkəmələr tərəfindən müəyyən edilmiş işin faktiki hallarının inkar edilməsi və özünün işin faktiki hallarına verdiyi fərqli təsvirlər üzərində qurmuşdur.

Bu isə onu göstərir ki, məhkum kassasiya instansiyası məhkəməsinə gətirdiyi faktik halların mövcud olub-olmamasına münasibət bildirməyə, iş üzrə toplanmış sübutları tədqiq edib qiymətləndirməklə işin faktiki hallarını yenidən müəyyən etməyə dəvət edir.

Kassasiya şikayətinin şərh olunan dəlili ilə əlaqədar məhkəmə Kollegiyası xatırladır ki, CPM-nin 419.1-ci maddəsi kassasiya baxışının hüdudlarını cinayət və cinayət-prosessual qanunların tətbiqi məsələlərinin araşdırılması ilə məhdudlaşdırmışdır.

CPM-nin 419.11-ci maddəsinə görə kassasiya instansiyası məhkəməsi birinci və apellyasiya instansiyası məhkəməsində məhkəmə baxışının predmeti olmayan faktları müəyyən edə və ya onları sübuta yetirilmiş hesab edə bilməz.

Bu normaların mənasına görə, kassasiya instansiyası məhkəməsi kassasiya müraciətlərinə baxarkən bilavasitə özü sübutları təhlil etməklə işin faktiki hallarını müəyyən etməyə haqlı deyil. Həmin halların müəyyən edilməsi qanunla birinci və apellyasiya instansiyası məhkəmələrinin səlahiyyətlərinə aid edilmişdir. Kassasiya instansiyası məhkəməsi isə müvafiq kassasiya müraciəti olduqda birinci və apellyasiya instansiyası məhkəmələri tərəfindən müəyyən edilmiş faktik hallara cinayət qanunu normalarının tətbiqini və həmin halların müəyyən edilməsi, ümumiyyətlə cinayət prosesinin həyata keçirilməsi zamanı

cinayət-prosessual qanunun tələblərinə əməl olunub-olunmadığını yoxlaya bilər.

Odur ki, məhkəmə kollegiyası məhkum Xanalı Məhərrəmovun kassasiya şikayətində irəli sürülmüş əməlinin düzgün təsvir olunmaması səbəbindən məhkəmə qərarının dəyişdirilməsi barədə tələbin əsaslılığını yoxlayarkən məhkəmələr tərəfindən müəyyən edilmiş işin faktiki hallarını nəzərə almağa və Xanalı Məhərrəmovun məhkəmə qərarlarının mübahisələndirilməsi üçün kassasiya şikayətində gətirdiyi faktiki hallardan çıxış edə, beləliklə də, onları mübahisələndirilən qərarın ləğv edilməsini və yaxud dəyişdirilməsini şərtləndirən əsaslar kimi qiymətləndirə bilməz.

Kassasiya şikayətində göstərilənlərdən deyil, məhz məhkəmələr tərəfindən müəyyən edilmiş faktiki hallardan çıxış etmək barədə kollegiyanın qənaəti həm də ondan irəli gəlir ki, nə məhkum Xanalı Məhərrəmov, nə də ki, onun müdafiəçisi T.İ.Nəsirov hökmdən verdikləri apellyasiya şikayətlərində müəyyən edilmiş sayılan işin faktik hallarına və həmin hallara cinayət qanunu normasının tətbiqinə (əməlin hüquqi təsvifinə) dair birinci instansiya məhkəməsinin mövqeyini mübahisələndirməmiş, yalnız cəzanın yüngülləşdirilməsi, şərti məhkum etmənin tətbiq edilməsi barədə tələb irəli sürüb bu mövzuda dəlillər gətirmişlər.

Bununla belə, CPM-nin 397.2-ci maddəsində təsbit edilmiş tələbdən (apellyasiya şikayətinin dəlillərindən asılı olmayaraq birinci instansiya məhkəməsi tərəfindən CM-nin və CPM-nin normalarına əməl olunub-olunmamasını yoxlamaq vəzifəsindən) çıxış edən apellyasiya instansiyası məhkəməsi, birinci instansiyada faktiki hallar müəyyən edilərkən sübutlar və sübutetməyə dair cinayət-prosessual qaydaların pozuntularına və yaxud təqsirkarın cinayət əməlinin hüquqi təsvifində (cinayət qanunu normasının tətbiqində) səhvə yol verildiyini müəyyən etməmişdir.

Həqiqətən də, kassasiya şikayətində göstərilənlərin əksinə olaraq, cinayət əməlini təşkil edən faktiki halların müəyyən edilməsi zamanı birinci instansiya məhkəməsi tərəfindən sübutların araşdırılmasında qanun pozuntusuna yol verilməmiş - hər hansı sübutun tədqiqindən əsassız imtina edilməmiş, sübutlar CPM-nin 144-cü maddəsinin tələblərinə uyğun olaraq yoxlanılmış, hökm çıxarılarəkən yolverilməz sübutlardan istifadə olunmamış, məhkəmənin Xanalı Məhərrəmovun məhz külli miqdarda özgə əmlakını mənimsəməsi və CM-nin 179.3.2-ci maddəsi ilə təqsirliliyi barədə yekun nəticələri CPM-nin 145,146-cı maddələrinə müvafiq olaraq qiymətləndirilmiş işə aid olan və biri digərinə uyğun gələn sübutların məcmusu ilə,

onların həqiqi məzmununa uyğun olaraq əsaslandırılmışdır.

Hökmdə sübutlar təsvir edilib ətraflı şərh edildiyindən, kassasiya şikayətində isə məhkəmələrin yuxarıda şərh olunan məsələlər üzrə çıxarıqları nəticələri təkzib edə və araşdırmanın obyektivliyini şübhə altına ala biləcək dəlillər gətirilmədiyindən, məhkəmə kollegiyası nə sübutları yenidən təsvir edib onları və kassasiya şikayətinin dəlillərini daha ətraflı şərh etmək, nə də ki, məhkəmələrin X.İ.Məhərrəmovun CM-nin 179.3.2-ci maddəsi ilə təqsirli bilinməsinə dair nəticələrini şübhə altına almaq üçün əsas görmür.

Qeyd olunanlar məhkəmələr tərəfindən CPM-nin 416.0.2 və 416.0.15-ci maddələrində təsbit olunmuş pozuntulara yol verilmədiyini göstərir.

Bununla belə, apellyasiya instansiyası məhkəməsi cəzanın təyin edilməsi üzrə məsələni araşdırarkən cinayət və cinayət-prosessual qanunların tətbiqi məsələlərində səhvə yol verdiyindən, eyni zamanda kassasiya baxışında X.İ.Məhərrəmovun barəsində onun vəziyyətini yaxşılaşdıran yeni cinayət qanunu normasının tətbiqi üçün əsas yarandığından, məhkəmənin yekun qərarı cəzaya aid hissədə dəyişdirilməlidir.

Belə ki, apellyasiya instansiyası məhkəməsinin qərarından görünür ki, məhkəmənin Xanalı Məhərrəmovu CM-nin 179.3.2-ci maddəsi ilə təyin olunmuş cəzanı yüngülləşdirməkdən imtina etməsinə həlledici şəkildə aşağıdakılar əsas olmuşdur:

– hökmə cəzanı ağırlaşdıran hal kimi cinayətlərin residivinin müəyyən olunması;

– birinci instansiya məhkəməsinin düzgün olmayaraq X.İ.Məhərrəmovun məcburi köçkün olmasını, yaşayış yeri üzrə müsbət xarakterizə olunmasını onun cəzasını yüngülləşdirən hallar kimi nəzərə alması, yəni apellyasiya instansiyası məhkəməsinin həmin halları cəzanı yüngülləşdirən hallar kimi qiymətləndirməkdən imtina etməsi.

Hazırkı iş üzrə apellyasiya icraatının aparılmasına müstəsna olaraq məhkum Xanalı Məhərrəmovun xeyrinə onun özü və müdafiəçisi T.İ.Nəsirov tərəfindən verilmiş apellyasiya şikayətləri əsas olmuşdur.

CPM-nin 91.7-ci maddəsində təsbit olunmuşdur ki, təqsirləndirilən şəxsin öz hüquqlarından istifadə və ya bundan imtina etməsi onun ziyanına şərh edilməməli və ona münasib olmayan nəticələrə gətirib çıxarmamalıdır.

CPM-nin 122.9-cu maddəsinə əsasən şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin qanuni mənafeyi naminə onun özü və ya başqa şəxs tərəfindən verilmiş şikayətdən cinayət prosesini həyata keçirən orqan bu şəxsin əleyhinə istifadə etməyə haqlı deyil.

Lakin, hazırki işin hallarından görünür ki, apellyasiya məhkəməsi qeyd olunan cinayət-prosessual normaların tələblərini pozaraq, məhkum Xanalı Məhərrəmovun mənafeyi naminə onun özü və müdafiəçisi tərəfindən verilmiş apellyasiya şikayətlərindən məhkumun mənafeyi əleyhinə istifadə etmiş, birinci instansiya məhkəməsinin hökmündə cəzanı yüngülləşdirən hallar qismində nəzərə alınmış X.İ.Məhərrəmovun məcburi köçkün olması və yaşayış yerindən müsbət xarakterizə olunması xüsusiyyətlərini cəzanı yüngülləşdirən hallar kimi qiymətləndirməkdən imtina etmiş, bundan çıxış edərək X.Məhərrəmovu təyin olunan cəzaya dair hüquqi mövqeyini müəyyənləşdirmiş və nəticələrini əsaslandırılmışdır.

Bu səbəbdən, həmin pozuntu aradan qaldırılmalı, qeyd olunan hallar birinci instansiya məhkəməsinin hökmündə olduğu kimi – CM-nin 59.2-ci maddəsi ilə ehtiva olunan cəzanı yüngülləşdirən hallar qismində nəzərə alınmalıdır.

Apellyasiya instansiyası məhkəməsinin X.İ.Məhərrəmovu təyin olunmuş cəza üzrə nəticəyə gələrkən cinayətlərin residivindən (CM-nin 61.1.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş, təqsirkara cəzanın CM-nin 65.2-ci maddəsinin qaydaları əsasında - sanksiyada göstərilən daha ağır cəzanın son həddinin yarısından az olmamaq şərti ilə təyin edilməsini şərtləndirən cəzanı ağırlaşdırıcı halın mövcudluğundan) çıxış etməsinə gəldikdə, məhkəmə kollegiyası aşağıdakıları qeyd etmişdir.

Hökmədən və apellyasiya instansiyası məhkəməsinin qərarından görünür ki, residivin müəyyən edilməsi zamanı nəzərə alınmış X.İ.Məhərrəmovun məhkumluğu onun Xızı Rayon Məhkəməsinin 26 may 2006-cı il tarixli hökmü ilə CM-nin 178.1, 178.2.4-cü maddələri ilə 3.000 manat miqdarda cərimə cəzasına məhkum edilməsindən, cəriməni ödəməsə də, həmin hökmün icrası müddətinin başa çatmasından irəli gəlmişdir.

Lakin, “Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsində dəyişikliklər edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 20 oktyabr 2017-ci il tarixli (01 dekabr 2017-ci il tarixdən qüvvəyə minən) Qanunu ilə CM-nin 18-ci maddəsinə dəyişiklik edilmiş və bu normaya residivin müəyyən edilməsi zamanı “azadlıqdan məhrum etmə ilə bağlı

olmayan cəza təyin edilmiş cinayətlərə görə məhkumluqlar”ın nəzərə alınmasını qadağan edən 18.4.4-cü maddə əlavə edilmişdir.

Göründüyü kimi, CM-nin 18.4.4-cü maddəsi Xanalı Məhərrəmovun cərimə cəzasının təyin edilməsi ilə bağlı olan əvvəlki məhkumluğunu cinayətlərin residivini yaradan əsaslar sırasından istisna etməklə cinayət törədilən, eləcə də apellyasiya məhkəməsinə cinayət işinə baxılan vaxt qüvvədə olan cinayət-hüquqi normalarla müqayisədə məhkumun vəziyyətini yaxşılaşdırmışdır.

CM-nin 10.3-cü maddəsinə əsasən əməlin (hərəkət və ya hərəkətsizliyin) cinayət sayılmasını və bu əmələ görə cəzanı aradan qaldıran, cəzanı yüngülləşdirən, yaxud cinayət etmiş şəxsin vəziyyətini başqa cür yaxşılaşdırıcı cinayət qanununun geriyə qüvvəsi vardır.

Odur ki, CM-nin 10.3-cü maddəsinin tələblərinə əsaslanaraq məhkəmə kollegiyası belə nəticəyə gəlmişdir ki, CM-nin 18.4.4-cü maddəsinin qüvvəsi geriyə şamil edilməklə cinayətlərin residivinin cəzanı ağırlaşdırıcı hal qismində nəzərə alınmasına dair müddəalar məhkəmə qərarlarından xaric edilməli və buna, eləcə də apellyasiya instansiyası məhkəməsinin əsassız olaraq nəzərə almaqdan imtina etdiyi cəzanı yüngülləşdirən hallara müvafiq olaraq Xanalı Məhərrəmovu CM-nin 179.3.2-ci maddəsi ilə təyin olunmuş azadlıqdan məhrum etmə cəzasının müddəti azaldılmalıdır.

Qeyd olunanlar apellyasiya məhkəməsi tərəfindən kassasiya şikayətinin qismən təmin edilməsini və mübahisələndirilən qərarın cəzanın təyin edilməsi hissəsində dəyişdirilməsini tələb edən CPM-nin 416.0.21-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş pozuntuya yol verildiyini göstərir.

Beləliklə, məhkəmə kollegiyası kassasiya şikayətinin təmin edilməsinə dair məhkum Məhərrəmov Xanalı İslam oğlunun və kassasiya şikayətinin təmin edilməsinə dair dövlət ittihamçısının çıxışlarını dinləyib, şərh edilən əsaslara görə iş üzrə qəbul etdiyi yekun qərarla kassasiya şikayəti qismən təmin edərək Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət kollegiyasının Məhərrəmov Xanalı İslam oğlunun barəsində olan 04 mart 2016-cı il tarixli qərarı yuxarıda təsvir edilən qaydada dəyişdirmişdir.

İş üzrə toplanmış mötəbər sübutlarla zərər çəkmiş şəxsin sağlamlığına yüngül zərərin yalnız birbaşa və ya dolayı qəsdlə vurulması müəyyən edildikdə həmin əməli törətmiş şəxs Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 128-ci maddəsi ilə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilə bilər.

Sumqayıt Şəhər Məhkəməsinin 01 mart 2017-ci il tarixli hökmü ilə Fərzəliyeva Sevda Məhəmməd qızı Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin (bundan sonra mətdə CM-nin) 128-ci maddəsi ilə təqsirli bilinib 300 (üç yüz) manat miqdarında cərimə cəzasına məhkum edilmişdir.

Məhkəmənin hökmünə əsasən Fərzəliyeva Sevda Məhəmməd qızı 18 fevral 2016-cı il tarixdə saat 13:00 radələrində Sumqayıt şəhəri, 29-cu məhəllədə, 20 nömrəli binanın qarşısında, oğlu İsmayılzadə Filman Rəşad oğlunu avtomobilə əyləşdirib özü ilə aparmaq istəyərkən, sonuncunun dayəsi Soobşikova Larisa Yakovlevna Filman İsmayıl oğlunun aparılmasına müdaxilə etdiyinə görə, aralarında yaranmış mübahisə zamanı L.Soobşikovanı itələyib asfaltın üzərinə yıxaraq, sonuncuya sol dizin və baldırın yuxarı 1/3-ni tutan, döş qəfəsinin sağ yarısının 9-11-ci qabırğa proyeksiyasının qançırları ilə müşayiət edilən, sağlamlığın qısa müddətə pozulmasına səbəb olmuş xəsarətlər yetirməklə, qəsdən sağlamlığına yüngül zərər vurmuşdur.

Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət kollegiyasının 12 sentyabr 2017-ci il tarixli qərarı ilə zərər çəkmiş şəxs L.Y.Soobşikova, məhkum S.M.Fərzəliyeva və onun müdafiəçisi P.M.Məhərrəmov tərəfindən verilmiş apellyasiya şikayətləri təmin edilməmiş, Sumqayıt Şəhər Məhkəməsinin 01 mart 2017-ci il tarixli hökmü dəyişdirilmədən saxlanılmışdır.

Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət kollegiyasının 12 sentyabr 2017-ci il tarixli qərarından məhkum Fərzəliyeva Sevda Məhəmməd qızının müdafiəçisi Məhərrəmov Polad Müseyib oğlu və zərərçəkmiş şəxs Soobşikova Larisa Yakovlevna kassasiya şikayətləri vermişlər.

Zərər çəkmiş şəxs L.Y.Soobşikova kassasiya şikayətini onunla əsaslandırılmışdır ki, birinci instansiya məhkəməsi tərəfindən təqsirləndirilən şəxs S.M.Fərzəliyevaya onun şəxsiyyətinə, cinayətin törədilmə hallarına uyğun olmayan həddindən artıq yüngül cəza təyin edilmiş, eləcə də onun, yəni L.Y.Soobşikovanın qaldırdığı mülki iddia üzrə məsələ düzgün həll edilməmişdir.

Qeyd olunan nöqsanlara baxmayaraq, apellyasiya instansiyası məhkəməsi hökmü dəyişdirilmədən saxlamış, bununla da birinci instansiya məhkəməsinin yol veridiyi pozuntuları təkrarlamışdır.

Zərərçəkmiş şəxs kassasiya şikayətində göstərilənlərə əsasən Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət kollegiyasının 12 sentyabr 2017-ci il tarixli qərarının dəyişdirilməsini, S.M.Fərzəliyevaya azadlıqdan məhrum etmə cəzasının təyin edilməsini, habelə mülki iddianın təmin edilməsi haqqında qərarın çıxarılmasını xahiş etmişdir.

Məhkum S.M.Fərzəliyevanın müdafiəçisi P.M.Məhərrəmov kassasiya şikayətini onunla əsaslandırılmışdır ki, məhkəmələr tərəfindən Azərbaycan Respublikası Cinayət-Proessual Məcəlləsinin (bundan sonra mətdə CPM-nin) sübutlar və sübut etməyə dair normalarının tələbləri pozulmuş, nəticədə Sevda Fərzəliyeva təqsirliliyi sübuta yetirilmədiyi, əməlinə cinayət tərkibinin əlamətləri olmadığı halda, əsassız və qanunsuz olaraq Larisa Soobşikovanın sağlamlığına yüngül zərər vurmaqda – CM-nin 128-ci maddəsi ilə təqsirli bilinmişdir.

Müdafiəçi kassasiya şikayətində göstərilənlərə əsasən Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət kollegiyasının 12 sentyabr 2017-ci il tarixli qərarının ləğv edilməsini və S.M.Fərzəliyevanın barəsində cinayət işi üzrə icraata bəraətverici əsasla xitam verilməsini xahiş etmişdir.

Kassasiya şikayətlərinə baxılmasının nəticəsinə görə qəbul etdiyi qərarında Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyası aşağıdakıları qeyd etmişdir.

Cinayət məsuliyyətinin əsaslarına dair CM-nin 3-cü maddəsində təsbit olunmuşdur ki, yalnız həmin Məcəllə ilə nəzərdə tutulmuş cinayət tərkibinin bütün əlamətlərinin mövcud olduğu əməlin (hərəkət və ya hərəkətsizliyin) törədilməsi cinayət məsuliyyəti yaradır.

CPM-nin 139-cu maddəsi bu normada təsbit olunmuş digər hallarla yanaşı cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməldə cinayətin əlamətlərinin və şəxsin təqsirliliyinin sübutlara əsasən müəyyən edilməsini tələb edir.

Ədalət mühakiməsinin təqsirsizlik prezupsiyası prinsipi (CPM-nin 21-ci maddəsi) şəxsin təqsiri CPM-də nəzərdə tutulmuş qaydada sübuta yetirilmədiyi halda onun təqsirli bilinməsinə yol vermir.

Cinayət mühakimə icraatında sübutların qiymətləndirilməsi prinsipi (CPM-nin 33-cü maddəsi) sübutlar və sübut etməyə dair normalar, o cümlədən CPM-nin 125, 143-146-cı maddələri,

hökmün əsaslılığına dair müddəalar da (CPM-nin 349.5-ci maddəsi) tələb edir ki, məhkəmə faktların müəyyən edilmiş sayılması üzrə nəticələrini həqiqiliyinə, yaranma mənbəyinə, əldə edilməsi hallarına şübhə olmayan; tam, hərtərəfli və obyektiv yoxlanılmış; mənsubiyyəti, mümkünlüyü, mötbərliyi üzrə lazımcı qiymətləndirilmiş sübutlar vasitəsi ilə əsaslandırın.

Yalnız belə olduqda, CPM-nin 21 və 349.5-ci maddələri tələb etdiyi kimi, məhkəmənin yekun qərarı, o cümlədən şəxs onə isnad edilən cinayətin törədilməsində təqsirli olması barədə nəticə əsaslı sayıla bilər.

Bu normalarla və məhkəmə kollegiyasının mülahizələri ilə müqayisə etməklə apellyasiya instansiyası məhkəməsinin mübahisələndirilən qərarını yoxladıqda, həmin yekun məhkəmə aktının əsaslı olduğunu söyləmək mümkün deyil.

Belə ki, Fərzəliyeva Sevda Məhəmməd qızının təqsirli bilindiği əməl CM-nin 128-ci maddəsinin dispozisiyasında “sağlamlığın qısa müddətə pozulmasına və ya ümumi əmək qabiliyyətinin cüzi itirilməsinə səbəb olmuş qəsdən sağlamlığa yüngül zərər vurma” kimi formulə edilmiş, yəni qanunverici sağlamlığa yüngül zərər vurma yalnız əməl qəsdən törədildikdə, cinayət məsuliyyətinə səbəb olan əməl kimi təsbit etmiş, bu əməlin ehtiyatsızlıqdan törədilməsinə görə isə cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutmamışdır.

CM-nin 25.1-ci maddəsinə əsasən “birbaşa və ya dolaylı qəsdlə törədilmiş əməl (hərəkət və ya hərəkətsizlik) qəsdən törədilmiş cinayət sayılır”.

Şəxs öz əməlinin (hərəkət və ya hərəkətsizliyinin) ictimai təhlükəli olduğunu dərk etmiş, onun ictimai təhlükəli nəticələrini qabaqcadan görmüş və bunları arzu etmişdirsə, bu halda cinayət birbaşa qəsdlə törədilmiş hesab olunur (CM-nin 25.2-ci maddəsi).

Şəxs öz əməlinin (hərəkət və ya hərəkətsizliyinin) ictimai təhlükəli olduğunu dərk etmiş, onun ictimai təhlükəli nəticələrini qabaqcadan görmüş, lakin bunları arzu etməmiş və belə nəticələrin baş verməsinə şüurlu surətdə yol vermişdirsə, bu halda cinayət dolaylı qəsdlə törədilmiş hesab olunur (CM-nin 25.3-cü maddəsi).

Göründüyü kimi, Sevda Fərzəliyeva CM-nin 128-ci maddəsi ilə təqsirləndirildiyi üçün, CPM-nin 139-cu maddəsinə əsasən bu əməlin CM-nin 25.2-ci maddəsində təsbit edilmiş birbaşa qəsdə xarakterizə edilən zəruri əlamətləri, yəni Sevda Fərzəliyevanın zərərçəkmiş Larisa Soobşikovaya sağlamlığa yüngül zərər vurmaya aid xəsarət yetirəcəyini qabaqcadan görüb bunu arzu etməsi və yaxud CM-nin 25.3-cü maddəsində dolaylı qəsdə xarakterizə edilən zəruri əlamətləri, yəni S.Fərzəliyevanın Larisa

Soobşikovaya sağlamlığa yüngül zərər vuran xəsarət yetirməyi arzu etməsə də, həmin nəticəni (əməlinin sağlamlığa yüngül zərər vurma ilə nəticələne biləcəyini) qabaqcadan görməsi və bu nəticənin baş verməsinə şüurlu surətdə yol verməsi baxılan işin sübut etmə predmetini təşkil edən hallardır və bu səbəbdən onlar (cinayətin birbaşa və ya dolaylı qəsdlə törədilməsi) CPM-nin 143-146-cı maddələrinin tələblərinə müvafiq qaydada işə aid olan, mümkün və mötbər sübutların məcmusu ilə kifayət qədər (inandırıcı şəkildə) sübuta yetirilməli idi.

Lakin, hətta Sevda Fərzəliyevaya qarşı irəli sürülmüş ittihamın faktik məzmununa və müvafiq olaraq məhkəmələrin müəyyən edilmiş saydıqları S.Fərzəliyevanın əməlini təşkil edən faktik hallara (cinayətin təsvirinə) baxdıqda, aydın olur ki, ibtidai istintaq orqanı və onun ardınca məhkəmələr CM-nin 25.2 və 25.3-cü maddələrində təsbit edilmiş əlamətləri müəyyən etmədən (hər halda onları cinayətin təsvirində göstərmədən) S.Fərzəliyevanın Larisa Soobşikovaya sağlamlığa yüngül zərər vuran xəsarətləri məhz qəsdən yetirməsi haqqında nəticələrə gəlmişlər.

Belə ki, cinayətin təsvirinə görə, Sevda Fərzəliyeva kənar bir qadının (Larisa Soobşikovanın) yanında gördüyü azyaşlı övladı Filman İsmayılzadəni bacısının idarə etdiyi avtomobilə əyləşdirmək və özü ilə aparmaq istəmiş, Larisa Soobşikova buna “müdaxilə” etmiş, bu zaman S.Fərzəliyeva L.Soobşikovanı itələmiş, Soobşikova asfaltın üzərinə yıxılmış, yıxılmanın nəticəsində Soobşikova sol dizin, baldırın, döş qəfəsinin sağ yarısının qançırları şəkildə sağlamlığına yüngül zərər vuran xəsarətlər almışdır.

Faktların bu cür təsvir edilməsindən görünən odur ki, Sevda Fərzəliyevanın niyyəti müstəsna olaraq övladını avtomobilə mindirib özü ilə aparmaq olmuş və o, hadisə yerində niyyətinə uyğun olaraq davranmaqla bilavasitə L.Soobşikovaya münasibətdə hər hansı hərəkətlər etməmişdir. L.Soobşikovanı itələməsi isə məhz sonuncunun ona qarşı aktiv hərəkət etməsindən (uşağı aparmasına “müdaxilə” etməsindən irəli gəlmiş, zərərçəkmiş şəxsin sağlamlığına yüngül zərər vuran qançırlar da S.Fərzəliyevanın L.Soobşikovaya zərbə vurmasının, hətta itələdikdə onun əli ilə zərərçəkmişin bədən səthinin təmasda olmasının deyil, sonuncunun yerə yıxılıb asfalt örtüklə təmasda olmasının nəticəsi kimi meydana gəlmişdir.

Bu təsvirə baxaraq demək olmaz ki, Sevda Fərzəliyeva Larisa Soobşikovaya qançırlar şəkildə sağlamlığa yüngül zərər vuran xəsarətlər yetirməyi arzu etmiş və yaxud uşağını aparmasına “müdaxilə” etməsinə görə itələdikdə yıxılacağını, xüsusilə də sağlamlığına yüngül zərər vuran xəsarətlər alacağını

əvvəlcədən görmüşdür, yəni onun əməlində birbaşa və yaxud dolaylı qəsdin əlamətləri olmuş, qəsdin ehtiyatsızlıq forması isə ittihamı irəli sürən orqan və onunla razılaşan məhkəmələr tərəfindən istisna edilmişdir.

Zərərçəkmiş şəxsin “müdaxilə”sinin formasından, həyata keçirilməsi şəraitindən və intensivliyindən, təmasda olanların qarşılıqlı vəziyyətindən asılı olaraq (L.Soobşikovanın yıxılmasına onun özünün ittihamda “müdaxilə” adlandırılmış hərəkətinin nəticəsi kimi baxdıqda), təsvir edilən həmin faktlar, yəni məhkəmə qərarlarında verilmiş cinayətin təsviri eyni müvəffəqiyyətlə Sevda Fərzəliyevanın ehtiyatsızlığına dəlalət edən faktlar (təsvir) kimi qəbul edilə bilərdi.

Məhkəmələrin Sevda Fərzəliyevanın Larisa Soobşikovanı itələyərək asfalt üzrəsinə yıxmasının sübuta yetirilməsi (bu faktın mövcud olması) barədə nəticələrini də, bu nəticələr sübutların CPM-nin 143-146-cı maddələrinin tələblərinə müvafiq olaraq təqdiq edilməsinə, işin mühüm əhəmiyyətli hallarının tam, hərtərəfli və obyektiv araşdırılmasına əsaslanmadığından, inandırıcı qənaət kimi qəbul etmək mümkün deyil.

Belə ki, hökmdən və apellyasiya instansiyası məhkəməsinin qərarından görünür ki, məhkəmələrin Sevda Fərzəliyevanın Larisa Soobşikovanı itələyərək asfalt üzrəsinə yıxmasının sübuta yetirilmiş fakt olması barədə nəticələri həlledici şəkildə zərərçəkmiş L.Soobşikovanın özünün ifadəsinə əsaslanmışdır.

Lakin, Larisa Soobşikova icraat boyunca hadisə ilə əlaqədar müxtəlif məzmunlu izahat və ifadələr vermişdir.

Belə ki, birinci instansiya məhkəməsində dindirilərək o, Filman Rəşad oğlu İsmayılzadənin dayəsi olduğunu, Filmanla birlikdə Sumqayıt şəhərindəki 1 saylı orta məktəbdən qayıdarkən, sonradan Filmanın anası Sevda Fərzəliyeva olduğunu bildiyi qadının uşağı ondan alıb avtomobilə mindirərək aparmaq istədikdə, buna mane olduğunu, S.Fərzəliyevanın onu itələyib yerə yıxdığını və bu zaman təpiklə vurduğunu göstərmişdir (halbuki, S.Fərzəliyevaya təpiklə vurma barədə ittiham irəli sürülməmişdir).

İbtidai istintaq zamanı Sevda Fərzəliyeva və hadisə vaxtı sözügedən avtomobili idarə etmiş S.Fərzəliyevanın bacısı Fərzəliyeva Həlیمə Məhəmməd qızı ilə üzləşdirilərək, eləcə də 01 iyul 2016-cı ildə zərərçəkmiş şəxs qismində dindirilərək Larisa Soobşikova Filmanı avtomobilə mindirmək istəyən Sevda Fərzəliyevaya müqavimət göstərdiyini, bu zaman sonuncunun onu itələdiyini,

yıxılıb asfalta dəydiyini və bunun nəticəsində xəsarət aldığını göstərmişdir.

Sumqayıt Şəhər Polis İdarəsinin 4-cü Polis bölməsində 18 fevral 2016-cı il tarixdə verdiyi ilkin izahatında isə Larisa Soobşikova göstərmişdir ki, tanımadığı (sonradan Sevda Fərzəliyeva olduğunu öyrəndiyi) qadın onun əlindən uşağı alarkən təpiklə ayağından vuraraq yerə yıxmış və belə vəziyyətdə (yerdə olarkən) təpiklə bədəninə müxtəlif nahiyələrinə vurmağa başlamışdır.

Həmçinin, həmin izahatında Larisa Soobşikova qeyd etmişdir ki, münafişə zamanı qonşusu Məsimova Elmira da hadisə yerində olmuşdur.

Sumqayıt Şəhər Polis İdarəsinin 4-cü Polis bölməsində izahat verərkən Məsimova Elmira Əskər qızı eynilə Larisa Soobşikova kimi göstərmişdir ki, tanımadığı qadın avtomobilin arxa otucağından düşüb Larisanın əlindən uşağı alıb avtomobilə otuzdurmuş və Larisaya təpik vurmuş, Larisa yerə yıxıldıqda isə təpiklə onu döyməyə başlamışdır.

İbtidai istintaqın gedişində və məhkəmədə şahid qismində dindirilərək Elmira Məsimova ümumiyyətlə hadisənin şahidi olmadığını, o cümlədən, uşağın aparılmasını və yaxud Larisa Soobşikovanın itələyib yıxılmasını görmədiyini bildirmiş, yalnız L.Soobşikovanı yerdə oturmuş vəziyyətdə gördükdə, sonuncunun sözlərindən Sevda Fərzəliyevanın uşağı əlindən alıb aparmasını, onu isə itələyib yıxmasını bildiyini göstərmişdir.

Sevda Fərzəliyeva isə ilkin ifadəsindən başlayaraq, bütün dindirmələrdə heç vaxt Larisa Soobşikovanı vurmadığını və yaxud qəsdən itələmədiyini göstərmişdir.

Sevda Fərzəliyeva Larisa Soobşikovanın sadəcə Filmanın dayəsi olması barədə ifadəsini də təkzib edərək göstərmişdir ki, o, Sumqayıt Şəhər Polis İdarəsinin 4-cü Polis bölməsində (harada ki, Larisa Soobşikovanın müraciəti üzrə ilkin araşdırma başlamışdır) əməliyyat müvəkkili işləyən İsmayilov Rəşad Filman oğlu ilə 2007-ci ildən qeyri-rəsmi nikahda olmuş, onların üç uşağı, o cümlədən 2009-cu ildə doğulmuş Filman adlı oğlu olmuş, 2013-cü ildən Rəşad İsmayilovla münasibətləri pisləşdiyi üçün onlar ayrılmış və R.İsmayilov məhz Larisa Soobşikovanın qızı ilə yeni ailə qurmuşdur.

Ayrıldıqdan sonra Rəşad İsmayilov uşaqları öz yanında saxlamaq üçün məhkəmədə iddia qaldırmış və bununla bağlı məhkəmə icraatları davam edən dövrdə, 2015-ci ilin yanvar ayında aldatmaqla Filmanı ondan götürmüş və geri qaytarmamışdır. Bu səbəbdən o, Filmanı geri qaytarmaq üçün bacısı Həlیمənin avtomobilində 18 fevral 2016-cı il tarixdə Filmanın oxuduğu Sumqayıt şəhəri 1 saylı Orta Məktəbin yanına getmiş, qabaqda uşaq, ondan aralı

arxasınca əvvəl tanımadığı Larisa Soobşikovanın gəldiyini gördükdə, Filmanı götürüb avtomobilə mindirmiş, L.Soobşikova uşağın paltarından tutub saxlamaq istədikdə, avtomobili sürüb getmişlər.

Həlimə Fərzəliyeva da bütün dindirmələrdə eyni məzmununda ifadələr verərək, Larisa Soobşikovanın Sevda Fərzəliyeva tərəfindən itələnməsini, S.Fərzəliyevanın L.Soobşikovanı yerə yıxmasını təkzib etmişdir.

Bundan başqa, Sevda Fərzəliyeva və Həlimə Fərzəliyeva ifadələrində göstərmişlər ki, qeyd olunan hadisə baş verərkən onların arxasınca başqa avtomobildə olmuş S.Fərzəliyevanın bacısı oğlu hadisənin videogörüntülərini mobil telefon vasitəsi ilə qeydə almış və həmin videogörüntülər cinayət işinə əlavə olunmuşdur.

Məhkəmədə videoyazının köçürüldüyü diskə baxılaraq diskdə Sevda Fərzəliyevanın L.Soobşikovanı itələməsinə əks etdirən hər hansı bir görüntünün olmadığı müəyyən olunsada, məhkəmələr çəkilişin aparılmasının təfərrüatlarını aydınlaşdırmaq, eləcə də hadisəyə dair əlavə məlumat almaq üçün həmin çəkilişi aparmış (yəni, hadisəni bilavasitə görmüş) şəxsi məhkəməyə dəvət etməmiş və dindirməmişlər.

Belə olan halda, yəni tədqiq edilmiş digər sübutlardan heç biri Larisa Soobşikovanın onu Sevda Fərzəliyevanın qəsdən itələyib asfalt üzərinə yıxmasına (zədələrinin Sevda Fərzəliyevanın qəsdən edilən hərəkətlərindən törəməsinə) dair ifadəsini təsdiq etmədiyi; Sevda Fərzəliyeva ilə Rəşad İsmayılov, Rəşad İsmayılovla Larisa Soobşikova arasında münasibətlər kifayət qədər araşdırılmadığı və bu üzədən L.Soobşikovanın verdiyi məlumatların həqiqiliyinə ciddi şübhələr qaldığı; S.Fərzəliyevanın və L.Soobşikovanın hərəkətlərinin qiymətləndirilməsinə Filman İsmayılovadək aid xüsusiyyətlərin (Filmanın birinciyə doğma övlad, ikinciyə kənar şəxs olmasının) təsiri ümumiyyətlə nəzərdən keçirilmədiyi vəziyyətdə, məhkəmələrin L.Soobşikovada aşkar etmiş qançırların (sağlamlığa yüngül zərər vuran xəsarətlərin) S.Fərzəliyevanın qəsdən edilən (bu xəsarətlərin yetirilməsinə yönələn) hərəkətlərindən irəli gəlməsi barədə nəticələr çıxarmaları CPM-nin 144-146, 349-cu maddələrinin tələblərinə cavab verən (tam, hərtərəfli və obyektiv

yoxlanılmış, sübut etmə predmeti - əməlin qəsdən törədilməsi barədə yekun nəticəyə gəlmək üçün kifayət edən sübutların məcmusundan hasil edilmiş) mühakimə kimi qiymətləndirilə bilməz.

Təsvir olunanlardan görünür ki, müdafiəçinin kassasiya şikayəti yuxarıda şərh olunan məsələlərə dair hissədə əsaslıdır, birinci və apellyasiya instansiyası məhkəmələri həmin şikayətlə mübahisələndirilən qərarın kassasiya qaydasında ləğv edilməsini və apellyasiya məhkəməsində məhkəmə baxışının yenidən keçirilməsini tələb edən CPM-nin 416.0.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş pozuntuya yol vermişlər.

Qeyd olunanlar, o cümlədən məhkəmə kollegiyasının mübahisələndirilən qərarı məhz müdafiəçinin kassasiya şikayətinə görə - Sevda Fərzəliyevanın CM-nin 128-ci maddəsi ilə təqsirli bilinməsinə sual altına alan dəlillərlə ləğv etmək barədə qərara gəlməsi zərərçəkmiş şəxs Soobşikova Larisa Yakovlevnanın məhkum Sevda Fərzəliyevanın əleyhinə olan dəlillərlə əlaqələndirdiyi (S.Fərzəliyevanın cəzasının ağırlaşdırılması və mülki iddiasına cinayət mühakimə icraatında baxılması haqqında tələblərin irəli sürüldüyü) kassasiya şikayətinin əsassız olduğunu, kassasiya baxışı nəticəsində bu şikayətin təmin edilməsi üçün əsasların müəyyən olunmadığını göstərir.

Beləliklə, məhkəmə kollegiyası müdafiəçinin kassasiya şikayətinin təmin edilməsinə, zərərçəkmiş şəxsin kassasiya şikayətinin rədd edilməsinə dair məhkum Sevda Fərzəliyevanın və onun müdafiəçisi Polad Məhərrəmovun, habelə kassasiya şikayətlərinin təmin edilməməsinə dair dövlət ittihamçısının çıxışlarını dinləyib, şərh edilən əsaslara görə hesab etmişdir ki, zərərçəkmiş şəxs L.Y.Soobşikovanın kassasiya şikayəti təmin edilməməli, müdafiəçi P.Məhərrəmovun kassasiya şikayəti qismən təmin edilməli, həmin kassasiya şikayətinə görə Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət kollegiyasının Fərzəliyeva Sevda Məhəmməd qızının barəsində olan 12 sentyabr 2017-ci il tarixli qərarı ləğv edilməli, cinayət işi isə apellyasiya qaydasında baxılması üçün yeni məhkəmə baxışına təyin edilməlidir.

Zərər çəkmiş şəxsin barəsində cinayət təqibinin başlanmasının rədd edilməsi haqqında qərarın olmasına baxmayaraq məhkəmənin qanuna müvafiq şəkildə araşdırılmış və qiymətləndirilmiş mötəbər sübutlara əsasən təqsirləndirilən şəxsin ona edilmiş qəsdən müdafiə olunarkən zəruri müdafiə həddini aşaraq, zərərçəkmişə ağır zərər vuran xəsarətlər yetirməsi barədə nəticəyə gəlməsi və buna görə onun əməlini Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 126.1-ci maddəsindən həmin Məcəllənin 130.1-ci maddəsinə tövsif etməsi CPM-nin 65.1 və 318.1-ci maddələrinin tələblərinin pozulması kimi qiymətləndirilə bilməz.

Bakı Ağır Cinayətlər Məhkəməsinin 02 may 2016-cı il tarixli hökmü ilə Cangirov Ruslan Arifoviç Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin (bundan sonra mətnə CM-nin) 130.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayəti törətməkdə təqsirli bilinib, barəsində CM-nin 62-ci maddəsi tətbiq olunmaqla 2100 (iki min yüz) manat məbləğində cərimə cəzasına məhkum edilmiş, CM-nin 69.4-cü maddəsinə əsasən məhkumun 23 may 2015-ci ildən 29 may 2015-ci il tarixədək həbsdə saxlanıldığı 6 (altı) gün nəzərə alınaraq, ona təyin edilmiş cərimə cəzasının məbləği azaldılaraq 2000 (iki min manat) müəyyən edilmişdir.

Məhkəmənin hökmünə əsasən, 10 may 2015-ci ildə saat 13:00 radələrində Bakı şəhərinin Yasamal rayonunda Şərifzadə küçəsindəki 196 saylı evdə özünə məxsus 280 saylı mənzilin qarşısında olarkən, keçmiş həyat yoldaşı Şəfa Cangirovanın atası Dadaşov Əliövsət Rəhman oğlu oraya gəlib onun mənzilinə zorla daxil olmaq istəyərkən, onun qarşısını almağa cəhd edən Cangirov Ruslan Arifoviçə dərəcəsi müəyyən olunmayan - boyunun sol yan səthində 10,0 x 0,2 sm., sağ körpücük nahiyəsində 8,0 x 1,0 sm., sol körpücük nahiyədə 10,0 x 0,2 sm., sağ bazunun yuxarı 1/3-nin ön səthində üç ədəd 3,0 x 0,2 sm., 5,0 x 2,0 sm. və 8,0 x 0,2 sm., sol arxa qoltuq xətti boyunca VII-VIII qabırğalarası sahədə 2,0 x 0,2 sm., qarının ön səthinin sol yarısında 3,0 x 0,2 sm., sağ əlin arxa səthində 2,0 x 1,0 sm. ölçülərdə üzəri ətraf səviyyəsində olan, müxtəlif formalarda və istiqamətlərdə qırmızı rəngli sıyrıqlar, boyunun sağ yan səthində 6,0 x 2,0 sm. ölçüdə qeyri-müəyyən formalı, tünd qırmızımtıl-göy rəngli qançırklar kimi xəsarətlər yetirmiş, Cangirov Ruslan Arifoviç də özünü və əmlakını müdafiə edərək, Dadaşov Əliövsət Rəhman oğlunun bədəninin müxtəlif nahiyələrinə yumruq və təpiklə vurub zəruri müdafiə həddini aşmaqla sonuncuya kəllə əsasında üz skeleti ilə əlaqəli xəlbir və əsas sümüyə keçən sağ almacıq - əng sümüklərinin, hər iki haymor cibinin bayır divarının və burun sümüyünün qəlpəli yerdəyişmiş sınıqları, sağ gözətrafi nahiyə və sağ çənə nahiyəsinin qançırqları, üst dodağının əzilmiş yarası, sol alın - gicgah nahiyəsinin yumşaq toxumalarının

şişkinliyi halında əzilməsi kimi həyatı üçün təhlükəli olan qəsdən ağır zərər vurmuşdur.

Cinayət təqibi orqanı isə hesab etmişdir ki, müstəsna olaraq R.A.Cangirov zərər çəkmiş şəxs Dadaşov Əliövsət Rəhman oğluna yuxarıda təsvir edilən xəsarətləri yetirməklə onun sağlamlığına qəsdən ağır zərər vurmuş, bununla da CM-nin 126.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayət əməlini törətmişdir.

Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət kollegiyasının 25 dekabr 2017-ci il tarixli qərarı ilə məhkum R.A.Çangirovun müdafiəçisi ilə birlikdə veridyi apellyasiya şikayəti, zərərçəkmiş şəxs Ə.R.Dadaşov və onun nümayəndəsi Mirzəyev Vasif Sücahət oğlu tərəfindən verilmiş apellyasiya şikayətləri, habelə dövlət ittihamçısının apellyasiya protesti təmin edilməmiş, Bakı Ağır Cinayətlər Məhkəməsinin Cangirov Ruslan Arifoviçin haqqında olan 02 may 2016-cı il tarixli hökmü dəyişdirilmiş, CM-nin 75-ci maddəsinə əsasən R.A.Cangirovun CM-nin 130.1-ci maddəsi ilə cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddəti keçdiyindən, hökmdən Ruslan Cangirova CM-nin 62-ci maddəsi tətbiq edilməklə cərimə cəzasının təyin olunmasına dair müddəalar xaric edilmiş, hökm qalan hissədə dəyişdirilmədən saxlanılmışdır.

Həmin qərardan dövlət ittihamçısı kassasiya protesti, zərərçəkmiş şəxs Ə.R.Dadaşov isə kassasiya şikayəti vermişlər.

Dövlət ittihamçısı kassasiya protestini onunla əsaslandırılmışdır ki, məhkəmələr tərəfindən sübutlar düzgün tədqiq edilib-qiymətləndirilməmiş, nəticədə R.A.Cangirovun zərərçəkmiş Ə.R.Dadaşova qarşı CM-nin 126.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş qəsdən sağlamlığa ağır zərər vurma cinayətini törətməsi ibtidai istintaq zamanı toplanmış və məhkəmədə baxılmış materiallarla tam sübuta yetirildiyi halda, onun əməli düzgün olmayaraq zəruri müdafiə həddini aşmaqla sağlamlığa ağır zərər vurma kimi CM-nin 130.1-ci maddəsi ilə tövsif olunmuşdur.

Dövlət ittihamçısının qənaətinə görə, ibtidai istintaq zamanı müdafiə tərəfinin dəlilləri yoxlanılarkən zərərçəkmiş şəxs Əliövsət Dadaşovun hərəkətlərinə də qiymət verilmiş, onun Ruslan Cangirova hücum etməsi və xəsarətlər yetirməsi

müəyyən edilməmiş və bu səbəbdən müstətiqin sübutların qiymətləndirilməsi haqqında qərarında Ə.Dadaşovun barəsində cinayət işinin başlanılması rədd edilmişdir. Məhkəmə isə Əliövşət Dadaşovun Ruslan Cangirova hücum etməsini, ona xəsarətlər yetirməsini beləliklə də, R.Cangirovun özünü və mənzilinin toxunulmazlığını müdafiə etməsini, lakin zəruri müdafiənin həddini aşmaqla zərərçəkmiş şəxsin sağlamlığına ağır zərər vurmasını müəyyən etməklə məhkəmə baxışının hədlərinə dair Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəllənin (bundan sonra mətnə CPM-nin) 318.1-ci maddəsinin tələbini və müstətiqin cinayət təqibini istisna edən qərarının preyardisial əhəmiyyətinə dair CPM-nin 65.1-ci maddəsinin tələbini pozmuş, bu məsələ ilə bağlı olan “Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Hərbi Kollegiyasının 07 iyul 2011-ci il tarixli qərarının Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və qanunlarına uyğunluğunun yoxlanılmasına dair” Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumunun 17 aprel 2012-ci il tarixli qərarının müddəalarına əməl etməmişdir.

Dövlət ittihamçısı kassasiya protestində göstərilənləri CPM-nin 416.0.2 və 416.0.15-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş halları yaradan pozuntular kimi qiymətləndirərək, həmin əsaslarla Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının 25 dekabr 2017-ci il tarixli qərarının ləğv edilməsini, cinayət işinin apellyasiya məhkəməsində yeni məhkəmə baxışına təyin edilməsini xahiş etmişdir.

Zərərçəkmiş Ə.R.Dadaşov da kassasiya şikayətini eyni dəlillərlə, eləcə də işə baxmış birinci instansiya məhkəməsinin hakimlərinin işin nəticələrində maraqlı olmaları kimi iddia ilə əsaslandırılmış, kassasiya şikayətində göstərilənləri CPM-nin 416.0.1, 416.0.2, 416.0.15, 416.0.16, 416.0.17, 416.0.18-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş halları yaradan pozuntular kimi qiymətləndirərək, həmin əsaslarla apellyasiya instansiyası məhkəməsinin qərarının ləğv edilməsini, cinayət işinin apellyasiya məhkəməsində yeni məhkəmə baxışına təyin edilməsini xahiş etmişdir.

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyası kassasiya müraciətləri ilə əlaqədar Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının 25 dekabr 2017-ci il tarixli qərarının qanuniliyini və əsaslılığını yoxlayıb, araşdırmanın nəticələri olaraq aşağıdakıları qeyd etmişdir.

Cinayət məsuliyyətinin əsaslarından bəhs edən CM-nin 3-cü maddəsində nəzərdə tutulmuşdur ki, yalnız bu Məcəllə ilə nəzərdə tutulmuş cinayət tərkibinin bütün əlamətlərinin mövcud olduğu

əməlin (hərəkət və ya hərəkətsizliyin) törədilməsi cinayət məsuliyyəti yaradır.

CPM-nin 139-cu maddəsi bu normada təsbit olunmuş digər hallarla yanaşı cinayət hadisəsinin baş vermə faktının və hallarının, habelə cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməldə cinayətin əlamətlərinin sübutlara əsasən müəyyən edilməsini tələb edir.

Şəxsin əməlinə cinayət tərkibinin cəhətlərini təşkil edən zəruri əlamətlərin mövcud olub-olmaması barədə nəticəyə gəlmək üçün şəxsə isnad edilən əməlin Cinayət Məcəlləsinin Ümumi hissəsinin tələbləri nəzərə alınmaqla Xüsusi hissəsinin müvafiq maddəsinin dispozisiyası ilə müqayisə edilməsi tələb olunur.

Belə ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 244.1-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair” 17 mart 2011-ci il tarixli qərarına görə, cinayətin tövsifi törədilən konkret cinayət əməlinin cəhətləri ilə cinayət hüquq normasının dispozisiyasında nəzərdə tutulan tərkib əlamətləri arasında uyğunluğu müəyyən etməklə, müvafiq prosessual sənəddə öz əksini tapan və cinayət-hüquqi nəticələrə səbəb olan əmələ verilən cinayət hüquqi qiymətdir.

Zəruri müdafiə (zəruri müdafiə vəziyyətində olma) CM-nin 36-cı maddəsində “özünü müdafiə edən və ya başqa şəxsin həyatını, sağlamlığını və hüquqlarını, dövlətin və cəmiyyətin mənafələrini qəsd edənə zərər vurmaq yolu ilə ictimai təhlükəli qəsdən qoruyarkən törədilmiş hərəkət” kimi təsbit edilmişdir.

CM-nin 36.1-ci maddəsinə görə zəruri müdafiə həddini aşmayan hərəkət cinayət sayılmır.

CM-nin 36.3-cü maddəsində isə göstərilir ki, “qəsdin xarakterinə və ictimai təhlükəlilik dərəcəsinə açıq-aşkar uyğun gəlməyən qəsdən törədilən hərəkətlər zəruri müdafiə həddini aşmaq hesab edilir”.

Göründüyü kimi, cinayət qanunu şəxsin özünü və ya başqa şəxsləri, dövlətin və cəmiyyətin mənafələrini ictimai-təhlükəli qəsdlərdən qorumaq (müdafiə etmək) hüququnu tanıyır. Müdafiənin zəruriliyini də qanun məhz onda görür ki, bu cür müdafiə şəxsin özünün və ya başqasının həyatını, sağlamlığını, hüquqlarını, dövlətin və cəmiyyətin mənafələrini təhlükə altına alan ictimai-təhlükəli qəsdlə şərtləndirilmiş olur.

Müdafiə olunmaq hüququ şəxsin qəsdən yayınması, məsələn zorakılıq edən şəxsdən qaçıb-qurtarmasında deyil, qəsd edənə zərər vurmaq yolu, yəni ona yönəlik aktiv hərəkətlərlə qarşılıq verməsində (qəsdə dəf etmək üçün səy göstərməsi) ehtiva olunur.

Qəsdin mövcudluğu zəruri müdafiənin qanuniliyini şərtləndirən əlamətlərdən biridir. Yəni yalnız qəsdin davam etməsi vəziyyətində şəxsin qəsd edənə zərər vurmağı zəruri müdafiə vəziyyətində edilən hərəkət hesab edilə bilər.

Və yaxud qəsd başa çatdı da, işin həqiqi hallarına görə şəxsin bunu dərk etməsi istisna edildikdə də (nə vaxt ki, şəxs ictimai təhlükəli qəsdin davam etdiyini ağlabatanlıqla güman edir) hərəkət zəruri müdafiə vəziyyətinin şərtlərinə cavab verən əməl kimi qiymətləndirilə bilər.

Kassasiya protestindən və zərər çəkmiş şəxs Ə.R.Dadaşovun kassasiya şikayətindən görünür ki, dövlət ittihamçısı və zərərçəkmiş R.A.Cangirovun əməlinə CM-nin 130.1-ci maddəsinə nəzərdə tutulmuş zəruri müdafiə həddini aşmaqla sağlamlığa ağır zərər vurma cinayətinin deyil, qəsdən sağlamlığa ağır zərər vurmağın (CM-nin 126.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayətin) tərkibinin olması haqqında iddialarını onunla əsaslandırmışlar ki, Ruslan Cangirov ümumiyyətlə zərərçəkmiş şəxs Əliövşət Dadaşovun hücumuna məruz qalmadığı, Əliövşət Dadaşov ona heç bir xəsarət yetirmədiyi və zorla R.Cangirovun mənzilinə daxil olmaq istəmədiyi, yəni müdafiə olunmaq məcburiyyətində olmadığı vəziyyətdə şəxsi qərəzli münasibətlər zəminində özü Ə.Dadaşova hücum edib qəsdən onun sağlamlığına ağır zərər vurmuşdur.

Lakin, bu iddialar məhkəmələr tərəfindən müəyyən edilmiş işin faktiki hallarının inkar edilməsi üzərində qurulmuşdur.

Əslində, birinci instansiya məhkəməsinin müəyyən etdiyi və apellyasiya instansiyası məhkəməsinin razılaşdığı faktiki hallar ondan ibarətdir ki, Ruslan Cangirovla keçmiş arvadı Cangirova Şəfa Əliövşət qızı arasında R.Cangirova məxsus mənzillə bağlı mübahisə olmuş, hadisədən bir gün əvvəl də Şəfa Cangirova atası Əliövşət Dadaşov və anası (R.Cangirovun bibisi) Tahirə Cangirova ilə birlikdə gəlib həmin mənzilə R.Cangirovun iradəsi ziddinə girməyə cəhd göstərmiş, hətta bu zaman mənzilin giriş qapısının qıfılı qırılmış və yalnız R.Cangirov telefonla polisləri çağırırdıqdan sonra Şəfa Cangirova və valideynləri hadisə yerini tərk etmişlər.

Ertəsi gün, 10 may 2015-ci il tarixdə də həmin şəxslər R.Cangirovun yaşadığı mənzilin qarşısına gəlmiş və Şəfa Cangirova, Əliövşət Dadaşov R.Cangirovun iradəsi ziddinə olaraq mənzilə daxil olmağa cəhd etmiş, bunun üçün Əliövşət Dadaşov R.Cangirova zor tətbiq edib ona dərəcəsi müəyyən olunmayan xəsarətlər yetirmiş və Ə.Dadaşovun bu zorakı hərəkətlərinin gedişində R.Cangirov mənzilinin toxunulmazlığını qorumaq və özünün sağlamlığını müdafiə etmək üçün Əliövşət Dadaşova

zor tətbiq etməklə qarşılıq vermiş, lakin aşkar surətdə ictimai təhlükəli qəsdin xarakterinə uyğun olmayan zor tətbiq edib Ə.Dadaşovun sağlamlığına ağır zərər vurmuşdur.

Kassasiya müraciətlərində göstərilənlərin əksinə olaraq, həmin faktiki hallar CPM-nin prinsiplərinə və digər müddəalarına uyğun olaraq, cinayət prosesi tərəflərinin hüquqları gözlənilməklə həyata keçirilmiş məhkəmə dinləmələrinin gedişində cinayət-prosessual qanunun sübutlar və sübutetməyə dair normalarına, o cümlədən ittihamın sübuta yetirilməsində aradan qaldırılması mümkün olmayan şübhələrin təqsirləndirilən şəxsin xeyrinə təfsir edilməsini tələb edən CPM-nin 21.2 və 145.3-cü maddələrinin müddəalarına uyğun olaraq tədqiq edilib qiymətləndirilmiş sübutların məcmusuna əsasən müəyyən edilmişdir (sübutlar hökmdə və apellyasiya məhkəməsinin qərarında ətraflı təsvir olunduğundan, ittiham tərəfinin dəlilləri ilə müqayisə edilməklə obyektiv, tam və hərtərəfli araşdırılıb, onların həqiqi məzmununa uyğun şəkildə şərh edildiyindən, kollegiya hazırkı qərarla sübutların yenidən təsvir və şərh edilməsinə zərurət görmür).

Davam edən hücum vəziyyətində, yəni ictimai təhlükəli qəsdən qorunarkən qəsd edənə zərər vurmaq yolu ilə törədilən, lakin zəruri müdafiə həddini aşan hərəkət isə cinayət məsuliyyəti yaradan əməl olaraq məhz CM-nin 130.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuşdur.

Odur ki, birinci instansiya məhkəməsi tərəfindən R.A.Cangirovun CM-nin 130.1-ci maddəsi ilə təqsirli bilinməsi işin müəyyən edilmiş faktiki hallarına uyğun olmaqla yanaşı cinayət və cinayət-prosessual qanunların tələblərinə də cavab verən nəticə olduğundan, kollegiya bu məsələ ilə əlaqədar dövlət ittihamçısının və zərərçəkmiş şəxsin irəli sürdüyü iddia ilə (təqsirkarın əməlinin CM-nin 126.1-ci maddəsindən qeyd olunan maddəyə tövsif olunmasının məhkəmə səhvi olması barədə fikirlə) və bu iddianın əsaslandırılması üçün gətirilən dəlillərlə razılaşmamışdır.

Müasir cinayət prosesində məhkəmənin yeri, səlahiyyətlərinin hədləri, müdafiə və ittiham tərəfi, o cümlədən cinayət təqibi orqanları ilə prosesual münasibətləri kimi fundamental məsələlərə toxunduğundan, məhkəmə kollegiyası ayrıca olaraq dövlət ittihamçısının və zərər çəkmiş şəxs Əliövşət Dadaşovun məhkəmələrinin Ə.Dadaşovun hərəkətlərini (müstəntiqin sübutların qiymətləndirilməsi haqqında qərarla gəlidiyi nəticələrin ziddinə olaraq) Ruslan Cangirova zor tətbiq etmə, Ruslan Cangirovun əməlini isə müdafiə vəziyyətində olub zəruri müdafiənin həddini aşma kimi qiymətləndirməklə məhkəmə baxışının

hədlərinə dair CPM-nin 318.1-ci maddəsinin və müstəntiqin cinayət təqibini istisna edən qərarının preyudisial əhəmiyyətinə dair CPM-nin 65.1-ci maddəsinin tələblərini, habelə bu cinayət-prosessual normaların təfsir olunduğu Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun 17 aprel 2012-ci il tarixli qərarının müddəalarını pozmaları haqqında dəlillərinə münasibət bildirməyi zəruri hesab etmişdir.

Kassasiya müracətlərində istinad olunan CPM-nin 65.1-ci maddəsində deyilir: “Cinayət prosesini həyata keçirən orqanın ləğv edilməmiş qərarı həmin məsələ üzrə yeni qərar çıxarılmasına yol vermir. Cinayət prosesini həyata keçirən orqanın qərarı, şəxsin cinayət təqibini istisna edən qərarlardan başqa, hökmün və ya məhkəmənin digər yekun qərarının çıxarılması ilə əlaqədar məcburi qüvvəyə malik deyil”.

CPM-nin 318.1-ci maddəsinə əsasən məhkəmə baxışı zamanı cinayət işinə, məhkəməyədək sadələşdirilmiş icraatın materiallarına və ya xüsusi ittiham qaydasında şikayətə yalnız təqsirləndirilən şəxsə qarşı irəli sürülmüş və ya məhkəməyə verilən ittiham daxilində baxılır.

Lakin, bu o demək deyil ki, məhkəmənin məhkəmə baxışı zamanı araşdırmalı olduğu hallar müstəsna olaraq təqsirləndirilən şəxsin etdiyi hərəkətlərin və yaxud hərəkətsizliyinin müəyyən edilməsi ilə məhdudlaşmalıdır.

Əksinə, məhkəmənin təqsirləndirilən şəxsə qarşı irəli sürülmüş ittihama baxmaq vəzifəsi onu ehtiva edir ki, məhkəmə həmin ittihamın düzgün həlli üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edən bütün halları nəzərdən keçirməli, o cümlədən əgər ittihamın və ittihamdan müdafiə olunmaq üçün müdafiə tərəfinin gətirdiyi dəlillərin həlli digər şəxslərin, zərərçəkmişin hərəkətlərinin məzmunundan asılıdırsa, ittihamın həlli tələb edən həcmdə həmin şəxslərin də hərəkətlərini (hərəkətliyini) araşdırmalıdır.

Bu zaman məhkəməyədək icraatda digər şəxslərin, o cümlədən zərərçəkmişin hərəkətlərinə qiymət verilməsi məhkəmədə həmin hərəkətlərin araşdırılmasının, bununla bağlı müdafiə tərəfinin gətirdiyi dəlillərə baxılmasının, həmin hərəkətlərin məhkəmə tərəfindən ibtidai istintaqın nəticələrindən fərqli şəkildə qiymətləndirilməsinin qarşısını alan hal kimi şərh edilə bilməz.

Əks halda, cinayət təqibi orqanının sübutların qiymətləndirilməsi, o cümlədən bu və ya digər mühüm əhəmiyyətli faktın mövcud olub-olmaması, təqsirləndirilən şəxsin əməlinin dəyərləndirilməsi, hüquqi tövsifi, təqsirliliyi üzrə qənaəti məhkəmənin nəticələrini əvvəlcədən müəyyən etmiş,

ümumiyyətlə məhkəmə icraatını əhəmiyyətsiz etmiş olardı.

Məhkəmə kollegiyası hesab etmişdir ki, cinayət-prosessual qanunun prinsipləri və digər normaları mübahisələndirilən məsələnin məhz yuxarıda göstərilən qaydada şərh edilməsi üçün əsas verməklə həmin məsələnin kassasiya protestində və zərərçəkmiş şəxsin kassasiya şikayətində göstərildiyi kimi təfsir edilməsini istisna edir.

Belə ki, CPM-nin 25-ci maddəsində təsbit olunmuş hakimlərin müstəqilliyi prinsipinə əsasən hakimlər cinayət prosesini həyata keçirən orqanların ibtidai araşdırmada gəldikləri nəticələrlə bağlı deyillər (CPM-nin 25.2-ci maddəsi). Hakimlər cinayət işlərini və ya cinayət təqibi ilə bağlı digər materialları məhkəmə iclasında cinayət prosesi tərəflərinin təqdim etdikləri sübutların tədqiqinə əsaslanan öz daxili inamı və hüquq düşüncəsi ilə həll edirlər (CPM-nin maddə 25.3-cü maddəsi).

Cinayət mühakimə icraatının təqsirsizlik prezumpsiyası prinsipinə görə, (CPM-nin 21-ci maddəsi) cinayətin törədilməsində təqsirləndirilən hər bir şəxs onun təqsiri bu Məcəllədə nəzərdə tutulmuş qaydada sübuta yetirilməyibse və bu barədə qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmənin hökmü yoxdursa, təqsirsiz sayılır. Həmçinin, təqsirsizlik prezumpsiyasına və cinayət prosesində tərəflərin çəkişməsi prinsipinə görə (CPM-nin 32-ci maddəsi) ittihamı sübuta yetirmək, şübhəli və təqsirləndirilən şəxsin müdafiəsi üçün irəli sürülən dəlilləri təkzib etmək vəzifəsi ittiham tərəfinin üzərinə düşür. Təqsirləndirilən şəxs isə həmin prinsiplərə görə sərbəst olaraq təqsirli olduğunu inkar etmək (ümumiyyətlə, müdafiə tərəfi irəli sürülmüş ittihamı təkzib etmək) hüququna malikdir və özünün təqsirsiz olduğunu sübuta yetirməyə borclu deyil.

Müdafiə tərəfinin malik olduğu həmin hüquqa uyğun olaraq da cinayət mühakimə icraatının obyektivliyi, qərəzsizliyi və ədalətliliyi prinsipi (CPM-nin 28-ci maddəsi) məhkəmənin üzərinə digər vəzifələrlə yanaşı şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin təqsirsizliyi, yaxud az təqsirliliyi barədə, habelə ona bəraət verən və ya məsuliyyətini yüngülləşdirən hallar üzrə sübutların olması barədə özü, yaxud müdafiəçisi tərəfindən irəli sürülən ərizə və vəsatətlərə baxmaq vəzifəsini qoymuşdur (CPM-nin 28.4.3-cü maddəsi).

CPM-nin 33-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayət mühakimə icraatında sübutların qiymətləndirilməsi prinsipinə görə cinayət prosesində heç bir sübutun və ya digər materialın qabaqcadan müəyyən edilmiş qüvvəsi yoxdur (CPM-nin 33.3-cü maddəsi). Hakimlərin sübutlara və sair materiallara qərəzli münasibət bəsləməsi, mövcud hüquqi prosedura daxilində tədqiq

edilənədək sübut və digər materialdan birinə digərinə nisbətə çox və ya az əhəmiyyət verilməsi yolverilməzdir.

CPM-nin 138-ci maddəsinə əsasən ittihamın qanuni, əsaslı və ədalətli həlli ancaq sübutların əldə edilməsini, yoxlanılmasını və qiymətləndirilməsini ehtiva edən sübutetmə yolu ilə mümkündür.

CPM-nin 139-cu maddəsinə əsasən cinayət təqibi üzrə icraat zamanı cinayət hadisəsinin baş vermə faktı və halları, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin cinayət hadisəsi ilə əlaqəsi, cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməldə cinayətin əlamətləri, cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməlin törədilməsində şəxsin təqsirliliyi, cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş cəzanı yüngülləşdirən və ağırlaşdıran hallar yalnız sübutlara əsasən müəyyən edilir.

CPM-nin 145.2-ci maddəsinin tələblərindən görünür ki, tədqiqatçı, müstəntiq, prokuror, hakim qanunu və vicdanını rəhbər tutaraq sübutların məcmusunun hərtərəfli, tam və obyektiv baxılmasına əsaslanmaqla öz daxili inamına görə sübutları qiymətləndirirlər.

Göründüyü kimi, qeyd olunan cinayət-prosessual normalar CPM-nin 65.1-ci maddəsinin (istər ayrılıqda, istərsə də CPM-nin 318.1-ci maddəsi ilə birlikdə götürüldükdə) məhkəmə araşdırmasının birtərəfli – cinayət təqibi orqanının baxışlarına uyğun olaraq aparılmasını tələb edən norma kimi təfsir edilməsini istisna edir.

Əgər zərərçəkmiş şəxsin hərəkətlərinin məzmunun nə cür olması təqsirləndirilən şəxsə qarşı irəli sürülmüş ittihamın həllinə təsir göstərsə, bu o deməkdir ki, yuxarıda təsvir edilən normalara, o cümlədən CPM-nin 139-cu maddəsinə əsasən həmin hərəkətlər baxılan işin sübutetmə predmetinə daxildir və müstəntiqin zərərçəkmiş şəxsin hərəkətlərinə nə cür qiymət verməsindən asılı olmayaraq, məhkəmə baxışında müvafiq prosedür çərçivəsində sübutların tam, hərtərəfli və obyektiv tədqiq edilməsi yolu ilə araşdırılmalıdır.

Hazırkı işdə isə müdafiə tərəfi cinayət təqibinin əvvəlindən, o cümlədən məhkəmədə ardıcıl olaraq məhz Ruslan Cangirovun və onun mənzilinin zərərçəkmiş şəxs Əliövşət Dadaşovun hücumuna məruz qaldığını, hadisə zamanı birinci olaraq Əliövşət Dadaşovun R.Cangirova dərəcəsi təyin edilməyən xəsarətlər yetirdiyini, R.Cangirovun isə ondan müdafiə olunduğunu iddia etmişdir. Müdafiə tərəfinin ittihamı təkzib etmək üçün bu cür dəlillər irəli sürməsinə, ümumiyyətlə hadisənin törədilməsi şəraitinə görə zərərçəkmiş şəxsin hərəkətləri (R.Cangirovun əməlinin qiymətləndirilməsi baxımından) mühüm əhəmiyyət kəsb etməklə

baxılan işin sübutetmə predmetinə daxil olan məsələ kimi çıxış etmişdir.

Odur ki, məhkəmənin ibtidai istintaq orqanının ittihamına birbaşa təsir göstərən faktlar və bu faktlara aid sübutlar barədə yanlış nəticəsi ilə qane olmayıb, zərərçəkmiş şəxsin hərəkətlərini R.Cangirova qarşı CM-nin 126.1-ci maddəsi ilə irəli sürülmüş ittihamın tələb etdiyi həcmdə araşdırması, Ə.Dadaşovun R.Cangirova hücum edib zorla mənzilinə daxil olmağa cəhd etməsi, bu hərəkətlərinin gedişində R.Cangirova dərəcəsi təyin edilməyən xəsarətlər yetirməsi, R.Cangirovun isə Ə.Dadaşovdan müdafiə olunarkən zəruri müdafiə həddini aşaraq, ona sağlamlığa ağır zərər vuran xəsarətlər yetirməsi barədə nəticəyə gəlməsi və bu səbəblər üzündən CM-nin 126.1-ci maddəsi ilə irəli sürülmüş ittihamla razılıq olmayıb, R.Cangirovun əməlini CM-nin 130.1-ci maddəsi ilə tövsif etməsi cinayət təqibini istisna edən qərarın hökmün və ya məhkəmənin digər yekun qərarının çıxarılması ilə əlaqədar məcburi qüvvəyə malik olması barədə CPM-nin 65.1-ci maddəsinin, habelə məhkəmədə cinayət işinə təqsirləndirilən şəxsə qarşı irəli sürülmüş ittiham daxilində baxılması barədə CPM-in 318.1-ci maddəsinin tələblərinin pozulması kimi qiymətləndirilə bilməz.

Qeyd olunan məsələ ilə əlaqədar kassasiya müraciətlərində “Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Hərbi Kollegiyasının 07 iyul 2011-ci il tarixli qərarının Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və qanunlarına uyğunluğunun yoxlanılmasına dair” Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumunun 17 aprel 2012-ci il tarixli qərarına istinad edilməsi də əsassızdır.

Çünki, həmin qərarla Konstitusiya Məhkəməsi hərbi məhkəmə və kollegiyalar təqsirləndirilən şəxsə qarşı irəli sürülmüş ittihamla əlaqəsi olmayan (əməlləri ittihamın həllinə təsir göstərməyən) başqa şəxslər barəsində ibtidai istintaqda qəbul edilmiş cinayət təqibini istisna edən qərarlara (məhkəmənin icraatında olan cinayət işi üzrə sübutetmə predmetinə daxil olmayan məsələyə) baxdıqlarına və qeyd olunan şəxslərin barəsində cinayət təqibinin aparılması üçün əsasların olması barədə nəticələr çıxardıqlarına (birinci instansiya məhkəməsi hökmü yanaşı çıxardığı ayrıca qərarla müstəntiqin sübutların qiymətləndirilməsi barədə qərarındakı müvafiq bəndləri ləğv etdiyinə və bu qərar apellyasiya, kassasiya instansiyalarında ləğv edilmədiyinə) görə, həmin məhkəmələrin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının, CPM-nin 318-ci və digər maddələrinin tələblərini pozmaları, üzərlərinə müasir məhkəməyə xas

olmayan ittiham funksiyasını götürmələri barədə nəticəyə gəlmişdir.

Hazırki işdə isə məhkəmələr məhz təqsirləndirilən şəxs Ruslan Cangirova qarşı CM-nin 126.1-ci maddəsi ilə irəli sürülmüş ittihamla şərtləndirilən və bu üzədən CPM-nin 318.1-ci maddəsinə əsasən məhkəmə baxışının hədləri və həmin maddənin ikinci cümləsinə görə səlahiyyətləri daxilində olan (sübut etmə predmetini təşkil edən) məsələyə - hadisə zamanı zərərçəkmiş şəxslə təqsirləndirilən şəxsin qarşılıqlı hərəkətlərinə, özü də ittihamın obyektiv həlli üçün zəruri olan həcmdə baxmış, zərərçəkmiş Ə.Dadaşova qarşı cinayət ittihamının irəli sürülməsi barədə deyil, Ruslan Cangirovun ittihamının yüngülləşdirilməsi barədə mühakimə yürütmüş, yəni cinayət prosesində ittiham funksiyasını yerinə yetirməyib, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, Məhkəmələr və Hakimlər Haqqında Qanun, Cinayət-Prosessual Məcəllə ilə üzərinə qoyulmuş ədalət mühakiməsini həyata keçirmişdir.

Odur ki, Konstitusiya Məhkəməsinin həmin qərarına hazırki işdə meydana gələn vəziyyəti həll edən qərar kimi istinad oluna bilməz.

Ruslan Cangirovun cinayət əməli CM-nin 130.1-ci maddəsi ilə düzgün tövsif olunduğundan, apellyasiya instansiyası məhkəməsinin cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətinin keçməsinə görə birinci instansiya məhkəməsinin hökmündən R.Cangirova həmin maddə ilə CM-in 62-ci maddəsinə istinadən cərimə cəzasının təyin edilməsinə dair müddəaları xaric etməsi də qanunsuz və əsassız nəticə kimi qiymətləndirilə bilməz.

Belə ki, Ruslan Cangirovun təqsirli bilindiği CM-nin 130.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş, törədilmə tarixi 10 may 2015-ci il olan zəruri müdafiə həddini aşmaqla sağlamlığa ağır zərər vurma CM-nin 15.2-ci maddəsinə əsasən böyük ictimai təhlükə törətməyən cinayətdir.

CM-nin 75.1.1-ci maddəsinə əsasən böyük ictimai təhlükə törətməyən cinayətin törədilməsindən iki il keçdikdə şəxs cinayət məsuliyyətinə cəlb edilə bilməz.

Cinayətin törədilməsindən (10 may 2015-ci ildən) hökmün qanuni qüvvəyə minməsinədək (25 dekabr 2017-ci il tarixədək) davam edən müddət CM-nin 75.1.1-ci maddəsi ilə böyük ictimai təhlükə törətməyən cinayətlər üçün müəyyən edilmiş cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətindən - 2 (iki) ildən artıq olduğundan, Bakı Ağır Cinayətlər Məhkəməsinin 02 may 2016-cı il tarixli ittiham hökmü qüvvəyə mindiyi 25 dekabr 2017-ci il tarixində Ruslan Cangirovun Azərbaycan Respublikası CM-nin 130.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayətə görə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsi müddəti keçmişdir.

Qeyd olunanlar kassasiya protestinə və zərərçəkmiş şəxs Ə.R.Dadaşovun kassasiya şikayətinə baxılması nəticəsində apellyasiya instansiyası məhkəməsinin mübahisələndirilən qərarının ləğv edilməsi və yaxud dəyişdirilməsi üçün əsas ola biləcək halların, o cümlədən CPM-nin 416.0.1, 416.0.2, 416.0.15, 416.0.16, 416.0.17, 416.0.18-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş pozuntuların müəyyən olunmadığını göstərir.

Beləliklə, məhkəmə kollegiyası kassasiya protestinin və zərərçəkmiş Ə.R.Dadaşovun kassasiya şikayətinin təmin edilməsinə dair dövlət ittihamçısının, zərərçəkmiş şəxsin və onun nümayəndəsi V.S.Mirzəyevin çıxışlarını, habelə kassasiya müraciətlərinin təmin edilməməsinə dair Ruslan Cangirovun müdafiəçisi E.A.Quliyevin çıxışlarını dinləyib, yuxarıda şərh edilən əsaslara görə kassasiya protestinin və zərərçəkmiş şəxs Ə.R.Dadaşovun kassasiya şikayətinin təmin edilməməsi, Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət kollegiyasının R.A.Cangirovun barəsində olan 25 dekabr 2017-ci il tarixli qərarın isə dəyişdirilmədən saxlanması haqqında yekun qərar qəbul etmişdir.

Müzəffər Ağazadə,
Azərbaycan Respublikasının
Əməkdar Hüquqşünası

Cinayət mühakimə icraatında mülki iddianın verilməsi ilə bağlı yaranan problemlər

Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsi ilə müəyyən edilən normalara əsasən cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməlin törədilməsi ilə əlaqədar fiziki və ya hüquqi şəxsə maddi ziyan vurulduqda zərərçəkmiş tərəf təqsirli şəxsə qarşı dəyən ziyanın ödənilməsi barədə mülki iddia vermək hüququna malikdir və belə iddialara bir qayda olaraq eyni icraatda, yəni cinayət mühakimə icraatında baxılır. Bu qayda təqsirli şəxsin əməli nəticəsində zərərçəkmiş şəxsə mənəvi zərər dəyməsi hallarına da aiddir.

Cinayət mühakimə icraatında mülki iddiadan bəhs edən AR CPM-nin XIX fəslində mülki iddia üzrə məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş hökmünün və ya qərarının əhəmiyyəti, mülki iddia vermək hüququ olan şəxslər, mülki iddianın verilməsi, onun məhkəmə aidiyyəti və bu kimi məsələlərdən geniş bəhs edilmişdir. Ümumiyyətlə cinayət mühakimə icraatında mülki iddia ilə əlaqədar məsələlərə 9 maddə həsr olunmuşdur və ilk baxışdan elə təsəvvür yaranır ki, cinayət-prosessual qanun normaları ilə cinayət işləri üzrə mülki iddianın verilməsi və həlli məsələləri hərtərəfli əhatə edildiyindən bu normaların tətbiqi təcrübədə ciddi çətinliklərlə qarşılaşmayacaqdır.

Təəssüf ki, bu ilk baxışdan belədir. Həmin normaların təcrübədə tətbiqi zamanı meydana çıxan bəzi problemlər belə nəticə çıxarmağa imkan vermir. Bu problemlər isə əsasən cinayət icraatı zamanı mülki iddianın verilmə mərhələsi və iddianın forması məsələləri ilə əlaqədardır. Bu zaman həm də nəzərə alırıq ki, əksər işlərdə zərərçəkmiş kimi tanınmış şəxslər eyni zamanda mülki iddiaçı qismində ikili statusa malikdirlər.

Məsələnin mahiyyətinə keçməzdən əvvəl qeyd etməyi zəruri bilirəm ki, cinayət prosesual qanunvericiliyin normalarına görə zərərçəkənin xeyrinə prokurorun mülki iddia verməsi halları istisna olmaqla mülki iddia ilə bağlı digər proses iştirakçılarının (zərərçəkmiş şəxs, mülki iddiaçı və onların nümayəndələri) hüquq və vəzifələri əsasən üst-üstə düşdüyündən bu yazıda mətni sadələşdirmək məqsədilə biz axırıncıları bir termin altında -**mülki iddiaçı** kimi verməyə çalışacağıq.

CPM-nin 183-cü maddəsində göstərilir ki, cinayət mühakimə icraatı zamanı mülki iddia **cinayət təqibi başlanandan məhkəmə istintaqı başlananadək istənilən an verilə bilər**. Həm də mülki iddia **yalnız yazılı formada** verilməlidir. İddia ərizəsində hansı cinayət təqibi üzrə, kimin kimə qarşı, hansı əsasla və hansı məbləğdə mülki iddia verməsi göstərməli, həmçinin zərərin ödənilməsi üçün konkret məbləğin və ya əmlakın tutulması barədə xahiş öz əksini tapmalıdır. Mövcud qanun normalarına görə fiziki və ya hüquqi şəxsin tələbi CPM-nin müddəalarına əsasən mümkün deyilsə, mülki iddia vaxtında və ya müvafiq şəxsə verilməmişdirsə, yaxud iddia ərizəsi CPM-nin 183.3-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş tələblərə uyğun deyilsə, cinayət prosesini həyata keçirən orqan iddia ərizəsini qəbul etməkdən **imtina edə bilər** (CPM-nin 184-cü maddəsi).

Bir sözlə təqsirkarın cinayət əməli nəticəsində maddi və ya mənəvi zərər çəkmiş şəxs (mülki iddiaçı) məhkəmə iclası başlandıqdan sonra mülki iddia ilə bağlı ərizə verdiyi, yaxud bu məzmununda tələbi məhkəmə iclasındakı ifadəsinə əsasən məhkəmə iclas protokolunda əks etdirilməsi hallarında mülki iddia verilməsi kimi qəbul edilməməlidir. Belə şəxslər yalnız cinayət mühakimə icraatı üzrə müvafiq qərar qəbul edildikdən sonra **mülki mühakimə icraatı qaydasında** iddia verməyə haqlıdırlar. (CPM-nin 180.2-ci maddəsi). Yəni cinayət mühakimə icraatı zamanı verilmiş, lakin CPM-nin 354.1.3-cü maddəsinə uyğun olaraq baxılmamış saxlanılan mülki iddiaya yalnız mülki mühakimə icraatı qaydasında baxıla bilər.

Cinayət-prosessual qanunvericiliyin məhz həmin göstərişləri mülki iddia ilə bağlı normaların təcrübədə tətbiqi zamanı anlaşılmaqlara gətirib çıxarır. Aydın deyildir ki, cinayət mühakimə icraatı zamanı mülki iddianın yalnız məhkəmə baxışı başlanana qədər, həm də mütləq yazılı formada verilməli olması barədə noormaların müəyyən edilməsi hansı zərurətdən əmələ gəlmişdir.

Məlumat üçün bildiririk ki, 2000-ci ilə qədər qüvvədə olmuş Azərbaycan Respublikası cinayət-prosessual qanunvericiliyində ibtidai istintaqın istənilən mərhələsində, habelə işin məhkəmə baxışı zamanı hakimlərin qərar qəbul etmək üçün müşavirə otağına getməsinə qədər mülki iddia təqdim olunmasına yol

verilirdi. Hətta məhkəmə iclasının gedişində mülki iddiaçının ona dəyən maddi və mənəvi zərərin ödənilməsi barədə şifahi bəyanat verməsi və bu bəyanatın məhkəmə iclas protokolunda əks olunması kifayət idi ki, məhkəmə bu məsələ barəsində ittiham hökmündə müvafiq qərar qəbul etmiş olsun. Mülki iddianın verilməsi və həlli ilə bağlı əvvəllər qüvvədə olan CPM ilə müəyyən edilən normaların təcübədə tətbiqi ilə əlaqədar hər hansı problem yaranmırdı. Yeri gəlmişkən onu da qeyd edirik ki, Rusiya Federasiyasının hazırda qüvvədə olan cinayət-prosessual qanunvericiliyi də eyni mövqedə dayanır. RF CPM-nin 44-cü maddəsində qeyd edilir ki, cinayət işi üzrə mülki iddia **cinayət işi başlandıqdan birinci instansiya məhkəməsində həmin işin araşdırılması zamanı məhkəmə istintaqı tamamlanan vaxta qədər verilə bilər**. Orada mülki iddianın yalnız yazılı formada verilməsi barədə də göstəriş yoxdur.

Yuxarıda qeyd edildiyi kimi hazırda qüvvədə olan CPM-nin normalarına görə məhkəmə baxışı başlanandan sonra verilən heç bir mülki iddia (yazılı və ya şifahi formada bəyan edilməsindən asılı olmayaraq) hökmdə müzakirə edilməklə həll oluna bilməz. Məsələn, tutaq ki, mülki iddiaçı məhkəmə iclası başlandıqdan sonra məhkəməyə yazılı formada mülki iddia barədə ərizə təqdim etmiş, yaxud da məhkəmə iclasındakı ifadəsində ona dəyən maddi və ya mənəvi ziyanın təqsirli şəxsdən tutulmasını xahiş etmişdir. (İddia ərizəsində, yaxud ifadəsində iddianın əsasını və məbləğini göstərməklə). Mövcuq qanunvericiliyə görə təqsirləndirilən şəxs mülki iddianı qəbul etsə və ödəməyə hazır olduğunu bildirsə belə mövcud qanunvericiliyə görə məhkəmə belə iddianı hökmdə müzakirə etmək hüququndan məhrum olunmuşdur. Çünki, CPM-nin 183-cü maddəsi ilə müəyyən edilən normalar buna imkan vermir. Belə qanun normasının məntiqini izah etmək cətinidir, yaxud ümumiyyətlə mümkün deyil.

Hər il Respublikamızın birinci instansiya məhkəmələrində baxılan yüzlərlə, bəlkə də minlərlə cinayət işləri üzrə məhkəmə iclasları başlandıqdan sonra verilən mülki iddialara onların vaxtında verilməməsi, yaxud da iddianın yazılı formasına əməl edilməməsi səbəbindən baxılmır. Mülki iddiaçılar belə hallarda hökm qanuni qüvvəsini aldıqdan sonra mülki iddia icraatı qaydasında yenidən məhkəmələrə müraciət etməli olurlar.

Halbuki təqsirləndirilən şəxs barəsində ittiham hökmü çıxarılarəkən hökmdə zərərcəkmiş məhz təqsirli şəxsin əməli nəticəsində maddi zərər dəyməsi və zərərin məbləği bütün hallarda öz əksini tapır. Bu səbəbdən də mülki iddiaya mülki icraat qaydasında baxılarkən çıxarılaçaq qətnamədə nə mülki iddiaçıya dəyən ziyanın məhkum tərəfindən yetirilib-yetirilməməsi, nə də vurulan ziyanın məbləği kimi məsələlər yenidən mübahisələndirilə bilməz. Yəni heç bir halda cinayət işindən doğan mülki iddiaya mülki icraat qaydasında baxılarkən mülki iddiaçıya dəyən ziyanın cavabdeh tərəfindən yetirilib-yetirilməməsi və onun məbləği məsələləri yenidən məhkəmə araşdırmasının predmeti olmur. Çünki, qanuna görə belə hallarda məhkəmənin qanuni qüvvəsini almış hökmü ilə müəyyən edilən hallar sonradan həmin məsələ ilə bağlı işə baxan məhkəmələr üçün preyardisial əhəmiyyətə malikdir.

Belə ki, AR CPM-nin 142-ci maddəsinə görə cinayət təqibi üzrə məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş hökmü hər hansı icraatla bağlı həm müəyyən edilmiş hallara, həm də onların hüquqi qiymətinə görə məhkəmə üçün məcburidir. Bundan əlavə AR Mülki Prosesual Məcəlləsinin 82.4-cü maddəsinə əsasən cinayət işi üzrə qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə hökmü bu hərəkətin olub-olmaması və bu hərəkətlərin kim tərəfindən edilməsi məsələlərində mülki işə baxan məhkəmə və ya hakim üçün məcburidir.

Buradan belə nəticə çıxır ki, cinayət işi üzrə mülki iddiaya sonradan mülki icraat qaydasında baxan məhkəmələr mülki iddiaçıya ziyanın kimin tərəfindən yetirilməsi və məbləği məsələlərində hökmlə müəyyən ediləndən fərqli mövqe tuta bilməzlər. Mülki icraatda belə işlər üzrə mülki iddialar heç bir halda rədd oluna, yaxud ziyan məbləği hökmdə göstəriləndən fərqli məbləgdə təmin oluna bilməz. Elə bu səbəbdəndir ki, nəzərdən keçirdiyimiz bu kateqoriyadan olan mülki işlərin heç biri üzrə iddianın rədd olunması, yaxud iddia məbləğinin hökmdə göstəriləndən fərqləndirilməsi halarına təsadüf etmədik. Bu kateqoriyadan olan işlər üzrə işlərə baxan hakimlər faktiki olaraq hakim funksiyasını deyil, **notarius funksiyasını** həyata keçirmişlər. Sadəcə olaraq mülki icraat qaydasında verilən belə iddialara baxılması əlavə vaxt itkisi yaratmışdır.

İstintaq-məhkəmə təcübəsində bəzən mülki iddiaçının (zərərcəkmiş şəxsin) CPM-nin 183-cü maddəsi ilə müəyyən edilən normalardan xəbərsiz olması və bu səbəbdən də ibtidai araşdırma və məhkəmə baxışına qədərki dövrdə mülki iddia vermək imkanından məhrum olması hallarına da təsadüf edilir. Məsələn, məhkəmə mülki iddiaçıdan vaxtında iddia verməməsinin səbəbini soruşduqda o bildirir ki, istintaqçı (təhqiqatçı) ona dəyən maddi və mənəvi zərər üçün istintaq dövründə iddia ərizəsi yazmalı olduğunu izah etməmişdir. Həmin şəxsə mülki iddiaçı, yaxud zərərcəkmiş şəxs qismində tanınma barədəki qərarla belə hüquqları olmasının qeyd edilməsi izah olunduqda isə bildirirlər ki, doğurdan da belə qərara imza etmişdir. Lakin qərar blankının kiçik şriftlərlə yazılmış böyük həcmli mətnini oxumağa imkanı olmamışdır.

Doğurdan da zərərçəkmişin, mülki iddiaçının, hüquqlarından bəhs edən CPM-nin 87 və 89-cu maddələri nəzərdən keçirilərkən həmin normaların oxunması və mənimsənilməsi üçün xeyli vaxt tələb olduğuna şübhə yaranmır. CPM-nin həmin maddələrində zərərçəkmişin malik olduğu hüquqlar 23, vəzifələr 10 bənddə, mülki iddiaçının hüquqları 22, vəzifələri 8 bənddə verilmişdir.

Həmin şəxslərdən ifadə alınması gedişində onların dindirmə blankında göstərilən hüquq və vəzifələri ilə ətraflı tanış olmağa, mənimsəməyə macal tapmamaları barədəki bəyanatları həqiqət də ola bilər. Bu məsələ ilə əlaqədar fikirlərini öyrənməyə çalışdığım bir çox hakimlər belə bəyanatlarla tez-tez rastlaşdıqlarını bildirdilər. Belə vəziyyət isə mahiyyət etibarilə cinayət prosesinin iştirakçıları olan həmin şəxslərin prosesual hüquqlarının pozulmasından başqa bir şey deyildir. Şübhəsiz ki, toxunduğumuz məsələ işdə mülki iddiaçının, zərərçəkmişin nümayəndəsi qismində iştirak edən şəxslərin olması hallarına aid deyildir.

Cinayət-prosesual qanunvericilikdə dəyişikliklər etməklə yuxarıda sadalanan anlaşılmazlıqlar aradan qaldırıla bilər. Bu da öz növbəsində mülki iddiaçının sonradan mülki icraat qaydasında iddia vermədən, təkrar məhkəmə araşdırmasında iştirak etmədən öz hüquqlarını daha qısa müddət ərzində həyata keçirməsinə kömək edərdi.

CPM-nin 183.1 və 183.3-cü maddələrinə müvafiq düzəlişlər edilməsi məhkəmə prosesi iştirakçılarından heç birinin hüquqi vəziyyətlərinin pisləşməsinə gətirib çıxara bilməz. Əksinə, yazıda göstərilən məsələlərlə bağlı həmin maddələrə düzəlişlər edilməsi məhkəmə prosesi iştirakçılarının eyni məsələ barəsində iki dəfə məhkəmə çəkişmələrində iştirakının qarşısını alardı. Nəzərə almaq lazımdır ki, bir çox hallarda bu kateqoriyadan olan mülki iddialara mülki icraat qaydasında baxılarkən məhkum olunmuş şəxslər işə cavabdeh qismində cəlb edirlər. Nəticəsi əvvəldən məlum olan belə işlər üzrə məhkumların cəzaçəkmə müəssisələrindən məhkəməyə gətirilməsi isə əlavə gərginliklə əlaqədardır. Mülki iddiaçılar və məhkəmə işçiləri üçün isə bu prosedur əlavə vaxt itgisidir.

Nəhayət heç kəsə sirr deyildir ki, hazırkı vaxtda məhkəmələr icraatlarındakı işlərin, xüsusilə mülki işlərin həddindən artıq çoxluğu səbəbindən onlara qanunla müəyyən edilən müddətdə baxmaq imkanından məhrumdurlar. Cinayət işləri üzrə mülki iddiaların verilməsi və baxılması prosedurunun sadələşdirilməsi məhkəmələrdə iş yükünün azaldılmasına da kömək edərdi.

Yazıda söhbət gedən problemin aradan qaldırılması məqsədilə öz tərəfimizdən CPM-nin 183-cü maddəsinə aşağıdakı məzmununda dəyişiklik edilməsini təklif edirik:

1. CPM-nin 183.1-ci maddəsinin birinci cümləsi aşağıdakı məzmununda verilsin:

Cinayət mühakiməsi icraatı zamanı mülki iddia cinayət təqibi başlanandan məhkəmə araşdırması yekunlaşdırılana qədərki istənilən anda verilə bilər.

2. CPM-nin 183.3-cü maddəsinin birinci cümləsindən “ **yalnız**” sözü çıxarılsın. Həmin maddəyə aşağıdakı məzmununda ikinci cümlə əlavə edilsin:

Mülki iddia tələbi məhkəmə araşdırmalarının gedişi zamanı mülki iddiaçının ifadəsində şifahi surətdə bəyan edildikdə bu xahiş mülki iddia verilməsinə bərabər tutulur, bu şərtlə ki, həmin bəyanat məhkəmə iclas protokolunda əks edilmiş olsun.

Məsələnin mahiyyətindən kənara çıxmaqqla təklif başqa redaksiyada da verilə bilər.

Vəfaddin İbayev,
Azərbaycan Respublikası
Ali Məhkəməsinin hakimi

Ç İ N D Ə O N B E Ş G Ü N

(Davamı. Əvvəli 2017-ci ilin 4-cü, 2018-ci ilin 1 və 2-ci saylarında)

20 sentyabr 2017-ci il. Saat 14:30

Pekin Əqli Mülkiyyət Məhkəməsi ilə tanışlıqdan sonra xanım Çjan Syaotszinin sədrlik etdiyi məhkəmə prosesində iştirak etdik.

21 sentyabr 2017-ci il

13. Çin Xalq Respublikası Ali Xalq Məhkəməsi və məhkəmənin muzeyi ilə tanışlıq

22 sentyabr 2017-ci il. Saat 8:30

14. Çin inzibati məhkəmə sistemi

Məruzəçi: Van Çjenyuy, Ali Xalq Məhkəməsi İnzibati məhkəmə kollegiyası sədrinin müavini

Çin inzibati hüququnun inkişaf mərhələləri və səciyyəvi cəhətləri. Cəmiyyətin transformasiyası və xüsusən siyasi islahatlar hökmən hüquq elminin məzmununda öz ifadəsini tapır. Məhz siyasi islahatlar və aşkarlıq fonunda ÇXR-in inzibati hüququ təşəkkül tapmışdır. Tarixi ilkin şərtlərin olmaması ucbatından ÇXR-də inzibati hüququn yaranması və inkişafına xarici nəzəriyyə öz təsirini göstərirdi. ÇXR-in inzibati hüquq elminin inkişafı adətən aşağıdakı mərhələlərə bölünür:

Problemlə dövr (1949-1978-ci illər). 1949-cu ildə ÇXR yaradıldıqdan sonra yeni hakimiyyət Çin Respublikasının bütün qanunları və siyasətindən imtina edərək inzibati təşkil və inzibati nəzarət haqqında öz qanun və qərarlarını qəbul etdi. 1957-ci ildə “hüququn aliliyi” ideyasının tənqidi çin inzibati hüququnun tənəzzülünə səbəb oldu, sonrakı “mədəni inqilab” isə ÇXR qanunvericiliyini tamamilə dağıtdı.

Çin Respublikası hökumətinin Tayvana köçməsi ilə Çinin materikində inzibati hüququn tədqiqini dayandırıldı. Ona görə də Çin Respublikası dövründəki inzibati hüquq sahəsində çin alimlərinin ÇXR-in inzibati hüququnun formalaşmasına təsiri olmadı.

50-ci illərdə Pekinin bəzi universitetlərində qısa müddətə olsa da sovet inzibati hüququnun tədris olunması yeni sosialist inzibati hüquq elmi həmin dövrdə hələ meydana çıxmadı, tezliklə sovet inzibati hüququnun tədris olunması təcrübəsinə son qoyuldu.

Yaranma dövrü (1978-1989-cu illər). ÇKP MK-nın 11 – ci çağırış 3-cü plenumu 1978-ci ildə islahatlar və aşkarlığa keçidlə bağlı qərarını qəbul etdikdən sonra 70-ci illərin sonlarındakı hüquqi islahatlar Çində hüququn hökmranlığının müəyyən edilməsinin başlanğıcını qoydu. Bu dövrdə inzibati hüququn inkişafı dövlət idarəçiliyi sahəsində qanunçuluğun bərpasından başladı. Bundan sonra inzibati orqanların normativ aktlar qəbul etmək də daxil olmaqla səlahiyyəti 1982-ci il konstitusiyasında möhkəmləndirildi. Əmək mübahisələri, patent mübahisələri, əmtəə nişanı sahəsindəki mübahisələrin həlli sahəsində inzibati icraat müəyyən edildi. Bütün bu nailiyyətlər ÇXR-də inzibati hüquq elminin formalaşmasının əsasını qoydu.

Dövlət idarəçiliyində qanunçuluğun bərpası ilə birlikdə universitetlərdə də inzibati hüquq elminin tədrisi bərpa olundu. Həmin vaxtlardan inkişaf etmiş ölkələrin inzibati hüququnun yeni nailiyyətlərinin öyrənilməsi ÇXR-in inzibati hüququnun bir hissəsinə çevrildi. ÇXR-in inzibati hüquq elminin formalaşmasına sovet inzibati hüquq elmi ilə yanaşı avropa və amerika inzibati hüququnun da təsiri oldu.

İnkişaf və dəyişikliklər dövrü (1989-cu ildən hal – hazırkı kimi). ÇXR-in 1989-cu ildə qəbul olunmuş İnzibati prosessual Məcəlləsi Çin inzibati hüququnun dönüş nöqtəsi oldu. Bu dövrdən Çin inzibati hüquq sürətli inkişaf yoluna qədəm qoydu. Konstitusiyaya 1993-cü ildə bazar iqtisadiyyatı və 1999-cu ildə dövlət idarəçiliyinin qanunçuluq prinsipinin daxil edilməsi inzibati hüququn formalaşması və gələcək inkişafına öz təsirini göstərdi. Bu dövrdə XNÜM və onun Daimi Komitəsi inzibati hüquq sahəsinə dair bir sıra mühüm qanunlar qəbul etdi. “Dövlət şirkətləri haqqında” 1994-cü il, “İnzibati cəzalar haqqında” 1996-cı il, “İnzibati nəzarət haqqında” 1997-ci il, “İnzibati hərəkətlərə yenidən baxılması haqqında” 1999-cu il, “İnzibati lisenziyalar haqqında” 2003-cü il, “Dövlət qulluqçuları haqqında” 2005-ci il, “İnzibati məcburiyyət haqqında” 2011-ci il qanunları ÇXR-in inzibati hüququnun inkişafına öz töhfələrini verdi. Belə ki, həmin qanunlar qəbul edilənə kimi inzibati normayaradıcılıq “qanunverici eksperiment” rolunu oynayır. Məsələn 1993-cü ildə Dövlət şurası ÇXR-in inzibati nəzarəti haqqında Əsasnamə; 1990-cı ildə Dövlət qulluqçuları

haqqında Əsasnamə qəbul olunmuşdu. Sonralar həmin Əsasnamələrin əsasında XNÜM və onun Daimi Komitəsi müvafiq qanunlar qəbul etdi. Mühüm inzibati normativ hüquqi aktlardan biri 2007-ci ildə ÇXR Dövlət şurası tərəfindən qəbul olunmuş “İnformasiyanın açıqlığı haqqında” Əsasnamə idi. Bu qanun və əsasnamələr vətəndaşların hüquqlarının səmərəli müdafiə edir, bir çox inzibati prosedur qaydalarını və hüquqi müdafiəni möhkəmləndirirdi.

Çin inzibati hüququnu səciyyəvi cəhətləri. Çin inzibati hüququ hal hazırda kimi tam formalaşmamışdır. “Çin xüsusiyyətli sosializm” modeli birbaşa dövlət rəhbərliyi sahələrini ixtisara salmaq, mərkəzləşmə dərəcəsini azaltmaq istiqamətində dəyişməklə inzibati hüququn predmetini təşkil edən ictimai münasibətlər mühüm dəyişikliklərə uğrayır. Bu isə inzibati hüququn dəqiq, ümumqəbul olunmuş anlayışının təşəkkül tapmasını, dövlət idarəçilik orqanlarının aktlarının qəti təsnifatının aparılmasını çətinləşdirir, inzibati fəaliyyətin formalarına vahid yanaşmanın yaranmasına mane olur. Hazırkı yanaşmaya müvafiq olaraq Çin inzibati hüququnun nizamlaşma predmetinin əsas hissəsini dövlət idarəçiliyi sahəsindəki münasibətlər təşkil edir.

ÇXR-in inzibati hüququnun əsas mənbəyini 1982-ci il konstitusiyası təşkil edir. Dövlət (o cümlədən inzibati) orqanların təşkili və fəaliyyət prinsiplərini müəyyən edən konstitusiyaya əsaslanan qanunlar, həmçinin müxtəlif səviyyəli dövlət hakimiyyət və dövlət idarəçilik (çin terminalogiyası ilə deyilsə - dövlət inzibati orqanlarının) orqanlarının normativ aktları dövlət inzibati orqanları ilə Çin Kommunist partiyası rəhbər orqanları və ictimai təşkilatların birgə normativ aktları da inzibati hüququn mənbəyinə daxildir. Birgə normativ aktlar iki və daha artıq inzibati orqanlar tərəfindən də qəbul edilə bilər.

Konstitusiya dövlət inzibati orqanlarının ÇXR-in dövlət mexanizmində yerini, onların təşkili qaydası və səlahiyyətlərini, biri-biri ilə qarşılıqlı münasibətlərini müəyyən edir. Dövlət idarəçilik orqanları bütün səviyyələrdə seçkilə nüməyəndəli orqanlar tərəfindən yaradılır və onlara hesabat verirlər.

1982-ci ildə qəbul olunmuş ÇXR-in Dövlət şurasının təşkili haqqında qanun, Xalq nümayəndələrinin yerli məclisinin və müxtəlif dərəcəli yerli hökumətlərin təşkili haqqında qanunlar inzibati-hüquqi normalar nəzərdə tutan qanunlara aid edilirlər.

İnzibati hüquqi normalar XNÜM və onun Daimi Komitəsinin qəbul etdiyi qanunlarda öz əksini tapır. Dövlət şurası tərəfindən qəbul olunmuş inzibati-hüquqi aktlar, dövlət aparatının razılaşdırılmış və səmərəli funksiyasını həyata keçirmələrinə yönəldiyinə görə dövlət fəaliyyətinin tənzimlənməsinin mühüm vasitəsi kimi qəbul edilir və ÇXR-in inzibati hüququnun əhəmiyyətli mənbəyini təşkil edir.

İnzibati-hüquqi aktlar Dövlət şurasının hazırladığı aktların ümumi adıdır. Hüquqi qüvvəsinə görə onlar qanunlardan sonra gəlir, yerli qanunlar və ayrı-ayrı idarələrin normativ aktlarından üstün və bütün ölkə ərazisində məcburi qüvvəyə malikdirlər. Həmin aktların hər biri rəsmi qaydada təsdiq olunmamışdan əvvəl Dövlət Şurasının hüquq idarəsində ekspert yoxlamasından keçir.

ÇXR-in inzibati hüququnun mənbəyinə, həmçinin nazirliklər, dövlət komitələri və mərkəzi idarələr tərəfindən verilmiş sərəncam, təlimat, əsasnamələr, xalq nümayəndələrinin yerli məclisi tərəfindən qəbul olunmuş lokal normativ aktlar da daxildir.

Əyalətlərin və mərkəzi tabelikdə olan şəhərlərin xalq nümayəndələrinin yerli məclisi və onların daimi komitələri konstitusiya, qanunlar və inzibati hüquqi aktlara zidd olmayan yerli qanunlar qəbul edə bilərlər. Həmin qanunlar XNÜM-in Daimi Komitəsində qeydiyyatdan keçməlidir. Bu cür yerli qanunlara misal kimi 11 aprel 1992-ci ildə qəbul edilmiş İctimai qaydanın pozulmasına görə məsuliyyət və onların qarşısının alınması haqqında Əsasnaməni göstərmək olar.

Çin Xalq Respublikasının dövlət idarəçilik sistemi mərkəzdə və yerlərdə sosializm sistemi prinsiplərinə əsaslanır. Dövlət aparatının əsasını sovetlət formasında kütləvi nümayəndəli təşkilatlar – xalq nümayəndələrinin məclisi təşkil edir. Həmin məclis ümumi səlahiyyətli dövlət idarəçilik orqanlarını təşkil edir. ÇXR-da ali nümayəndəli orqan mərkəzi xalq nümayəndəliyi – Dövlət Şurasını formalaşdıran xalq nümayəndələrinin ümumçin məclisidir.

Dövlət şurası tam tərkibdə plenar iclaslarını, Daimi Komitə tərkibində (Dövlət Şurasının tərkibinə daxil olmayan nazirlər və komitə sədrələrinin iştirakı olmadan) iclaslarını keçirir.

Dövlət Şurası mərkəzi sahəvi inzibati orqanların - nazirliklərin, dövlət komitələrin və idarələrin fəaliyyətinə rəhbərliyi həyata keçirir; mərkəzi dövlət inzibati orqanları və əyalət, inzibati vilayət və mərkəzi tabelikdə olan şəhərlərin müvafiq orqanları arasında konkret səlahiyyət bölgüsünü müəyyən edir; nazirlik və dövlət komitələrinin qəbul etdiyi lazımi səviyyədə olmayan sərəncam, təlimat və əsasnamələrini, həmçinin müxtəlif səviyyəli yerli dövlət inzibati orqanlarının lazımi səviyyədə olmayan qərar və sərəncamlarını dəyişdirir və ya ləğv edir.

ÇXR-nın inzibati idarəçilik modeli planlı iqtisadiyyat əsasında formalaşmış, lakin sosial-iqtisadi həyatın bütün sahələrində aparılan islahatlar nəticəsində əhəmiyyətli dəyişikliyə məruz qalmışdır. Hazırda iqtisadiyyatın planlı modeli keçmişdə qalır, hökumət ümumi planlaşdırmanı (makrosəviyyədə) həyata keçirir, vahid siyasi göstəricilərin, əlaqələndirmələrin, nəzarətin həyata keçirilməsini təmin edir.

Dövlət qulluqçuları haqqında müvəqqəti əsasnamənin qəbul edilməsi ÇXR-da tənzimlənmiş dövlət qulluğu sisteminin yaradılmasında mühüm addım hesab olunmalıdır. Həmin Əsasnaməyə müvafiq olaraq bütün səviyyəli dövlət inzibati orqanlarının əməkdaşları, fəhlə və xidməti işçilər istisna olmaqla dövlət qulluqçularına aid edilmişdir. Dövlət qulluqçuları üçün dərəcələr müəyyən edilmiş və həmin dərəcələr onların tutduqları vəzifələrə uyğunlaşdırılmışdır.

Dövlət qulluğunun bu cür sistemi kadrların mərkəzləşdirilmiş qaydada bölgüsündən imtahanların keçirilməsi yolu ilə inzibati orqanlar tərəfindən təyin olunmasına imkan yaratmışdır. İlk dəfə dövlət qulluğuna təyin olunanlar sınaq müddəti (bir il) keçir, həmin müddət ərzində onlar təcrübə iş vərdislərinə yiyələnirlər. Əyalət və daha yüksək səviyyədə dövlət qulluğuna təyin olunanların hökmən iki illik aşağı dövlət qulluğunda iş təcrübəsi olmalıdır.

Milli muxtariyyət rayonlarında və milli məsələlərlə məşğul olan idarələrdə dövlət qulluğuna qəbulda milli azlıqlardan olan namizədlərə üstünlük verilir.

Dövlət qulluğu sistemi ilin nəticələri üzrə müntəzəm cari və yekun attestatsiya nəzərdə tutur. Cari attestatsiya illik attestatsiya üçün əsas təşkil edir. İllik attestatsiyanın nəticələri dövlət qulluqçusu üçün aşağıdakı nəticələrə səbəb ola bilər: mükafatlandırılma və ya cəzalandırılma, yenidən hazırlıq keçmək üçün göndərilmə, işdən azad olunma barədə qərarın qəbul olunması, başqa işə keçirilmə, pütbə verilmə və ya əmək haqqının təyini.

Müvəqqəti əsasnamə həmçinin, qohumluq münasibətlərinin təsirinin aradan qaldırılmasına yönəlmiş müddəaları nəzərdə tutur. Əsasnaməyə müvafiq olaraq ər-arvad əlaqələri, birbaşa qan əlaqələri, üç nəsil səviyyəsində birbaşa olmasa da qohumluq əlaqələri, həmçinin ər və arvad xətti ilə qohumluq əlaqələri olan şəxslər eyni inzibati bölmədə, eyni rəhbərin tabeliyində və biri-digərinin birbaşa tabeliyində işləyə bilməzlər. Bu cür dövlət qulluqçuları qohumlarının rəhbər vəzifə tutduqları idarələrdə nəzarət, təftiş, kadr və maliyyə fəaliyyəti ilə məşğul ola bilməzlər. Əsasnaməyə əsasən yerlərdə rəhbər vəzifələrdə həmin rayonlarda anadan olmuş qulluqçuların vəzifəyə təyin olunması nəzərdə tutulur. Dövlət qulluqçusuna ticarət, sahibkarlıq və digər gəlir gətirən fəaliyyətlə məşğul olmaq qadağan edilir.

İnzibati fəaliyyət subyektlərinin aktlarının təsnifatı birbaşa idarəçilik forması ilə bağlı olan idarəçilik aktlarının hüquqi xüsusiyyəti əsasında həyata keçirilir. Bundan asılı olaraq həmin aktlar normativ və fərdi aktlara ayrılır. Təsnifat meyarlarından biri də inzibati fəaliyyət subyektinin hüquqi vəziyyəti və və səlahiyyətlərinin həcmidir. Bu meyar müvafiq olaraq inzibati aktlar ümummilliyə və lokal miqyasda fəaliyyət göstərən aktlara ayrılır. Formasına görə inzibati aktlar yazılı və şifahi aktlara ayrılır.

ÇXR-də inzibati ədliyyə orqanlarının xüsusi sistemi mövcud deyil, lakin ümumi yurisdiksiyalı məhkəmələrin sistemində inzibati işlər üzrə palatalar (kollegiya) fəaliyyət göstərir.

Əvvəllər eksperiment qaydasında qəbul edilmiş Mülki Prosesual Məcəllə xalq hakimlərinə inzibati işləri icraata qəbul edib onlara baxmaq səlahiyyəti verirdi. Həmin vaxt Ali Xalq Məhkəməsi və bir çox yerli xalq məhkəmələrində inzibati işlər üzrə palatalar yaradılmışdı. İnzibati Prosesual Məcəllə qüvvəyə minənə kimi vətəndaş və təşkilatların müraciətləri üzrə inzibati icraat üçün əsas təşkil edən hüquq normalarını müəyyən edən çoxsaylı qanun və inzibati hüquqi aktlar qəbul edilmişdi.

1989-cu ildə XNÜM-də ÇXR-in İnzibati Prosesual Məcəlləsi (bundan sonra - İPM) qəbul olunmuşdur. Xalq məhkəmələri tərəfindən baxılmalı olan inzibati işlərin dairəsini qanunvericilik qaydasında müəyyən edən İPM müvafiq olaraq inzibati orqanların və onların vəzifəli şəxslərinin vətəndaş və hüquqi şəxslərin hüquq və qanuni maraqlarını pozan konkret hərəkətlərindən verilən şikayətlərə məhkəmələr tərəfindən baxılmalıdır.

İlk vaxtlar bu işlər əsasən tutma, cərimə, icazə və vəsiqənin alınması, istehsalın dayandırılması, əmlakın müsadirəsi və ya əmlak üzərində həbs qoyulması ilə əlaqədar olan işlər idi.

Məcəllə xalq məhkəmələrinin səlahiyyətlərinə aid olmayan inzibati işlərin dairəsini də müəyyən etdi. Buraya müdafiə, xarici əlaqələr sahəsində dövlət aktları, ümumməcburi xarakterli normativ aktlar, qanunvericilik yolu ilə sonuncu instansia orqanının qəbul etdiyi konkret inzibati aktlar və bəzi digər aktlarla əlaqədar işlər xalq məhkəmələrinin yurisdiksiyasına daxil edilmədi.

İnzibati prosesin əsas prinsipləri ÇXR-də xalq məhkəməsində icraatın ümumi prinsipləri ilə uyğunluq təşkil edir. Bu prinsiplərə: məhkəmə orqanlarının fəaliyyətində qanunilik; məhkəmə orqanlarının inzibati

orqanlar, ictimai təşkilatlar və ayrı-ayrı şəxslərdən asılı olmaması; işlərə baxılmasının aşkarlığı və işlərə iki instansiya məhkəməsində baxılmasının mümkünlüyü daxildir.

Xalq məhkəmələrinin inzibati orqanları onların qanunla müəyyən edilmiş səlahiyyətləri çərçivəsində qəbul etdikləri konkret qərarlara münasibətdə məqsədmüvafiqlik baxımından əvəz etməsi qadağandır. İnzibati proses çəkişmə xarakteri daşıyır və bu proses çərçivəsində qanunçuluğa riayət edilməsi üzərində prokuror nəzarəti həyata keçirilir.

İPM-ə müvafiq olaraq inzibati işlərin əksəriyyəti aşağı xalq məhkəmələrində birinci instansiya qaydasında baxılır. Lakin “mürəkkəb və mühüm işlər”, həmçinin Dövlət şurasının struktur bölməsi və əyalət dövlət idarəçilik orqanından verilən şikayətlərə birinci instansiya kimi orta səviyyəli xalq məhkəmələrində baxılır. Əzari aidiyyəti ilə bağlı qeyd olunmalıdır ki, hərəkətindən şikayət verilən orqan hansı ərazidə yerləşirsə, şikayət də həmin ərazidə yerləşən xalq məhkəməsinə verilir.

İnzibati məhkəmə icraatının prosesual tənzimlənməsinin mühüm cəhəti inzibati işlərə baxılmasının və məhkəmə qərarlarının icrasının hüquqi təminatının müəyyən edilməsindədir. Hər şeydən əvvəl, inzibati işlərə baxılmasının və qəbul olunmuş məhkəmə qətnaməsi və ya qərardadının icra müddəti müəyyən edilmişdir. İnzibati orqan məhkəmə qətnaməsini icra etməkdən imtina etdikdə, məhkəmə inzibati orqanın bank hesabında müəyyən məbləğdə pul vəsaitini silə və ya inzibati orqanı cərimə edə bilər. İnzibati orqanın vəzifəli şəxslərinə münasibətdə qəbul olunmuş məhkəmə qərarı vəzifəli şəxs tərəfindən qəsdən icra olunmadıqda belə şəxslər barəsində cinayət işi başlanıla bilər.

İnzibati məhkəmə icraatının əsas məqsədlərindən biri inzibati orqan və ya onun vəzifəli şəxsinin hərəkət və ya hərəkətsizliyi nəticəsində vətəndaş və hüquqi şəxslərə vurulmuş zərərə görə kompensasiya almaq imkanının olmasıdır. Əgər inzibati orqana müraciət edilməsi ilə mübahisə həll olunmamışdırsa, onda qanun məhkəməyə müraciət edilməsinə imkan verir.

Dövlət qulluqçularının onların maraqlarına toxunan kadr məsələləri ilə əlaqədar narazılıqlarına məhkəmə qaydasında baxılması nəzərdə tutulmamışdır. Bu cür şikayətlər həmin qərarları qəbul etmiş orqana və ya eyni səviyyəli xalq hökumətlərinin kadr administrasiyası orqanına verilir. Dövlət qulluqçuları onların hüquqlarını və qanuni mənafələrini pozan hərəkətlərdən yuxarı dövlət orqanlarına da şikayət verə bilər.

İnzibati işlərə məhkəmələrdə baxılması əsasən üç istiqamətdə həyata keçirilir:

- 1) müəssisəni yuxarı orqanların onun istehsal təsərrüfat fəaliyyətinə qanunsuz müdaxiləsindən müdafiə etmək, müəssisənin müstəqilliyini pozan aktları ləğv etmək;
- 2) torpaq istifadəsi, ticarət, vergi qoyuluşu sahəsində qaydanın qorunmasını təmin etmək;
- 3) vətəndaşların hüquq və qanuni maraqlarını mühafizə etmək.

ÇXR-də iqtisadi və sosial inkişaf, dövlət idarəçiliyində qanunçuluğun təmininə xüsusi yerin ayrılması inzibati hüquq sahəsində də müəyyən dəyişiklərlə nəticələndi. Bir sıra yeni qanunların qəbul edilməsi ilə yanaşı həm də İPM-in yeni redaksiyası 1 noyabr 2014-cü ildə qəbul olundu. 1989-cu il İPM-i 15 il müddətində ilkin redaksiyada fəaliyyət göstərmiş və həmin Məcəlləyə ilk dəyişiklik 2014-cü ilin noyabr ayında edilmişdir. İPM-ə edilmiş dəyişikliklərə müvafiq olaraq həmin Məcəllə inzibati hüquq münasibətlərinə dair işlər üzrə məhkəmə icraatı qaydasını müəyyən edən əsas qanundur. Bu qanun inzibati hüquq münasibətlərindən yaranan və xalq məhkəməsi tərəfindən baxılan işlərin dairəsini, işlərin məhkəmə aidiyyətini, iddialara dair tələbləri, birinci instansiya məhkəməsində, ikinci instansiya məhkəməsində (apellyasiya) məhkəmə icraatı qaydasını, sadələşdirilmiş icraat, nəzarət icraatı qaydasını, məhkəmə qətnamələrinin icrası, xarici şəxslərin iştirakı ilə olan işlərin icraatı qaydasını müəyyən edir.

Dəyişikliklərə müvafiq olaraq inzibati məhkəmə icraatı qaydasında aşağıdakı işlərə baxılır:

- 1) inzibati cəzalardan şikayətlərə;
- 2) inzibati məcburiyyət tədbirlərindən şikayətlərə;
- 3) inzibati lisenziyaların verilməsindən imtinadan şikayətlərə;
- 4) dövlət orqanlarının mülkiyyət hüququnun və torpağa, yerin təkinə, sulara və digər təbii ehtiyatlara məhdud əşya hüququnun tanınması haqqında qərarlarından şikayətlərə;
- 5) dövlət orqanlarının əmlakın götürülməsi və müsadirəsi, həmçinin götürülmə və müsadirə ilə bağlı kompensasiyanın ödənilməsi haqqında qərarlarından şikayətlərə;
- 6) hüquqların müdafiəsi üçün dövlət orqanına müraciət ilə əlaqədar vəzifənin icrasından imtina barədə şikayətə;
- 7) dövlət orqanlarının sahibkarlıq fəaliyyəti azadlığını pozması haqqında işlərə;
- 8) dövlət orqanlarının rəqabətin aradan qaldırılması və ya məhdudlaşdırılması ilə əlaqədar sui-istifadəsi haqqında işlərə;

- 9) dövlət orqanlarının qanunsuz rüsum və ödəmələr toplaması ilə əlaqədar işlərə;
- 10) müavinət və yardımın ödənilməsindən qanunsuz imtinadan şikayətə;
- 11) konsession müqavilələrin (dövlətin fərdi müəssisələrə istismara torpaq sahəsi verməsi barədə müqavilələr) qanunsuz dəyişdirilməsi, yerinə yetirilməməsi, ləğv etməsi barədə şikayətlərə;
- 12) dövlət orqanlarının təşkilat və fiziki şəxslərin digər hüquq və qanuni maraqlarını pozması haqqında işlərə.

Xalq məhkəmələri İPM-ə müvafiq olaraq aşağıdakı məsələlərlə bağlı işləri icraata qəbul etmirlər:

- 1) milli müdafiə, diplomatiya sahəsində dövlət siyasəti və digər dövlət fəaliyyətinin mübahisələndirilməsinə dair mübahisələri;
- 2) inzibati hüquqi aktların, idarələrin (tənzimləyici) aktları və ümumməcburi qüvvəsi olan qərar və əmrlərin mübahisələndirilməsini;
- 3) dövlət orqanlarının kadr məsələləri ilə bağlı qərarlara dair mübahisələri;
- 4) dövlət orqanlarının qərarının qəti olub, onlardan məhkəməyə şikayət verilməyən inzibati fəaliyyətlə bağlı mübahisələri.

Ümumi qaydaya əsasən inzibati işlər aşağı xalq məhkəmələrinin səlahiyyətinə aiddir. Orta səviyyəli xalq məhkəmələrinə aşağıdakı işlər aiddir:

- 1) ÇXR-in Dövlət şurasının nazirlik və idarələrinin və qəza dərəcəsiindən yuxarı xalq hökumətlərinin fəaliyyəti ilə əlaqədar işlər;

- 2) gömrük hüquq münasibətləri ilə əlaqədar işlər;
- 3) müvafiq dairə çərçivəsində əhəmiyyətli və mürəkkəb işlər;
- 4) orta dərəcəli xalq məhkəməsinə aid edilən digər işlər.

Inzibati işlər ərazi aidiyyətinə görə hərəkətdən şikayət edilən dövlət orqanının yerləşdiyi ərazidəki məhkəməyə aiddir. Əgər dövlət orqanının hərəkətdən inzibati yenidən baxma qaydasında şikayət verilmişdirsə, onda həmin hərəkətlə bağlı inzibati iş də, inzibati yenidən yoxlamamı həyata keçirən orqanın yerləşdiyi ərazinin məhkəməsinə aiddir.

Inzibati işlərə bir neçə hakimdən və ya bir hakim və xalq iclasçılarında ibarət məhkəmə tərkibində kollegial baxılır. Lakin sadələşdirilmiş icraat qaydasında işə hakim təkbəşinə baxa bilər. Ümumi qaydaya əsasən inzibati işlərə baxılarkən tərəflərin barışdırılması proseduru keçirilmir. Bu qaydadan yalnız dövlət orqanlarının diskresion səlahiyyətlərini realizə etməsi ilə əlaqədar inzibati kompensasiyanın ödənilməsi haqqında işlər istisna təşkil edir.

İPM 2014-cü il redaksiyası aşağıdakı fəsilərdən ibarətdir:

- 1) Ümumi müddəalar;
- 2) Baxılmalı olan iddialar;
- 3) Məhkəmə aidiyyəti;
- 4) İşdə iştirak edən şəxslər;
- 5) Sübutlar;
- 6) İddianın təqdim olunması və işin icraata qəbulu;
- 7) İşə baxılması və qərarın çıxarılması: (Ümumi müddəalar; Birinci instansiya məhkəməsində ümumi icraat; Sadələşdirilmiş icraat; İkinci instansiya məhkəməsində icraat; Nəzarət qaydasında icraat);
- 8) İcra;
- 9) Xarici ünsürlə mürəkkəbləşdirilmiş inzibati məhkəmə icraatı;
- 10) Əlavə müddəalar.

İslahatlar və aşkarlıq siyasəti həyata keçirilməyə başlanıldıqdan sonra qanuna əsaslanan hökumətin yaradılması Çində inzibati islahatlar üçün böyük nailiyyət idi. Uzun illərin səyi nəticəsində 2015-ci ildə qanuna əsaslanan hökumət yaradılması yüksək həddinə çatdı, inzibati qanunlar və normativ aktlar təcridən təkmilləşdirildi, qanunlara riayət olunmasının təmininin inzibati sistemi fasiləsiz olaraq dərinləşdi. Artıq inzibati qanunlara riayət olunmasının təmininin təşkili sistemi daha da təkmilləşmiş, inzibati qanunlara riayət olunmasının təmini prosedurları və standartlaşdırma səviyyəsi əhəmiyyətli dərəcədə yüksəlmiş, inzibati nəzarət sisteminin yaradılması güclənmiş, həmçinin inzibati hakimiyyətin əməliyyatlarının açıqlığı, inzibati fəaliyyətin tətbiqi əhəmiyyətli dərəcədə yüksəlmişdir.

Məruzəçi həmçinin qeyd etdi ki, Çin inzibati məhkəmə sisteminin vəzifələri aşağıdakılardan ibarətdir:

- 1) insan hüquqlarının müdafiəsi;
- 2) İnzibati orqanların qanun əsasında inzibati idarəçiliyi həyata keçirmələrinə yardım göstərmək;
- 3) İnzibati mübahisələrin nizama salınması;
- 4) Ölkənin, cəmiyyətin müasirləşməsinə yardım göstərmək;

5) İqtisadi çiçəklənmə və inkişafa yardım göstərmək.

Çində ayrıca inzibati məhkəmə yoxdur. Lakin hər məhkəmədə inzibati işlərə baxan ayrıca qurum var. Belə ki, inzibati icraatla məşğul olan məhkəmələr və onların sayı aşağıdakı kimidir: Ali Xalq Məhkəməsində 1, əyalət və muxtar vilayətlərdə 32, mərkəz tabeli şəhərlərdə 3, şəhər və regionlararası məhkəmələrdə 380, qəza və rayon məhkəmələrində 3069, Ali Xalq Məhkəməsinin Dairə Məhkəmələrində 6 inzibati işlərə baxan qurumlar vardır. Çinin əhalisi 1,4 milyarddır, hakimlərin sayı 120.000 nəfərdir. İnzibati işlərə baxan hakimlərin sayı isə 8870 nəfərdir.

ÇXR-də hazırda inzibati işlər üzrə regionlararası məhkəmə yurisdiksiyası həyata keçirilir. Regionlararası məhkəmələr aşağıdakılardır:

Sian regionlararası inzibati məhkəməsi (Şensi əyaləti);
Lançjou regionlararası inzibati məhkəməsi (Qansu əyaləti);
Quançjou regionlararası inzibati məhkəməsi (Quandun əyaləti);
Nankin regionlararası inzibati məhkəməsi (Tszyansu əyaləti);
Şanxay regionlararası inzibati məhkəməsi (Şanxay şəhəri).

İnzibati işlər üzrə işlərə baxılma statistikasına aşağıdakı kimidir:

2014-cü ildə 141.880 iş, o cümlədən Ali Xalq Məhkəməsində 642 iş;
2015-ci ildə 220.398 iş, o cümlədən Ali Xalq Məhkəməsində 1350 iş;
2016-cı ildə 225.485 iş, o cümlədən Ali Xalq Məhkəməsində 2590 iş.

Baxılan işlərdən 50 faizi şəhər tikintisi ilə əlaqədar işlər, 15 faizi təbii ehtiyatlar və lisenziya ilə bağlı işlərdir. İnzibati işlərin 14,62 faizində cavabdehlər uduzmuşdur.

İnzibati işlərdə bir qayda olaraq cavabdeh inzibati aktla əlaqədar sübutları və həmin inzibati aktın qəbul edilməsinə əsas olan qanunu təqdim etmək barədə sübut etmə yükü daşıyır. Əgər iddiaçı cavabdehin özünün vəzifə borcunu yerinə yetirməməsi ilə bağlı iddia qaldırmışdırsa, onda iddia tələblərini təsdiq edən dəlilləri təqdim etməlidir. Həmçinin iddiaçı inzibati kompensasiya və zərərin ödənilməsinə tələb edərsə, bu haqda da sübutlar təqdim etməlidir. İddiaçı sübutların dövlət orqanında olması ilə əlaqədar onları təqdim edə bilmərsə, onda belə hallarda yardım üçün məhkəməyə müraciət edə bilər.

İnzibati Prosesual Məcəllənin 99-cü maddəsinə müvafiq olaraq Çin Xalq Respublikasında olan xaricilər, vətəndaşlığı olmayan şəxslər və xarici təşkilatlar inzibati məhkəmə icraatında Çin Xalq Respublikasının vətəndaşları ilə bərabər hüquqlara malikdirlər.

Əgər xarici məhkəmə Çin Xalq Respublikası vətəndaşları və təşkilatlarının inzibati məhkəmə hüququnu məhdudlaşdırmışdırsa, onda ÇXR-in xalq məhkəmələri həmin dövlətin vətəndaş və təşkilatlarına münasibətdə inzibati məhkəmə hüququ ilə bağlı qarşılıqlı prinsipini həyata keçirir. Məcəllənin 100-cü maddəsinə əsasən xaricilər, vətəndaşlığı olmayan şəxslər və ya xarici təşkilatlar Çin Xalq Respublikasında inzibati məhkəmə işinin aparılmasını vəkil vasitəsi ilə həyata keçirirlərsə, onda Çin Xalq Respublikasının vəkillərinin köməyindən istifadə etməlidirlər.

İslahatlar nəticəsində ÇXR-də normativ sənədin məhkəmə nəzətəri sistemi fəaliyyət göstərir. İPM-in 53-cü maddəsinə əsasən əgər vətəndaş, hüquqi şəxs və ya digər təşkilat hesab edərsə ki, əsasında inzibati aktın qəbul edildiyi Dövlət şurasının və ya yerli hökumətin normativ sənədi qanunsuzdur, onda həmin sənədin qanuna uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş edə bilər. Məcəllənin 64-cü maddəsi isə müəyyən edir ki, xalq məhkəməsi inzibati işə baxarkən hesab edərsə ki, inzibati aktın qəbul edilməsi üçün əsas olmuş normativ sənəd inzibati fəaliyyətin qanuniliyinin müəyyən edilməsi üçün əsas vermir, onda həmin sənədin qanunauyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş edə bilər.

22 sentyabr 2017-ci il. Saat 14:30

15.Çində məhkəmə islahatlarının nailiyyətləri

Məruzəçi: Tszyan Xuylin, Ali Xalq Məhkəməsi Hüquqi-tədqiqat institutunun direktoru

ÇXR-də məhkəmə islahatlarının keçirilməsinə böyük əhəmiyyət verilir. Ölkədə 2013-cü ildən başlayaraq hərtərəfli islahatların dərinləşdirilməsinə keçid məhkəmə sisteminin də dövrün tələblərinə müvafiq olaraq zamanla ayaqlaşmasını tələb edir. Çində məhkəmə islahatlarının dərinləşdirilməsi hər bir işdə ədalətə nail olunmasına istiqamətləndiyinə görə cəmiyyətdə məhkəmələrə inamı artırmışdır. Bu isə məhkəmə sistemindən işlərə baxılarkən qərəzsizliyin təmin olunmasını, ədalətli, səmərəli və nüfuzlu sosialist məhkəmə sistemi quruculuğunu tələb edir.

Çində məhkəmə islahatlarının gedişi

Ölkədə islahatların keçirilməsi və aşkarlıq prinsipi elan olunandan sonra iqtisadi və sosial inkişaf yanaşı, demokratiya və hüququn aliliyi sahəsində də inkişaf təşəkkül tapdı. Lakin məhkəmə sisteminin

əvvəlki qaydada fəaliyyəti, ədalət mühakiməsinin köhnə üsullarla həyata keçirilməsi ictimaiyyətin məhkəmə sisteminə münasibətdə gözləntilərinə cavab vermirdi. Hələ 1990-cı ildən Çin məhkəmələri islahatlara başlayıb məhkəmə proseslərinin səmərəliliyinin yüksəldilməsinə, məhkəmə sisteminin aşkarlığına və məhkəmə sistemində peşəkarlığın yüksəldilməsinə diqqət cəmləşdirilmişdi.

ÇKP-in XV qurultayından sonra Ali Xalq Məhkəməsi məhkəmələrin təşkili və sistemi, məhkəmə baxışında, hüquq tətbiq etmə sistemində bir sıra islahatlar keçirməyi planlaşdırdı. Həmin planlar “xalq məhkəmələrinin islahatları üçün beşillik plan”larda öz əksini tapdı və 2013-cü ilə kimi həyata keçirilən üç beşillik plan məhkəmə islahatları üçün əsas kimi çıxış etdi.

ÇKP XVIII qurultayının 3-cü plenar iclasında qəbul edilmiş bəzi əsas məsələlərə dair islahatların hərtərəfli dərinləşdirilməsi üzrə qərarda Çində qanunun aliliyi və məhkəmə sistemində islahatların dərinləşdirilməsi barədə mühüm vəzifə müəyyənləşdirildi. ÇKP XVIII qurultayının 4-cü plenar iclasında isə dövlət işlərinin idarə olunmasında hüququn aliliyinin hərtərəfli təmini mühüm vəzifə kimi irəli sürülərək çin xüsusiyyətli qanunun aliliyinin sosialist sisteminin yaradılması müəyyən edildi. Bunun üçün islahatların qanunların elmi əsaslandırılması, qanunlara ciddi riayət olunma, hakimlərin qərəzsizliyi, qanuna tabe olmanın universallığı kimi istiqamətlər önə çəkildi. Məhkəmə islahatları Çində islahatların hərtərəfli dərinləşdirilməsi proqramının mühüm hissəsinə çevrilərək dövlətin ümumi inkişaf strategiyasına daxil edildi.

Xalq məhkəmələrində islahatların gələcəkdə dərinləşdirilməsi məqsədi ilə Ali Xalq Məhkəməsi 4 fevral 2015-ci ildə 65 islahat tədbiri irəli sürdü və bu da 2014-2018-ci illər üçün 4-cü beşillik planı təşkil etdi. 2016-cı ilin sonuna həmin islahat tədbirlərindən 63-ü başa çatdırılmışdır.

Çində məhkəmə islahatlarının təşkili və həyata keçirilməsi

2014-cü ilin əvvəllərində Çində sədr Si Tszinpinin rəhbərliyi altında islahatların ümumi hazırlanması, təşkili, əlaqələndirilməsi, irəliyə çəkilməsi və reallaşdırılmasına cavabdehlik daşıyan islahatların hərtərəfli dərinləşdirilməsi üzrə Mərkəzi aparıcı qrupu yaradıldı. İslahatların hərtərəfli dərinləşdirilməsi üzrə Mərkəzi aparıcı qrup 21 yanvar 2016-cı ildən 31 dekabr 2016-cı ilə kimi 31 plenar iclas keçirmiş, onlardan 23-də məhkəmə sahəsində həyata keçirilən islahatlar müzakirə olunmuş, məhkəmə sistemindəki islahatlarla əlaqədar 38 sənəd qəbul olunmuşdur. Məhkəmə sistemində islahatlar görə cavabdehliyi sosial sistemdə islahatlar üzrə aparıcı qrup (həmin qrup həmçinin məhkəmə sistemində islahatlar üzrə aparıcı mərkəzi qrup adlanır) daşıyır.

İlkin olaraq islahatlar dörd istiqamət üzrə eksperimental layihələr şəklində aparılmış və 2016-cı il üçün nəzərdə tutulan layihələr tam həyata keçirilmişdir.

Ali Xalq Məhkəməsi baş hakim Çjou Tsyanın başçılığı ilə məhkəmə sistemində islahatların təşkili, islahatlara rəhbərlik, bu sahədə islahatlar üzrə ümumi tədbirlərin qəbul olunması və əlaqələndirilməsi, təkliflərin qəbulu və müzakirəsi, əsas məsələlərin həllinə görə cavabdehlik daşıyan məhkəmə islahatları üzrə aparıcı qrup yaratmışdır.

Hər bir yüksək məhkəmə öz növbəsində yurisdiksiyasında olan məhkəmələrdə islahatların keçirilməsinə görə cavabdehlik daşıyan aparıcı qrup yaratmışdır. Yüksək məhkəmələr tərəfindən məhkəmə islahatları ilə əlaqədar irəli sürülmüş hər bir eksperimental layihə Ali Xalq Məhkəməsi tərəfindən baxılır və təsdiq olunur. Əgər bu layihələr iri həcmli islahatlarla bağlıdırsa onda Mərkəzi hökumətin təsdiqinə verilir.

İnsan hüquqlarının müdafiəsi

İnsan hüquqlarına hörmət və onların müdafiəsi prinsipi ÇXR-in konstitusiyasında ifadəsini tapmış və çin xüsusiyyətli sosializmin mühüm cəhətidir. ÇXR-in məhkəmələri məhkəmə islahatlarının keçirilməsi gedişində insan hüquqlarının müdafiəsi mexanizminin yaradılması sahəsində müsbət nəticələr əldə etmişlər. Bu müsbət nəticələrə ancaq qanunda nəzərdə tutulmuş əməllərin cinayət hesab edilib cəzalandırılması, məhkəmə qərarlarının sübutlara əsaslanmalı olması, şəxsin təqsiri sübut olunmayana qədər təqsirsiz hesab olunması, cəzanın ciddiliyi ilə rəhmdilliliyin tarazlaşdırılması siyasətinin həyata keçirilməsi, insanların yalan, ədalətsiz ittihamlara görə cinayət məsuliyyətinə alınması və məhkum olunmasının aradan qaldırılması, təqsirləndirilən şəxslərin müdafiə hüquqlarının təmin olunması prinsiplərinə ciddi riayət olunması əsasında nail olunmuşdur.

20 iyun 2016-cı ildə Ali Xalq Məhkəməsi, Ali xalq prokurorluğu, İctimai təhlükəsizlik nazirliyi, Ədliyyə nazirliyi ilə birlikdə cinayət məhkəmə icraatı sistemində islahatlara diqqəti bir daha cəlb edərək, yuxarıda qeyd olunanlarla yanaşı cinayət prosesi gedişində istintaq və prokurorluğun fəaliyyəti üzərində diqqətin artırılması, işgəncələrin tətbiqi, qanunsuz yollarla sübutların toplanılması hallarının aradan qaldırılmasını, bu cür sübutların məhkəmə prosesində sübutların məcmusundan xaric edilməsini tələb etmiş

və təcrübədə məhkəmlər tərəfindən bu cür hallara qarşı mübarizə, həmçinin iş üzrə ifadə vermiş şahidlərin müdafiəsi sistemi gücləndirilmişdir.

İslahatlar çərçivəsində Ali Xalq Məhkəməsi kifayət qədər sübut olmadan əsassız məhkum edilmiş şəxslərin işlərinə baxılması və onlara bəraət verilməsinin prinsiplərini təkmilləşdirdi. Nəticədə 2013-cü ildən 2016-cı ilə kimi 34 iş üzrə əvvəllər məhkum olunmuş şəxslərin işinə baxılaraq onlara bəraət verilmiş, bundan əlavə məhkəmələrdə ilk dəfə baxılan işlərdən 3718 iş üzrə bəraət hökmü çıxarılmışdır. Bu da ictimaiyyətin xalq məhkəmələrinə inamının artmasına səbəb olmuşdur.

İslahatlar çərçivəsində XNÜM Daimi Komitəsinin razılığı ilə 26 avqust 2014-cü il tarixdən az əhəmiyyətli cinayət işləri üzrə sürətləndirilmiş hökmlərin çıxarılması prosesinə rəvac verilmiş, pilot proqramlar həyata keçirilən məhkəmələrdə cinayət işlərinin 35,88 faizinə sadələşdirilmiş qaydada qısa müddət ərzində baxılmışdır. Nəticədə həmin işlər üzrə təqsirləndirilən şəxslərin məhkəmə hökmü çıxarılan qədər həbsdə saxlanılmasının otra müddəti 33 gün təşkil etmişdir.

3 sentyabr 2016-cı ildə XNÜM Daimi Komitəsi Ali Xalq Məhkəməsi və Ali xalq prokurorluğuna icazə verdi ki, məhkəmədə təqsirini etiraf edib səmimi peşimançılıq çəkən şəxslərə daha yüngül cəza tətbiq olunması ilə pilot layihə həyata keçirsinlər. Pilot proqramı çərçivəsində baxıla biləcək işlərin dairəsi və yüngül cəza təyin edilməsi şərtləri Ali Xalq Məhkəməsi tərəfindən hazırlanmışdır. Bu proqram çərçivəsində cəzadan vaxtıdan əvvəl azad olunma məsələlərinə baxılması da nəzərdə tutulmuşdur.

Ali Xalq Məhkəməsi insan hüquqlarının müdafiəsi ilə əlaqədar 2015-ci ilin fevralından təqsirləndirilən şəxslərin məhkəmələrə xüsusi paltarlarda gətirilməsini qadağan etdi. 2015-ci ilin dekabr ayında təqsirləndirilən şəxslərin müdafiə hüququnun təmin olunması ilə əlaqədar təqsirləndirilən şəxslərlə vəkillər arasında əlaqələrin və ümumiyyətlə müdafiə hüququnun təmini ilə bağlı Ali Xalq Məhkəməsi öz mövqelərini açıqladı.

Məhkəmə səhvləri ilə əlaqədar zərər çəkmiş şəxslərə kompensasiyaların verilməsinin təmini sahəsində də əhəmiyyətli irəliləyişlərə nail olunmuşdur. 2013-cü ildən 2016-cı ilə kimi bu sahədə 16889 işə baxılmış və ədalətli kompensasiyalar təmin olunmuşdur.

Məhkəmənin açıqlığı sisteminin dərinləşdirilməsi (informasiyalaşdırma)

Məhkəmələrin fəaliyyətində xalqın iştirakı hüququnun təmini ona dəlalət edir ki, çin xüsusiyyətli sosialist məhkəmə sistemi xalqın mənafeyinə xidmət edir, məhkəmə demokratiyasının inkişafı və cəmiyyətdə məhkəmənin nüfuzunun yüksəlməsi obyektiv olaraq zəruridir.

Ali Xalq Məhkəməsi xalq iclasçıları sistemində islahatlar aparılması yolu ilə xalq nümayəndələrinin məhkəmə fəaliyyətinin həyata keçirilməsində iştirakı imkanlarını genişləndirmiş, bu fəaliyyəti qaydaya salmış və səmərəliliyini yüksəltmişdir.

XNÜM Daimi Komitəsinin razılığı ilə Ali Xalq Məhkəməsi və Ədliyyə Nazirliyi 2015-ci ilin mart ayında xalq iclasçıları sistemində islahatları həyata keçirmək üçün pilot proqramını təsdiq etdilər. Pilot proqram 10 əyalətin 50 məhkəməsində bilavasitə mərkəzi hökumətin rəhbərliyi ilə həyata keçirilmişdir. Pilot proqramları digər məsələlərlə yanaşı xalq iclasçılarının təyin olunması ilə əlaqədar tələbləri dəyişdirmiş, onların məhkəmə prosesində iştirakını genişləndirmiş, onların prosesin keçirilməsi zamanı səlahiyyət dairəsini konkretləşdirmiş, onlara etiraz sistemini müəyyənləşdirmişdir. 2016-cı ilin aprel ayının axırına kimi pilot proqramında iştirak edən xalq iclasçılarının sayı 9673 nəfər artmış 50 pilot məhkəmədə onların sayı 13322 nəfərə çatdırılmışdır. 2016-cı ilin axırına ölkədə cəmi 220.000 xalq iclasçısı olmuşdur. Onlar 2016-cı ildə 458.700 cinayət işinin, 2.481.300 mülki işin, 122.900 inzibati işin, cəmi 3.063.000 işə baxılmasında iştirak etmişlər. 50 pilot məhkəmədə çıxış edən xalq iclasçıları 16 kütləvi və ictimai maraqlarla bağlı olan 1624 iş də daxil olmaqla cəmi 81.770 işə baxılmasında iştirak etmişlər.

Ali Xalq Məhkəməsi xalq iclasçılarının informasiya bazasını yaratmış, həmçinin onlar üçün tədris kursları təşkil etmişdir.

Məhkəmələrin informasiyalaşdırılmasına yardım

Yeni tələblərə cavab vermək üçün Ali Xalq Məhkəməsi 2016-2020-ci illər üçün xalq məhkəmələrinin informasiyalaşdırılması planını qəbul etmişdir.

Ali Xalq Məhkəməsinin rəhbərliyi altında ictimaiyyətin ölkə ərazisindəki məhkəmələrin informasiya texnologiyalarının imkanlarından istifadəsinin, məhkəmə qətnamələrinin icrasının, məhkəmə idarəçiliyinin asanlaşdırılması üçün bütün regionlarda daimi olaraq müxtəlif informasiya platformaları təkmilləşdirilir, "internet +məhkəmə xidməti"nin inkişaf etdirilir və insanların rahatlığı üçün işin onlayn – ötürülməsi, onlayn vasitəçilik, distansiyalı məhkəmə baxışı, elektron servis, onlayn-reviz informasiya kimi yeni xidmət növləri

yaradılır. Məhkəmə hakimlərinin mövcud informasiyalarda istifadəsi, qarşılıqlı məsləhətləşmələr keçirmələri, əvvəlki məhkəmə presedentləri ilə tanış olmaları və s. üçün bir sıra imkanlar yaradılmışdır.

Hal-hazırda kimi Ali Xalq Məhkəməsi əhalinin rifahı və sosial – iqtisadi inkişafı ilə əlaqədar 70-dən artıq xüsusi analitik məruzələr hazırlamışdır ki, bunlar da qərqlərin eimi əsaslara söykənməsini təmin edir. Çin qanunvericiliyinin tətbiqi üzrə rəqəmsal onlayn - platforma (“Faxin”) yaradılmışdır. “Faxin”-də ümumilikdə 10 milyard sözü əhatə edən 20 milyon məhkəmə işi üzrə qərar, eyni tip işlər üzrə hüquqi sənədlər, bu və ya digər hüquq ədəbiyyatı yerləşdirilmişdir. İnformasiya texnologiyalarının köməyi ilə proqram müxtəlif əməliyyatları yerinə yetirir, axtarılan konkret mövzu ilə bağlı müddəaları hazırlayır, diversifikasiya olunmuş informasiyaları təqdim edir (eyni vaxtda biri - biri ilə əlaqəli olmayan çoxsaylı informasiyaları işləyib hazırlayıb təqdim edir).

Ali Xalq Məhkəməsi məhkəmə işlərinin tədqiqi institutunu təsis etmiş və internetdə Çin məhkəmə işləri ilə yanaşı xarici məhkəmələrin işlərini yerləşdirmiş, böyük texnoloji imkanlara istinad etməklə tipik işlər üzrə müqayisəli tədqiqat üçün baza yaratmışdır. Məhkəmədə nitqin tanınması sistemi tətbiq olunmaqla nitqin avtomatik olaraq mətnə çevrilməsinə nail olunur. Beləliklə məhkəmə prosesində bütün nitqlər təxminən 90 faiz həcmində dəqiqliklə mətnə çevrilir.

Hazırda həmin sistemin istintaq zamanı toplanmış sübulara münasibətdə tətbiqi həyata keçirilir və bu sistem məhkəmədəki sistemlə əlaqələndirilir. Beləliklə məhkəmələrin qanunsuz yol ilə əldə edilmiş sübutları vaxtında aşkar etmələrinə şərait yaradılacaqdır.

Məhkəmə sisteminin informasiyalaşdırılması

Məhkəmələrin informasiyalaşdırılması dövlətin informasiyalaşdırılmasının mühüm tərkib hissəsi olmaqla yeni dövrdə xalq məhkəmələri tərəfindən ictimai ədalətin təmin olunması və xalq kütlələrinin məhkəmə ehtiyaclarının ödənilməsinin əsas alətidir. Məhkəmələrin informasiyalaşdırılması quruculuğu bu təkcə məhkəmə icraatı və idarəçilik modeli formasının transformasiyası deyil, həm də məhkəmə icraatı və imkanlarının müasirləşdirilməsinə yönəlmiş sistemli mühəndislik layihəsidir.

XX əsrin 90-cı illərindən başlayaraq, elmi - texniki tərəqqi fasiləsiz olaraq yeni yüksəkliklərə qalxır, internet, makro məlumatlar dövrün inkişafını müəyyən edən amillərə, bütün dünyada sosial-iqtisadi inkişafın daha mühüm əlamətinə çevrilmişdir.

Məhkəmələrin informasiyalaşdırılması dedikdə, xalq məhkəmələrinin informasiya texnologiyalarından istifadə edib tətbiqi informasiya sisteminin müxtəlif növlərini mənimsədiyi, hakimlər tərəfindən məhkəmə fəaliyyəti həyata keçirilməsi gedişində meydana çıxan müxtəlif növ informasiyaların toplandığı, hazırlandığı, saxlandığı, birgə mübadilə edildiyi, tətbiq edildiyi, xarici planda ədalət mühakiməsinin şəffaflığının möhkəmləndirildiyi, onun xalqa xidmət etmək məqsədinə nail olunduğu, daxili planda məhkəmə səlahiyyətlərinin həyata keçirilməsinin tənzimləndiyi, ədalət mühakiməsinə ictimai etimadın yüksəldilməsi və məhkəmə ədalətinin müdafiəsi məqsədinə nail olmaq naminə müxtəlif növ məhkəmə işlərinin səmərəliliyini yüksəltməyə xidmət edən fəaliyyət tərzii və proses başa düşülür.

Məhkəmələrin informasiyalaşdırılması dövlətin informasiyalaşdırılmasının tərkib hissəsidir. Məhkəmələrin informasiyalaşdırılması təkcə məhkəmə icraatı və idarəçilik modeli formasının transformasiyası deyil, həm də məhkəmə imkanlarının yüksəldilməsinin mühüm yolu və ədalət mühakiməsi sisteminin optimallaşdırılması, məhkəmə icraatının yeni formasının yaradılmasının mühüm tərkib hissəsi, həmçinin vətəndaşlara xidmətin səviyyəsinin yüksəldilməsinin və ədalət mühakiməsinin xalqa xidmət etməsi məqsədinə nail olmağın mühüm tədbiridir. Informasiyalaşdırmanın irəli çəkilməsi yeni dövrdə xalq məhkəmələrinin ictimai ədalətin müdafiəsinə dair çoxsaylı məsələləri həll və xalq kütlələrinin ədalət mühakiməsi sahəsində tələblərini təmin edərkən zəruri olan mühüm aspekt, həmçinin məhkəmə sisteminə islahatların mühüm məzmunudur. Baş katib Si Tsinpin qeyd etmişdir: “informasiyalaşdırma olmadan müasirləşdirmə mümkün deyildir.”

Xalq məhkəmələrinin informasiyalaşdırılmasının inkişafı kontestində 1996-cı ilin may ayında Ali Xalq Məhkəməsi Tszyansu əyalətində “məhkəmələrin kommunikasiyası və kompüterləşdirilməsi üzrə ümummilli işçi müşavirəsi” keçirərək xalq məhkəmələrinin ümummilli kompüter şəbəkəsinin quruculuğu üzrə işə start verdi və yüksək səviyyəli 8 məhkəmənin – Pekin və Şanxay şəhər, Tszyansu, Ljaonin, Xenan, Xaynan, Quandun, Futszyan əyalət xalq məhkəmələri və onlara tabe olan məhkəmələrin ümummilli kompüter şəbəkəsi sistemi quruculuğunda eksperimental müəssisə kimi müəyyən etdi. Müşavirə eyni zamanda “Məhkəmələrin ümummilli kompüter informasiya şəbəkəsi quruculuğunun idarə olunmasının müvəqqəti qaydaları planı”nı hazırladı.

2002-2012-ci illərdə məhkəmələrin informasiyalaşdırılmasının bütün yerlərdə həyata keçirilməsinə başlandı. Ali Xalq Məhkəməsi 2002-ci ildə Şadun əyalətində həmin məsələyə həsr olunmuş işçi müşavirəsi keçirdi və bu sahədə rəhbərliyi möhkəmləndirdi.

2007-ci ilin iyununda Ali Xalq Məhkəməsi “Xalq məhkəmələrinin informasiyalaşdırılması üzrə işin hərtərəfli möhkəmləndirilməsi haqqında Ali Xalq Məhkəməsinin qərarı”nı dərc etdi. Həmin qərarla xalq məhkəmələrinin informasiyalaşdırılması sahəsində işin rəhbər ideyaları və iş prinsipləri və bu işin təmininin konkret mexanizmi öz ifadəsini tapdı. ÇKP 18-ci qurultayının 4-cü plenumu dövlət idarəçiliyinin qanunun aliliyi əsasında idarə olunması prinsipinin hərtərəfli irəli çəkilməsi barədə mövqeyini bəyan etdi. Həmin mövqeyə müvafiq olaraq xalq məhkəmələrinin işinin məqsədi məhkəmədə hər bir işə baxılarkən xalq kütlələrinin ədaləti hiss etmələri, xalq məhkəmələrinin informasiyalaşdırılmasının strateji inkişafın yeni dövrünə keçməsi, yeni imkanlar və çağırışların tələblərinə cavab verməsi kimi müəyyənləşdirildi.

Ali Xalq Məhkəməsi xalq məhkəmələrinin fəaliyyətinin informasiyalaşdırılmasına mühüm əhəmiyyət verərək bu işin başlıca vəzifələrdən biri olmasını müəyyənləşdirdi və qeyd etdi ki, xalq məhkəmələrinin informasiyalaşdırılması olmadan onun müasirləşdirilməsi haqqında danışmaq olmaz.

2013-cü ilin dekabr ayında Ali Xalq Məhkəməsi “2013-2017-ci illər üçün xalq məhkəmələrinin informasiyalaşdırılması quruculuğunun inkişafının beşillik planı”nı qəbul etdi. 2015-ci ildə isə “2016-2020-ci illər üçün xalq məhkəmələrinin informasiyalaşdırılması quruculuğunun inkişafının beşillik planı” və “2016-2020-ci illər üçün Ali Xalq Məhkəməsinin informasiyalaşdırılması quruculuğunun inkişafının beşillik planı” hazırlandı.

2015-ci il üçün Çin məhkəmələrinin informasiyalaşdırılması quruculuğunun infrastruktur işi yerinə yetirildi. Artıq tətbiq, axtarış, qaydaya salma, idarəçilik, məhkəmə informasiya resurslarından istifadə sahələrində uğurlara nail olunmuş, işlərin qeydiyyatı, set rejimində işə baxılması prosesinə keçid başlanmışdır. Ölkədəki 3500 məhkəmənin hamısı informasiya təminatı ilə təchiz olunmuşdur. 2015-ci ilin iyulunda keçirilən yüksək səviyyəli xalq məhkəməsi sədrlərinin ümummilli müşavirəsində qeyd olundu ki, məhkəmə islahatı və məhkəmələrin informasiyalaşdırılması xalq ədalət mühakiməsinin inkişafında bir arabanın iki təkəri, bir quşun iki qanadıdır. Ona görə də xalq məhkəmələrinin informasiyalaşdırılması işi dərinləndirilməli, bu sahədə məsuliyyət artırılmalıdır.

Ali Xalq Məhkəməsi məhkəmə icraatı və idarəçiliyi sahələrində müxtəlif informasiya şəbəkələrini qurdu

Ali Xalq Məhkəməsi informasiyalaşdırma prosesində məhkəmə icraatı və idarəçiliyi sahələrində bir sıra informasiya şəbəkələrini, yəni məhkəmələrin informasiyalaşdırılması sahəsində nailiyyətlərin təcəssümü olan Çin məhkəmə icraatı proseduru sahəsində vahid ümummilli açıq informasiya şəbəkəsi, Çin məhkəmə qərarları şəbəkəsi, qətnamələrin icrası sahəsində Çin açıq informasiya şəbəkəsi, məhkəmə baxışının birbaşa transilasiyası sahəsində Çin şəbəkəsi və s. yaratdı.

Məhkəmə icraatı prosedurunun açıq informasiya şəbəkəsi fəaliyyətə başlamışdır. Məhkəmə icraatı prosedurunun açıqlığı məhkəmənin aşkarlığının əsas məqamıdır. Bu açıqlıq mülki iddianın verilməsini asanlaşdırır, iş üzrə tərəflərin iddia hüququna təminat verir, vətəndaşların iş barədə məlumat almaq hüququnun reallaşmasının mühüm yoludur. Bu sahədə yaradılmış açıq portal vasitəsi ilə iş üzrə tərəflərə və onların nümayəndələrinə məhkəmə işinin proseduru haqqında operativ olaraq 8 məlumat göndərir, informasiyanın hər yeniləşməsindən sonra avtomatik olaraq mətn – məlumat xəbərdarlığı həmin ünvanlara çatdırılır, bununla da vahid zəncir xidməti təmin olunur.

Çin məhkəmə qətnamələri şəbəkəsi işə başlamış və dəyişdirilmiş versiyada fəaliyyət göstərir. Məhkəmə qətnaməsi məhkəmə icraatının son məhsulu, məhkəmənin müəyyən etdiyi işin faktiki hallarının, qanunun tətbiqinin və müvafiq nəticənin çıxarılmasını, həmçinin məhkəmə çəkişməsinin bütün detalları haqqında mühüm informasiya daşıyıcısı, mübahisənin həll olunmasının simvolu və ədalət mühakiməsinin təntənəsini əks etdirən mühüm sənəddir. Məhkəmə qətnamələrinin aşkarlığı və şəbəkədə yerləşdirilməsi ədalət mühakiməsinin aşkarlığının dərinləşməsinin, məhkəmə mədəniyyətinin, ədalət mühakiməsində ədalətin təmininin nümayişinin mühüm tədbiridir. Məhkəmə qətnaməsi təkcə işin tərəfləri üçün deyil, həm də bütün cəmiyyət üçün açıq olmalı, ictimai nəzarətə məruz qalmalı, məhkəmə qətnaməsinin qəbul olunma standartlarını unifikasiya (vahid şikilə salma) etməli, ədalət mühakiməsinin səviyyəsini yüksəltməli, hər bir məhkəmə işində real ədalətə nail olmalıdır. Əvvəllər məhkəmə qətnaməsinin əldə olunması bir çox çətinliklərə müşayiət olunurdu. 2013-cü ildən Çin Ali Xalq Məhkəməsi məhkəmə qətnamələrinin Çin şəbəkəsini fəaliyyətə buraxdı. Hazırda məhkəmə qətnamələri milli azlıqların dillərində də əhali üçün çatdırılmalıdır. Məhkəmə qətnamələrinin internet şəbəkəsində yerləşdirilməsi bir tərəfdən vətəndaşların onları

rahat əldə etməsi və öyrənməsini asanlaşdırır, digər tərəfdən isə bu, özünə nəzarət mexanizmi yaratmış, hakimləri məntiqli olmağa, məhkəmə qətnamələrinin keyfiyyətini yüksəltməyə, ədalət mühakiməsinin səviyyəsini yüksəltməyə məcbur edir.

Məhkəmə qətnamələrinin bütün ölkə üzrə icrasının yoxlanılması və icraya nəzarət mexanizmi sistemi şəbəkəsi fəaliyyətə başlamışdır. Son illər “icra çətinliyi” problemi meydana çıxmışdır. Borclu çətin tapılır, onun mülkiyyətini nəzarətdə saxlamaq çətinləşib, borcun yönəldilməli olduğu mülkiyyət üzərində sərəncam vermək çətinləşmişdir. Bütün bu çətinliklər məhkəmə qətnamələrinin icrasında çətinliklərin yaranmasına, icradan imtinaya gətirib çıxarır. Ona görə Ali Xalq Məhkəməsi tərəfindən fəaliyyətə buraxılmış məhkəmə qətnamələrinin bütün ölkə üzrə icrasının yoxlanılması və icraya nəzarət mexanizmi sistemi borclunun özünün və əmlakının vaxtında axtarılıb aşkar edilməsinə, vaxtında icranın borclunun əmlakına yönəldilməsinə imkan yaradır. 2015-ci ildə həmin şəbəkə vasitəsi ilə ölkə ərazisində 1,13 milyon iş üzrə yoxlama aparılmış banklarda borclulara məxsus 1,9 trilyon yuan müəyyən edilərək və bunlardan borca yönəldilməsi məqsədi ilə 36,3 milyard yuan üzərində həbs qoyulmuş, bununla da iddiaçının qanuni hüquqları təminat almış, məhkəmənin nüfuzu müdafiə olunmuşdur.

Məhkəmə baxışının birbaşa transilyasiyası şəbəkəsi fəaliyyətə başlamışdır. Bu tədbir məhkəmə çaxışının aşkarlığının üç platformasına xidmət edir: məhkəmə icraatı prosedurunun aşkarlığına, məhkəmə qətnamələrinin açıqlığına, icra sahəsində informasiyanın açıqlığına. Məhkəmə baxışının videoyazıları veb sayıtda yerləşdirilməklə videoyazıların axtarışı funksiyası vasitəsi ilə tapılır. Bu da vətəndaşlara onları maraqlandıran məhkəmə prosesi barədə videoyazını rahatlıqla axtarıb tapmağa və ona baxmağa imkan verir.

Hazırda Çində məhkəmə baxışının birbaşa transilayasiyası və videoyazısına baxmaq imkanı müntəzəm qaydada həyata keçirilir və əhalinin geniş kütləsinə özlərinin informasiya almaq hüququnu, məhkəmə işinə baxılması prosesində iştirak və bu prosesi nəzarətdə saxlamaq hüququnu həyata keçirməyə imkan verir. Bu eyni zamanda hakimlərin məhkəmə zalında fəaliyyətinin qaydaya düşməsi və məhkəmə ədalətinə nail olunmasına xidmət edir.

Ali Xalq Məhkəməsində, həmçinin vəkil xidməti meydanı şəbəkəsi yaradılmış, vəkillərin, vəkillər məsləhətxanalarının qeydiyyatları baza məlumatlarına daxil edilməklə əhalinin müdafiə hüququnun təmin olunmasına zəmin yaradılmışdır. Bu, həm də vəkillərlə hakimlər arasında kommunikasiya əlaqələrinə yardım göstərir. Şəbəkədə 2016-cı ilin fevral ayına 21846 vəkil kontoru və 77428 vəkil haqqında məlumatlar qeydiyyatdan keçmişdir.

Ali Xalq Məhkəməsində, həmçinin məhkəmələrin idarə olunmasına yardım ümummilli meydanı da fəaliyyət göstərir. Bu meydan rəsmi olaraq 2016-cı ilin fevralında fəaliyyətə başlamışdır. Meydan Həkonq, Makao, Tayvan regionlarında və xarici ölkələrdə işlərə baxılmasında məhkəmə yardımının keyfiyyətinin yüksəldilməsi yanaşı, beynəlxalq məhkəmə əməkdaşlığını da stimullaşdırır. Qloballaşdırma dövründə cinayətlər öz təbiəti etibarlı ilə beynəlxalq səciyyə alır, mülki və kommersiya mübahisələri transərhəd xarakteri alır. Beynəlxalq məhkəmə yardımının yaradılması beynəlxalq məhkəmə əməkdaşlığının əhəmiyyətidir. Ona görə də beynəlxalq məhkəmə əməkdaşlığının və müxtəlif ölkələr arasında əməkdaşlığın müəyyən edilməsi zəruridir. Ona görə də müasir innovativ texnologiyalar vasitəsi ilə meydanın açılması beynəlxalq məhkəmə əməkdaşlığına, müxtəlif ölkələrin məhkəmələri ilə beynəlxalq əməkdaşlığın daha da sıxlaşmasına kömək edir. 2016-cı ilin fevralın 20-nə kimi meydan çərçivəsində məhkəmə yardımı ilə Həkonq, Makao, Tayvan ilə 51 iş, xarici ölkələrlə 2 işin baxışı həyata keçirilmişdir. Həkonq, Makao, Tayvan regionlarına 1213 material, xarici ölkələrə 455 material ötürülmüşdür.

Xalq məhkəmələrinə işlərin verilməsi sisteminin idarə olunması həyata keçirilmişdir. Ali Xalq Məhkəməsində yaradılmış bu sistem məktublarnın qəbulu, vətəndaşların qəbulu, şəbəkədə müraciətlərə baxılması, internetə distansion giriş, məlumatlar mübadiləsi kimi funksiyaları yerinə yetirir. 2014-cü ilin mayından vətəndaşların internet vasitəsi ilə birbaşa Ali Xalq Məhkəməsinin hakimləri ilə əlaqə yaratmaq imkanı ölkənin ən uzaq regionlarının vətəndaşları üçün Ali Xalq Məhkəmənin hakimləri ilə “üz – üz” fikir mübadiləsinə imkan yaratmışdır. Bu sistem, həmçinin müxtəlif instansiya məhkəmələrinin hakimləri üçün də fikir mübadiləsi imkanını təmin edir.

Xalq məhkəmələrinin məhkəmə icraatı və məhkəmə administrasiyasının vahid şəbəkədə birləşdirilməsi məhkəmə sənədlərinin tərtibi, avtomatik olaraq redaktə olunması, standart vəziyyətə salınması, məhkəmə qərarları qüvvəyə mindikdən sonra onların avtomatik olaraq internetə yerləşdirilməsi və sair məsələlərin həllinə yardım göstərir.

Kadrlar haqqında məlumatların idarəçiliyi sistemi kadrların bölüşdürülməsi, işlərinin təşkili, mükafatlandırılması və sair məsələlərin həllində əhəmiyyət kəsb edir. Yerli xalq məhkəmələri informasiya idarəçiliyi meydanı qurmuş və ya onlara qoşulmuşlar. Eyni zamanda məhkəmə hakimlərinin vətəndaşlarla

əlaqəsinin genişləndirilməsi üçün də informasiya texnologiyalarının imkanlarından istifadə olunur. Informasiyalaşdırma məhkəmə icraatının imkanlarının müasirləşdirilməsini stimullaşdırır.

İnformasiyalaşdırma icra sahəsində informasiyanın açıqlığını dərinləşdirir

Məhkəmələrin icra sahəsində işi – məhkəmə tərəfindən müvafiq hüquqi qaydalar, tərəflərin xahişi əsasında qəbul olunmuş və qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə aktlarının məzmunun reallaşdırılması sahəsindəki praktiki fəaliyyətidir. İcra məhkəmə qətnaməsinin reallaşdırılmasına, iş üzrə tərəflərin hüquqlarının təminat verən, həmçinin ədalət mühakiməsinə ictimai inamın yüksəlməsinə əsas amili olan yekun mərhələsidir. İcranın açıqlığı xalq məhkəmələrinin məhkəmə aşkarlığının mühüm məzmunudur. Ali Xalq Məhkəməsi Çinin icra sahəsində açıq məhkəmə portalını yaratmış, iş üzrə tərəflərə və geniş ictimaiyyətə məhkəmə işlərinin icra olunması sahəsində müxtəlif məlumatları təqdim edərək icra sahəsini tərəflərin və geniş ictimaiyyətin fəal nəzarətinə təqdim etmişdir. Çinin icra sahəsində açıq məhkəmə portalı başlıca olaraq dörd növ informasiyaları yerləşdirir: ölkə məhkəmələrinin məhkəmə işlərinin icrası proseduru haqqında məlumat; etibarlı itirmiş borcluların siyahısı; borclular haqqında məlumatlar; məhkəmə qətnamələrinin icrası haqqında sənədlər.

İddiaçı şəxsiyyətini təsdiq edən sənədin nömrəsi və parolun vasitəsi ilə Çinin icra sahəsində açıq məhkəmə portalına daxil ola, oradan məhkəmə işinin icrasının gedişi, bu işə cavabdeh olan icraçılar, icra prosedurundakı dəyişikliklər, icra tədbirləri, alınan əmlakın müəyyən edilməsi, alınan əmlak haqqında qərar, icranın başa çatması, alınan pul vəsaitlərinin bölüşdürülməsi, icranın müvəqqəti dayandırılması, icranın xitamı və s. barədə məlumatlar ala bilər. Vətəndaşlar Çinin icra sahəsində açıq məhkəmə portalı vasitəsi ilə məhkəmə qərarlarının icrası sahəsində tətbiq olunan prosedurun standartları haqqında, alınan əmlakın müəyyən edilməsi haqqında məlumatlar ala, məhkəmə hərracları haqqında elanları oxuya bilərlər. 2015-ci ilin axırına kimi məhkəmə işlərinin icrası haqqında məlumatlar axtarməq məqsədi ilə bu portala 37,66 milyon adam müraciət etmişdir.

29 fevral 2016-cı ilə kimi 3,02 milyon etibarını itirmiş borclu haqqında məlumat dərc olunmuş, borclu haqqında məlumatların axtarılması 40,11 milyon nəfər təşkil etmişdir. Mülki aviasiya xidməti 3,88 milyon nəfər, dəmir yolu isə 78 milyon nəfərə biletlərin satışını məhdudlaşdırmışdır.

4 fevral 2015-ci ildə Ali Xalq Məhkəməsi "Beşillik islahatların 4-cü Proqramı"nı dərc etdi. Proqram 7 vilayətdə 65 islahat tədbirinin həyata keçirilməsini nəzərdə tuturdu. "Beşillik islahatların 4-cü Proqramı"nda nəzərdə tutulan məhkəmə icraatı sahəsindəki tədbirlərin əksəriyyəti informasiyalaşdırılmış məhkəmələrin qurulması ilə əlaqədar idi.

ÇKP MK dəftərxanası və ÇXR-in Dövlət şurası Dəftərxanasının nəşr etdiyi "2006-2020-ci illər üçün dövlətin informasiyalaşdırılmasının inkişafı strategiyası"nda qeyd olunur ki, informasiyalaşdırma müasir dünyanın inkişafının öndə gedən ənənəsi sosial-iqtisadi dəyişiklikləri irəliyə aparan mühüm qüvvədir. İnformasiyalaşdırmanın hərtərəfli irəliyə çəkilməsi müasir Çin quruculuğunun bütün sahələrini əhatə edən, ən zəruri ehtiyacı və elmi inkişaf konsepsiyasının hərtərəfli realizasiyası işində məcburi seçimi, hərtərəfli təminat olunmuş cəmiyyət quruculuğunun, harmonik sosializm quruculuğunun, yeni tipli dövlət quruculuğunun strateji tədbirdir. "Çin Xalq Respublikasının milli iqtisadiyyatı və cəmiyyətinin 13-cü beşilliyin inkişaf planı Proqramı"nda qeyd olunur ki, məhkəmə sistemi islahatlarını dərinləşdirmək, məhkəmə rəqlamentinə hörmət etmək, ədalət mühakiməsinin ədalətliliyinə dəstək vermək, hüquqların məhkəmə təminatı və səlahiyyətlərə məhkəmə nəzarətini təkmilləşdirmək lazımdır. Proqramda həmçinin qeyd olunur ki, dövlət idarəçiliyinin hərtərəfli inkişafı qanunun aliliyi əsasında həyata keçirilməlidir.

Dövlət idarəçiliyini qanunun aliliyi əsasında hərtərəfli inkişafı şəraitində informasiyalaşdırmanın köməyi ilə məhkəmə islahatlarına xidmət vəzifəsi daha da məsuliyyətli bir işə çevrilir. Bununla əlaqədar olaraq 2015-ci ildə Ali Xalq Məhkəməsi "Beşillik islahatların 4-cü Proqramı"nı və "2016-2020-ci illər üçün xalq məhkəmələrinin informasiyalaşdırılması quruculuğunun inkişafının beşillik planı"nı rəhbər tutaraq informasiyalaşdırmanın 3.0 versiyasının qurulmasını təklif etdi. Burada məqsəd sistemin müasirləşdirilməsinə və məhkəmə icraatının imkanlarının genişlənməsinə kömək etmək, yeni texnologiyanın fəal tətbiqi, xalq kütlələrinə, məhkəmə icraatının həyata keçirilməsinə, məhkəmə idarəçiliyinə xidmət göstərmək, xalq məhkəmələrinin informasiyalaşdırılması quruculuğu dərəcəsini yüksəltmək və modelinin transformasiyasının hərtərəfli irəliyə çəkmək, xalq məhkəmələrinin iş fəaliyyətinin elmi inkişafı üçün informasiyanın məhkəmə elmi-texniki təminatını təqdim etməkdir.

"2016-2020-ci illər üçün xalq məhkəmələrinin informasiyalaşdırılması quruculuğunun inkişafının beşillik planı" xalq məhkəmələrinin 3.0 versiyası əsasında informasiyalaşdırılmasının altı xüsusiyyətini qeyd etdi:

1) *Hərtərəfli əhatə olunma*. Hərtərəfli əhatə olunma informasiyalaşdırma şəbəkəsinin ölkə ərazisində olan dörd səviyyəli bütün xalq məhkəmələrinin həm şaquli, yəni yuxarıdan aşağıya, həm də üfuqi, yəni eyni səviyyəli məhkəmələr arasında məhkəmə icraatı, məhkəmə kadrları, məhkəmə administrasiyası sahəsində tam əhatə olunmasını, bütün məhkəmələrin informasiya bazalarının qarşılıqlı əhatə olunmasını nəzərdə tutur.

2) *Qarşılıqlı mobil bağlılıq*. Qarşılıqlı mobil bağlılıq bütün səviyyəli xalq məhkəmələrinin şəbəkə və tətbiqi mobil texnologiyası ilə əlaqələndirilməsi, mobil terminallarda ofis əməliyyatlarının mənimsənilməsinin genişləndirilməsini nəzərdə tutur.

3) *Şəbəkələrarası qovuşma*. Şəbəkələrarası qovuşma xalq kütlələrinin tələbatlarının hərtərəfli ödənilməsi üçün ölkə ərazisində dörd səviyyəli bütün məhkəmə şəbəkələrinin qarşılıqlı əlaqələndirilməsi yolu ilə qovuşmasını nəzərdə tutur.

4) *Tətbiqi istifadənin dərinləşdirilməsi*. Tətbiqi istifadənin dərinləşdirilməsi bütün səviyyəli xalq məhkəmələrinin məlumatların dövrüyyəsi prinsipinə əməl etməsini, xalq məhkəmələrinin zəngin ehtiyatlarından hərtərəfli istifadəni, yeni metod və texnologiyalardan istifadə etməklə mövcud imkanlardan tam istifadəni nəzərdə tutur.

5) *Xalq üçün şəffaflıq və çatımlılıq*. Xalq üçün şəffaflıq və çatımlılıq xalq məhkəmələrində istifadə olunan informasiya texnologiyasına xalqın çatımlılığının innovativ tədbirlər nəticəsində təmin olunmasını, xalq məhkəmələrinin fəaliyyətinin şəffaflığının təmin olunmasını, məhkəmənin aşkarlığının müasir innovativ texnologiyalar əsasında təqdim etməklə xalq məhkəmələrinə ictimaiyyətin inamının artırılmasını nəzərdə tutur.

6) *Təhlükəsizlik və nəzarətdə saxlama*. Təhlükəsizlik və nəzarətdə saxlama xalq məhkəmələrində istifadə olunan informa texnologiyalarından təhlükəsiz istifadəni, şəxsi məlumatların qeyri-qanuni yayılmasının qarşısının alınmasına daimi nəzarətin həyata keçirilməsini nəzərdə tutur. Məhkəmələrin informasiyalaşdırılmasının məqsədi məhkəmə icraatının yerinə yetirilməsinə xidmət etmək, ədalət mühakiməsinin idarə olunmasına xidmət etmək, xalqa xidmət etməkdir. Bu da son nəticədə ədalət mühakiməsinə ictimai inamı yüksəldir və onun nüfuzunu müdafiə edir.

Çində onlayn məhkəmə prosesinin təsisi

11 dekabr 2013-cü ildə Çinin Veb-sayt *Live Trial* rəsmi olaraq istifadəyə verilmişdir. Bu sayt vətəndaşlar üçün birbaşa verilişləri və internetdə məhkəmə prosesinin yazılmasını təmin edir. Çində bütün səviyyələrdəki məhkəmə şəbəkələri iri işlərin birbaşa verilişini təmin edirlər. Belə ki, gəmi qəzası haqqında Arxangel Qarielin işi, Jordan əmtəə nişanı ilə əlaqədar işin və bir sıra digər iri işlərin *waibo* birbaşa efirə ötürülməsi həyata keçirilmiş və yaxşı nəticələr əldə edilmişdir. 2016-cı ilin sonuna kimi bütün səviyyəli məhkəmələrdə 439.000 işin internet vasitəsilə birbaşa efirə verilməsi təmin olunmuş və bu verilişlərə cəmi 1,7 milyard baxış həyata keçirilmişdir.

27 sentyabr 2016-cı il tarixdə Ali Xalq Məhkəməsi məhkəmə prosesinin bütün ölkə üzrə onlayn ötürülməsini həyata keçirdi və 1389 yerli məhkəmə internet vasitəsi ilə bu prosesin izlənilməsini həyata keçirmək üçün şəbəkəyə qoşuldu. Bu platforma vasitəsi ilə ictimaiyyətin nümayəndələri də real vaxt rejimində məhkəmə prosesinin izlənməsini həyata keçirməklə məhkəmə baxışı haqqında dərhal və hərtərəfli məlumat almaq imkanı əldə etmişlər. Məhkəmə proseslərinin bu cür birbaşa ötürülməsi bir tərəfdən geniş xalq kütləsinin məhkəmələrin fəaliyyəti üzərində nəzarətinin həyata keçirilməsini təmin etdiyi kimi, digər tərəfdən məhkəmələrin də məhkəmə proseslərinin qanunun müəyyən etdiyi prosedurlar əsasında həyata keçirilməsində, məhkəmə proseslərində iştirak edən şəxslərin cinayət prosessual qanunvericiliyinin onlara təqdim etdiyi hüquqlarının tam təmin olunmasına xüsusi diqqət ayırması şəraitində həyata keçirilməsinə zəmin yaradır. Beləliklə məhkəmələrin aşkarlığı ədalət mühakiməsinin məqsədlərinə nail olunması üçün hərtərəfli şərait yaradır.

1 iyul 2016-cı il tarixdən qanunvericiliyə müvafiq olaraq aşkar baxılmasına yol verilən bütün işlərin Ali Xalq Məhkəməsi tərəfindən birbaşa efirə verilməsi imkanı reallaşmışdır. 26 aprel 2016-cı ildə ali Xalq Məhkəməsində Ali Xalq Məhkəməsi sədrinin müavini hakim Tao Kayyuanın sədrliyi ilə baxılan əmtəə nişanı mübahisəsi ilə əlaqədar Maykl Jordanın işi WWW.china.court.org və məhkəmənin www.sina.com.cn kanalında birbaşa efirə ötürülmüşdür. 1 iyul 2016-cı ildə hasilata hüquqla bağlı məhkəmə prosesi ikinci dairə məhkəməsində, 7 iyul 2016-cı ildə gəmi qəzasına uğramış zərərçəkmiş şəxslərin xilas edilməsi barədə olan mübahisə ilə əlaqədar işin Ali Xalq Məhkəməsindəki məhkəmə prosesi WWW.china.court.org vasitəsi ilə birbaşa efirə verilməklə həyata keçirilmişdir. birbaşa efirə ötürülmə ilə həyata keçirilmişdir. Beləliklə, məhkəmə baxışının birbaşa efirə ötürülməklə həyata keçirilməsinə başlanıldıqdan sonra altı aydan da az müddətdə 96.000 iş birbaşa efirə verilməmiş və bunlara 1,14 milyard baxış keçirilmişdir.

Xalq məhkəmələri bütün səviyyələrdə informasiya vasitələri və internet platformalara istinad etməklə televiziya, *weibo*, *wechat* şəbəkələri və digər kütləvi informasiya vasitələrindən geniş istifadə etməklə məhkəmə proseslərinin birbaşa efirə verilməsini təmin edirlər. Bu baxımdan Anxoy məhkəməsində *WeChat* identifikatorları istifadə olunmaqla birbaşa efiri vətəndaşlar üçün təmin etmişlər. Tyantszində bütün səviyyəli məhkəmələrdə məhkəmə prosesləri videolentlərə yazılmaqla 1365 daha maraqlı və iri həcmli işlər birbaşa efirə buraxılmışdır. Quancjouda 2014-cü ilin sentyabrından məhkəmə baxışı video ötürmə şəbəkəsi vasitəsi ilə həyata keçirməklə “hər gün məhkəmədə birbaşa efir, məhkəmə hamıya əlçatandır” layihəsi həyata keçirilir. Xenanda 400 məhkəmədə prosesin birbaşa ötürülməsi təmin olunmuş 140.000 işə birbaşa ötürmə vasitəsi ilə ictimaiyyətin baxışı təmin olunmuşdur. 7 və 8 yanvar 2016-cı il tarixlərdə Pekinin Flaydian məhkəməsi parnoqrafik predmetlərin yayılması ilə gəlir əldə etmək barədə Qvodplay işi üzrə məhkəmə prosesini 8 saat ərzində birbaşa efirə vermilməsini təmin etmişdir. Anxoyun Hefei orta səviyyəli məhkəməsi məhkəmə prosesinin birbaşa efirə verilməsini şəhərdə quraşdırılmış elektron ekranlara ötürməklə həyata keçirilmişdir. Beləliklə, ÇXR-də artıq məhkəmə proseslərinin birbaşa efirə verilməklə geniş ictimaiyyətə çatdırılması prosesi demək olar ki həyata keçirilmişdir.

Məhkəmə proseslərində informasiyaların açılması barədə yeniləşmiş qaydalar 1 may 2016-cı ildə qüvvəyə minmişdir. Həmin qaydalar məhkəmə prosesləri zamanı həhsı məlumatların açıqlanması, açıqlanmanın metod və qaydaları, məzmunu və sair öz əksini tapmışdır. Məhkəmə aşkarlığının təmin olunması həmçinin ictimaiyyət nümayəndələrinin birbaşa məhkəmə proseslərinə cəlb olunması yolu ilə də həyata keçirilir.

Təbriz Elşən oğlu Musayev

Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorluğu Dövlət ittihamının müdafiəsi üzrə idarəsinin Birinci instansiya məhkəmələrində dövlət ittihamının müdafiəsi üzrə şöbəsinin prokuroru

ETİRAZ EDİLMƏLİ OLAN HAL ŞAHİDİNİN İŞTİRAKI İLƏ APARILMIŞ İSTINTAQ HƏRƏKƏTİ İLƏ ƏLDƏ EDİLMİŞ SÜBUTLARIN MÜMKÜNLÜYÜ

Açar sözlər: hüquqa zidd dəlillər, mütləq nəzəriyyə, mütləq nəzəriyyəni qadağan edən nəzəriyyə, elatik nəzəriyyə, "zəhərli ağacın meyvəsi də zəhərlidir" yanaşması, hal şahidinin mütəmadiyyəti, sübutların mümkünlüyü

Giriş

Məqalənin 1-ci hissəsində Azərbaycan Respublikası cinayət-prosessual qanunvericiliyində etiraz edilməli olan hal şahidinin iştirakı ilə istintaq hərəkətinin aparılması zamanı əldə edilmiş sübutların mümkünlüyü məsələsinin nəzəri-təcrübi və problematik xüsusları diqqətə çatdırılır. Məqalənin 2-ci hissəsində isə qanunvericiliyin pozulması ilə əldə edilmiş dəlillərdən cinayət mühakimə icraatında istifadə edilməsi problemi hüquq doktrinası, milli qanunvericilik, beynəlxalq praktika, eləcə də İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi presedent hüququ aspektindən tədqiq olunur. Məqalənin "Problemin həlli" adlanan 3-cü hissəsində tədqiq olunan problemin həlli üçün daxili qanunvericiliyə təklif olunmuş, hüquq normaları arasındakı ziddiyyətlərin aradan qaldırılması, eləcə də məhkəmə praktikasına dair tövsiyələr təsbit olunmuşdur.

I. Problemin qoyuluşu – Etiraz edilməli olan hal şahidinin iştirakı ilə istintaq hərəkətinin aparılması zamanı əldə edilmiş sübutların mümkünlüyü

Azərbaycan Respublikasının son illər məhkəmə təcrübəsinin ən aktual problemlərindən biri məhz cinayət-prosessual qanunvericiliyin pozulması ilə əldə edilmiş sübutların mümkünlüyü məsələsidir. Belə ki, zaman keçdikcə cinayət mühakimə icraatının məqsədləri də dəyişmişdir. Əvvəllər əsas məqsəd cinayətkarın cəzalandırılması idisə, bu gün insani dəyərlərə xələ gətirmədən maddi həqiqətin aşkar olunması əsas qayəni təşkil edir. Müasir cinayət prosesində maddi həqiqətin insani dəyərlərə xələ gətirmədən aşkar olunmasının təminatı isə hüquqa zidd dəlillər nəzəriyyəsi ilə bağlıdır. Çünki təqsirkar olduğu düşünülmən şəxsin cəzalandırılmasının əsas məqsəd olduğu əvvəlki dövrlərdə bir dəlilin cinayət prosesində istifadə edilməsi üçün hüquqa uyğun yollarla əldə edilib-edilməməsi heç bir əhəmiyyət daşıyırdı. Amma müasir dövrdə insan hüquqlarının pozulması ilə aşkar olunan həqiqətin insanlıq naminə qəbul edilməzliyi prezumpsiyası hakimdir. Beləliklə də, cinayət prosesində istifadə olunan dəlilin sübutların əldə edilməsi üçün zəruri olan qaydalara uğun şəkildə əldə edildiyi müəyyən olunmalıdır (**1, s. 27**).

Hüquqa ziddlik dedikdə hadisənin hüquq qaydası aspektindən qəbul edilməməsi, uyğun hesab olunmaması, hüquq ilə qorunan haqq və imkanlara zidd olması başa düşülür. Burada hüquqa ziddlik qanuna ziddlikdən daha geniş bir anlayış olub həmçinin ümumi hüquq prinsiplərini də əhatə edir. Cinayət hüququnda hüquqa ziddlik əməlin hüquq qaydasına uyğun olmamasıdır. Bir əməl hüquqa zidd olduğu sadəcə cinayət hüquq ilə deyil, bütün hüquq qaydası ilə ziddiyyət yaradır (**2, s. 401**).

Müzakirə predmeti olan mövzu son illərin məhkəmə praktikasında, eləcə də hüquq doktrinasında birmənalı olaraq öz həllini tapmamış problemdir. Qeyd olunan problemin praktikada ən bariz təzahürü hal şahidinin mütəmadi xarakter daşdığı istintaq hərəkəti ilə əldə edilmiş sübutun mötəbərliyinin mübahisələndirilməsidir. Bu hal əksərən narkotik vasitələrin qanunsuz dövriyyəsi ilə əlaqədar cinayət işləri üzrə həyata keçirilən şəxsi axtarış istintaq hərəkətində özünü biruzə verir. Belə ki, bəzi hallarda şübhəli şəxsin üzərinə keçirilmiş şəxsi axtarış istintaq hərəkətində iştirak edən hal şahidinin əvvəllər də oxşar xarakterli işlərdə hal şahidi qismində iştirak etməsi sübutun mötəbər hesab edilməməsi üçün əsas olur (Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin (bundan sonra CPM) 115.2 və 115.4-cü maddələrinə görə), cinayət işi üzrə digər sübutlar mötəbər hesab edilsə də, sırf hal şahidinin mütəmadiyyəti xüsusu əsas gətirilərək şəxsin təqsirliliyinin sübut edilməməsi nəticəsinə gəlinir. Hüquq praktikası və qanunvericilikdə birmənalı həllini tapmamış bu problemi hüquq doktrinası, milli qanunvericilik, beynəlxalq

təcrübə, eləcə də İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin (bundan sonra İHAM) presedent hüququ işığında araşdırmağı məqsədmüvafiq hesab edirik.

II Problemə münasibət - Qanunvericiliyin pozulması ilə əldə edilmiş dəlillərdən cinayət mühakimə icraatında istifadə edilməsi təcrübəsi

1.1. Qanunvericiliyin pozulması ilə əldə edilmiş dəlillərdən cinayət mühakimə icraatında istifadə edilməsinə dair nəzəriyyələr və xarici ölkələrin təcrübəsi

Hüquqa zidd yollarla əldə edilmiş dəlillərdən istifadə məsələsi Amerika Birləşmiş Ştatlarında (ABŞ) bir əsrdən, Avropada isə yarım əsrdən artıqdır ki mübahisə predmetidir (**3, s. 165**). Hüquqa zidd yollarla əldə edilmiş dəlillərdən sübut kimi istifadə olunmasına dair hüquq doktrinasında 3 nəzəriyyə mövcuddur:

1. Mütləq nəziyyə hüquqa zidd yolla əldə edilmiş dəlillərin aqibəti barədə ən qədim nəzəriyyədir. Bu nəziyyə bütün dəlilləri qəbul edərək nəticənin əhəmiyyətini vurğulayır. Bu nəzəriyyənin müdafiəsi üçün çoxsaylı fikirlər irəli sürülməkdədir. Bunlardan birincisi cinayət mühakiməsinin əsas məqsədinin maddi həqiqiyyətə çatmaq olduğu və buna görə də, istinad edilən cinayətin törədilib-törədilməməsini müəyyən etmək üçün hansı yolla əldə edilməsindən asılı olmayaraq bütün dəlillərin öyrənilməsinin vacibliyidir. İkincisi, cinayət mühakiməsi istinad edilən cinayətin törədilib-törədilmədiyini araşdırmaqla hüdudlandığı üçün dəlillərin necə əldə edildiyi cəza mühakiməsi baxımından ikinci dərəcəlidir və məhkəmənin bu məsələ ilə məşğul olması əsl problemin həll edilməsində gecikməyə səbəb olacaqdır. Bu yanaşmanın müdafiəsi üçün irəli sürülən üçüncü dəlil isə cinayətkarların cəzalandırılmasında ictimai mənafeyin qabardılması və bu halda cəmiyyətdə cinayətkarlığın dinamikasının azalacağı qənaətdir (**3, s. 165**).

2. Anqlo-sakson hüquq sistemində "zəhərli ağacın meyvələri də zəhərlidir" doktrinası geniş yayılmışdır. Mütləq nəzəriyyəni qadağan edən ikinci nəzəriyyə hüquqa zidd yolla əldə edilmiş dəlillərin heç bir halda istifadə edilməyəcəyini vurğulayır. Nəzəriyyəni müdafiə edənlərin irəli sürdüyü əsas dəlil ondan ibarətdir ki, bu nəzəriyyə tətbiq olunduğu halda səlahiyyətli subyektlər hüquqa zidd dəlil əldə etmə istəyindən vaz keçəcək, məhz bu halda isə onlar hüquqa zidd üsullara müraciət etməyəcəklər (**2, s. 402**). Qeyd olunan nəzəriyyə çoxsaylı tənqidlərə məruz qalmışdır. Birincisi, təqsirləndirilən şəxsin məhkum edilməsinə səbəb olan dəlillərin rədd edilməsinin məhkum edilməklə nəticələnə biləcək proseslərin bəraətə səbəb ola biləcəyidir. İkinci tənqidə görə, bu nəzəriyyə dəlil aşkar edildikdən, cinayətin kim tərəfindən törədildiyi bəlli olduqdan sonra işləyən, sadəcə cinayətkarın lehinə olan mexanizmdir. Bundan başqa bu qayda cinayətkarlığın artmasına, insanların hüquq və məhkəmə sistemində olan inam və etibarının azalmasına səbəb olacaqdır (**3, s. 166**).

Bu nəzəriyyəyə görə hüquqa zidd dəlildən istintaq və məhkum etmə mərhələsində istifadə oluna bilməz. Beləliklə də, dəlil toplama qaydalarının pozulması mütləq pozuntu kimi qəbul edilərək dəlilin nəticəyə təsirindən asılı olmayaraq qəbul edilməyəcəkdir. Hüquqa zidd dəlillərin mütləq olaraq sübut etmədə istifadə edilməməsi fikrinin əsaslarından biri də qanun normasının da bir hüquq qaydası olması, qanuna zidd olan əməlin hər bir halda hüquqa zidd olması və "az ya da çox" hüquqa zidd halın müzakirə predmeti olmamasıdır (**4, s. 66**). Qeyd olunan nəzəriyyənin müddəaları hətta Türkiyə Cümhuriyyəti Konstitusiyasının 38-ci maddəsinin 6-cı hissəsində də təsbit edilmişdir: "Qanuna zidd olaraq əldə edilmiş tapıntılar sübut olaraq qəbul edilə bilməz". 10 Avropa ölkəsində (Belçika, Kipr, İspaniya, Yunanistan, İrlandiya, İtaliya, Lüksemburq, Malta, Niderland və Portuqaliya) isə şəxsi həyat toxunulmazlığı hüququnun pozulması ilə əldə edilmiş sübutlardan cinayət prosesində istifadə oluna bilməz (**5, s. 6-7**).

Adı çəkilən nəzəriyyənin mütləq, qadağanedici normaları heç də həmişə dəyişən ictimai münasibətlərə hesablanmamış, zaman-zaman hüquq tətbiqedici orqanları "çətinlik"lərə düçar etmişdir. Təsədüfi deyil ki, bəzi ölkələrin müasir praktikasında həmin nəzəriyyədən elastik yanaşma nəzəriyyəsinə meyl olunmaqdadır. Məsələn, Türkiyə Cümhuriyyəti Ali Məhkəməsi Cinayət Kollegiyasının 2007-ci il tarixli qərarında elastik nəzəriyyəyə istinad edərək prosesual qaydaları "tətbiqi zəruri olmayan" qaydalar və əsas qaydalar olaraq iki yerə bölmüş, lakin bu bölgünün meyarlarını göstərməmişdir (**4, s. 71**).

3. Elastik yanaşma nəzəriyyəsinə görə, hüquqa zidd olaraq əldə edilən dəlilin qəbul edilib-edilməməsi sabit bir qayda olmayıb məhkəmənin hər prosesdə yarışan mənfəətləri qiymətləndirməklə bu iki alternativ arasında qərar verməsini zəruri edir. Bu nəzəriyyə məhkəmələrə seçim imkanı yaradır, ancaq bu imkan da hüdudsuz deyildir (**3, s. 166**). Bəzi mənbələrdə "nisbi qiymətləndirmə qadağası" (**1, s. 28**) adlanan bu nəzəriyyə bir qism mənbələrdə isə "mənfəətlərin balanslaşdırılması" da adlanır. Adı çəkilən görüş alman hüququna bağlı olub ("Abwägungstheorie"), dəlilin qəbul edilməsi ilə pozulan hüquq-mənfəət ilə dəlilin hüquqa zidd olmasına görə qəbul edilməməsinə görə pozulacaq hüquq-mənfəət arasında mütənasib bir

qiymətləndirmənin aparılmasını zəruri edir... Konkret situasiyada şəxsin pozulan hüququnun dövlətin cinayətlərin cəzalandırılması mənfəətindən üstün olduğu halda hüquqa zidd dəlil qiymətləndirilməyəcəkdir. Eləcə də, ittiham olunan şəxsin hüquqları "əhəmiyyətli dərəcədə pozulmuşdursa" müvafiq dəlil qiymətləndirilməməli, "pozuntu ikinci dərəcəlidirsə və ya təqsirləndirilən şəxsin hüquqları aspektindən heç bir əhəmiyyət daşırmırsa" hüquqa zidd dəlil istifadə edilir (4, s 68).

Dəlillərin qiymətləndirilməsinə dair "nisbi qiymətləndirmə qadağası" nəzəriyyəsində bu qadağanın tətbiq olunmasında iki fərqli fikir vardır. Bunlardan birinci fikri müdafiə edənlər qeyd edirlər ki, qadağanın tətbiqində istifadə olunan nisbi meyarı pozuntunun xarakteri təşkil edir və hüquqlar arasında mütləq və nisbi hüquqlar təsnifatı aparılmalıdır. Mütləq hüquqlar mütləq olaraq qorunmalı, bu hüquqların pozulması ilə əldə edilən dəlillər hüquqa zidd sayılaraq istifadə edilməməlidirlər. Nisbi hüquqlar pozulduğu halda isə ictimai mənafe baxımından hüququn kəmiyyət və keyfiyyəti nəzərə alınaraq qiymətləndirmə aparılmalı və iki meyar müəyyən olunduğu halda pozuntu baş vermiş olsa da dəlil hüquqa uyğun hesab olunmaqla məhkəmədə istifadə oluna bilər. "Nisbi qiymətləndirmə qadağası"nın tətbiqində ikinci fikir müəlliflərinə görə, hüquqa zidd dəlilin əldə edilməsi əsnasında hansı normanın pozulmasına diqqət yetirilməlidir, çünki şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin hüquqlarını qorumayan prosedural qaydalar hüquqa zidd dəlilləri qiymətləndirilməsi probleminin əhatəsi daxilində deyildir (1, s. 29).

7 Avropa ölkəsində (Almaniya, Avstriya, Birləşmiş Krallıq, Danimarka, Fransa, Finlandiya və İsveç) şəxsi həyat toxunulmazlığı hüququnun pozulması ilə əldə edilmiş sübutlar cinayət prosesində qəbul edilə bilər. Bu ölkələrin hamısında hakimə təqdim edilmiş sübut balanslaşdırma prosesinə uyğun olaraq qiymətləndirilir və bu prosesdə sübutun toplanması zamanı törədilmiş pozuntu, həmin pozuntunun sübutun mötəbərliyinə təsiri və ya sübutun təqsirləndirilən şəxsin məhkum edilməsi zamanı əhəmiyyəti - əsas və ya əlavə sübut olması nəzərə alınır (5, s. 6-7).

Alman hüququna görə şəxsin hüquqları ciddi şəkildə pozulmuşdursa dəlillər qiymətləndirilməyəcəkdir. Ciddi olmayan pozuntu olduqda isə sübutlar mümkündür... Əgər hüquqa zidd üsullarla əldə edilən dəlil araşdırma üzrə gəlinmiş yekun nəticəni dəyişməyəcəkdirsə qəbul olunandır. Amma müdafiə hüququnun məhdudlaşdırılması kimi ciddi pozuntu səbəbləri mövcuddursa sübutlar mümkünsüzdür (6, s. 18). Cinayət prosesində bir dəlilin tətbiq edilib-edilməməsi məsələsi müzakirə edilərkən cinayətin aşkar olunması zamanı ictimai fayda ilə dəlilin qəbul edilməsi ilə təqsirləndirilən şəxsin pozulan hüquq və mənfəətləri müqayisə olunur. Çünki hüquqlar arasındakı "yarış"da birinin digərinə görə əhəmiyyəti və ya üstünlüyü ola bilər. Təqsirləndirilən şəxsin hüquqları digərinə nisbətən daha az əhəmiyyətli hesab olunarsa istifadə edilən dəlilin hüquqa ziddliyindən söz belə gedə bilməz. Dəlilin əldə edilməsi təqsirləndirilən şəxsin hüquqlarının pozulması baxımından heç bir əhəmiyyəti yoxdursa və ya ikinci dərəcəlidirsə dəlil sübutlar siyahısından xaric edilməməlidir (2, s. 407).

Avstriyada cinayət prosesində sübutların azadlığı və həqiqəti prinsipi rəhbər tutulur və bu prinsipə görə, sübutların qəbul edilməsində heç bir qanuni qadağa yoxdur. Bu ideyaya əsasən, təqdim edilmiş sübutlar mənbəyindən asılı olmayaraq istifadə edilir, əgər sübut qanunun pozulması ilə əldə edilmişdirsə onun özü ayrıca tədqiq olunur. Belə ümumi qaydaya baxmayaraq müəyyən işlər üzrə istisnalar da mövcuddur (5, s. 9).

İsveçrə cinayət-prosessual qanunvericiliyi hüquqa zidd üsullarla əldə edilmiş dəlillərdən istifadə məsələsini daha hərtərəfli tənzimlənmiş, mübahisəli xüsusatlara aydınlıq gətirmişdir. Belə ki, 5 oktyabr 2007-ci il tarixli İsveçrə Cinayət Prosesual Məcəlləsinin "Sübutların əldə edilməsinin qadağan edilmiş üsulları" adlanan 140-cı maddəsi aşağıdakı məzmununda formulə edilmişdir: "1. Məcbur etmə, zorakılıq, hədə-qorxu, vəd etmə, aldatma və şəxsin sərbəst düşünmək və ya qərar vermə qabiliyyətini təhlükə altına biləcək digər üsullardan istifadə etməklə sübutların əldə edilməsi qadağandır. 2. Şəxs belə üsulların istifadə olunmasına razılıq versə belə, həmin üsullar qanunsuzdur."

İsveçrə Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 141-ci maddəsi "Qanunsuz əldə edilmiş sübutların mümkünlüyü" adlanır və aşağıdakı məzmununda təsbit edilmişdir: "1. 140-cı maddədə nəzərdə tutulmuş pozuntularla əldə edilmiş sübutlar hər bir halda mümkünsüzdür. Bu Məcəllənin mümkünsüz hesab etdiyi sübutlar əvvəlkilərə də tətbiq olunur. 2. Cinayət təqibi orqanları tərəfindən cinayi və ya dəlillərin toplanmasını mümkünsüz edən üsullarla əldə olunmuş sübutlar ağır cinayətlərə görə məhkum etməyə nail olunması hallarından başqa yolverilməzdir. 3. İnzibati qaydaların pozulması ilə əldə edilmiş sübutlar qəbul olunandır. 4. Bu maddənin 2-ci hissəsində göstərilmiş mümkünsüz sübutlar əlavə sübutların əldə olunmasına imkan yaradıbsa, ilkin sübut qəbul edilməyəcəyi təqdirdə əlavə sübutlar da mümkünsüzdür. 5. Mümkünsüz sübutlarla bağlı olan yazılar iş materiallarından xaric edilir, iş üzrə proses yekunlaşanaqəd təhlükəsiz şəraitdə mühafizə olunur, daha sonra isə məhv edilir."

Elastik nəzəriyyə hətta Avropa hüduqlarından da kənarda geniş yayılmışdır. Belə ki, Yeni Zelandiya Apellyasiya Məhkəməsinin *R. v. Garyson and Taylor (1997, 1 NZLR 21, 24)* qərarında qeyd edilmişdir ki, səlahiyyətli subyektlərin müvafiq qərar olmadan mənzilə daxil olması mənzil toxunulmazlığı hüququnun pozulmasını təşkil etsə də, bu yolla – hüquqa zidd üsullarla əldə edilmiş dəlil təqsirləndirilən şəxsə qarşı "ədalətsiz"liyə ("unfairness") səbəb olduğu halda rədd oluna bilər (**4, s. 70**).

ABŞ-də hüquqa zidd dəlillərin qiymətləndirilməsinə dair qanun normaları olmasa da bu məsələyə dair mövqə Ali Məhkəmənin qərarları ilə müəyyənlanmışdır. Ali Məhkəmə bu məsələni hərtərəfli araşdırmış və problemi mənfəət nisbəti aspektindən həll etmişdir. ABŞ-də polisə hüquqa zidd üsullarla əldə etdiyi dəlillərin qiymətləndirilməməsi ilə əməyi hədəf olan polisi yenidən hüquqa zidd üsullardan istifadə etməyəcəyi güman olunur. Bu yanaşmanın nəticəsində hər cür hüquqa zidd pozuntular törədildiyi halda dəlillər qiymətləndirilməmiş, yəni mütləq qiymətləndirmə qadağası tətbiq olunmuş, bu da cinayətkarların cəzasız qalmasına səbəb olmuşdur. Adı hüquq pozuntusuna görə dəlillərin qiymətləndirilmə xaricində qalması və törədilən cinayətlərin cəzasız qalması cəmiyyətdə ciddi tənqidlərə səbəb olduğundan hüquqa zidd dəlillərin mütləq olaraq qiymətləndirilməməsinə istisnalar tətbiq edilmişdir.

Tətbiq olunan ilk istisna səmimi niyyət istisnası adlandırılmışdır. Əgər polis səmimi niyyətlə hərəkət etmiş və dəlilləri qəsdən hüquqa zidd toplamamışsa, qəsdə bu məqsədə yönəlməmişsə dəlillər hüquqən qiymətləndirilə bilən keyfiyyətdə olduğu qəbul olunur. Məsələn, şəxsin razılığı ilə axtarışın həyata keçirilməsi zamanı şəxs öz iradəsini sərbəst şəkildə ifadə edə bilmirsə və polis də bunu bilmirsə əldə edilən dəlil səmimi niyyət aspektindən qiymətləndirilməli və cinayət təqibində istifadə edilməlidir. Digər istisna isə dəlilin hüquqa uyğun olaraq əldə edilməsinin qaçılmaz olması ilə bağlıdır. ABŞ hüququnda hüquqa zidd dəlillər vasitəsilə əldə edilən digər dəlillər "zəhərli ağacın meyvəsi" olaraq qiymətləndirilmiş və cinayət təqibində istifadə olunmasına icazə verilməmişdir (**2, s. 405-406**).

II.2. Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyində etiraz edilməli olan hal şahidinin iştirakı ilə istintaq hərəkətinin aparılması zamanı əldə edilmiş sübutların mümkünlüyü

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının "Təqsirsizlik prezumpsiyası" adlanan 63-cü maddəsinin IV hissəsinə əsasən, ədalət mühakiməsi həyata keçirilərkən qanunu pozmaqla əldə edilmiş sübutlardan istifadə oluna bilməz. CPM-in 125.2-ci maddəsində sübut kimi qəbul edilməsinə yol verilməyən 10 hal sadalanır. Qeyd olunan hallarda alınmış məlumatlar, sənədlər və əşyalar hüquqi qüvvəsi olmayan hesab edilir və onlar ittihamın düzgün həlli üçün hər hansı halın sübut olunmasında istifadə edilə bilməz. Bundan başqa CPM-in 125.5-ci maddəsinə əsasən, cinayət-prosessual qanunvericiliyinin tələblərinin ittiham tərəfindən pozulması nəticəsində sübuti əhəmiyyətini itirmiş hesab oluna bilən materialın sübut qismində qəbul edilməsinə müdafiə tərəfinin vəsatəti əsasında yol verilir. Göründüyü kimi, CPM-in 125.5-ci maddəsi qanunu pozmaqla əldə edilmiş sübutdan istifadə qaydasını təsbit etmiş, baxmayaraq ki, Konstitusiyanın 63-cü maddəsi bu halı heç bir istisnaya yol vermədən qadağan edir.

Konstitusiya qanunvericilik sistemi iyerarxiyasında ən yüksək hüquqi qüvvəyə malik olub digər aktlar ona zidd olmalı deyil. Hüquq nəzəriyyəsinə görə, ümumi normalar xüsusi normalarda konkretləşir. Təsadüfi deyil ki, qanunu pozmaqla əldə edilmiş sübutlardan istifadəyə qadağan qoyulmasına dair konstitusiya norması məhz "Təqsirsizlik prezumpsiyası" adlanan 63-cü maddənin məzmununda qeyd olunmuşdur. Qeyd olunan prinsip cinayət mühakimə icraatının da prinsiplərindən olub, CPM-in eyni adlı 21-ci maddəsində də təsbit edilmişdir. Hər iki maddənin müqayisəli şərhindən aydın olur ki, CPM-in 21-ci maddəsi məzmunca Konstitusiyanın 63-cü maddəsinə (IV hissə istisna olmaqla) özündə əxz etdirmişdir. CPM Konstitusiya ilə müqayisədə daha xüsusi normaları təfərrüatı ilə özündə təsbit etdiyi halda "Ədalət mühakiməsi həyata keçirilərkən qanunu pozmaqla əldə edilmiş sübutlardan istifadə oluna bilməz." kimi mühüm bir normanı özündə əks etdirməməsi ilk baxışdan qanunun boşluğu kimi görünsə də bu hal təsadüfi deyil. Belə ki, Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər (bundan sonra İXM) və Mülki-Prosessual Məcəllələrindən (bundan sonra MPM) fərqli olaraq CPM-də qeyd olunan məzmunlu norma yoxdur. Məsələn, İXM-in 76.2-ci maddəsinə əsasən, qanuna zidd olaraq əldə edilmiş sübutların istifadə edilməsinə yol verilmir. Eləcə də, MPM-in 76.3-cü maddəsinə əsasən, qanunu pozmaqla əldə edilmiş sübutlardan istifadə olunmasına yol verilmir. Əgər Konstitusiyanın qeyd olunan ümumi norması CPM-də eyni və ya oxşar məzmunla təsbit olunmamışdırsa, demək CPM həmin ümumi normanı digər şəkildə konkretləşdirir və ya CPM-dəki boşluq Konstitusiyanın qeyd olunan norması ilə aradan qaldırılmalıdır. CPM-in 125.2-ci maddəsi isə 2 halı istisna edir.

Digər tərəfdən "lex superior derogat legi inferiori" – "üstün qanun aşağı qanunu ləğv edir" prinsipi ilə "lex specialis derogat legi generali" – "xüsusi qanun ümumi qanunu ləğv edir" prinsipi arasında rəqabət yaranır. Bu halda qanunvericiliyin "ruh"u, eləcə də normaların qarşılıqlı şərhə rəhbər tutulmalıdır. Belə ki,

Konstitusiyanın 63-cü maddəsinin IV hissəsi heç bir xüsusiləşdirmə və qeyd şərt olmadan cinayət mühakimə icraatına tətbiq edilmiş olsaydı, onda CPM-in 125.2-ci maddəsinin qanunvericilikdə təsbit edilməsinə ehtiyac qalmazdı, bu norma təkrarlıqdan başqa bir təyinat daşımazdı. Belə ki, Konstitusiya onsuz da bütün qanun pozuntuları ilə əldə edilmiş sübutları etibarsız hesab edirsə, CPM-in 125.2-ci maddəsində qanun pozuntularının müvafiq siyahısının yenidən təsbit olunması məntiqlilik olardı. Bu halda CPM-in 125.2-ci maddəsi onun təsiri dairəsinə düşməyən digər pozuntuların mümkünlüyünü dolayısıyla təsdiq etmiş olur. Digər tərəfdən Konstitusiyanın müvafiq norması qanunun pozulmasını ümumi şəkildə qeyd edir, nə Konstitusiyada, nə də digər aktda bu pozuntular mütləq (ciddi) və ya nisbi (prosedural) pozuntu yaxud digər əsaslarla fərq qoyulmur. Bu halda baxış protokolunda müstəntiqin vəzifəsinin qeyd edilməməsi (CPM-in 236.6.2-ci maddəsi) də prosessual qanunvericiliyin pozuntusu hesab edilir, Konstitusiyanın müvafiq normasının məzmununa görə bu halda da həmin protokol sübut qismində istifadə edilməməlidir. Sözsüz ki, bu yanaşma məntiqə, bərqərar olmuş hüquq praktikasına və qanunvericiliyin "ruh"una uyğun deyildir.

Yuxarıda qeyd olunanlardan başqa konstitusiya normalarının qüsurdan xali olmaması da nəzərə alınmalıdır. Belə ki, Konstitusiyanın 28-ci maddəsinin II hissəsinə əsasən, azadlıq hüququ yalnız qanunla nəzərdə tutulmuş qaydada tutulma, həbsəalma və ya azadlıqdan məhrum etmə yolu ilə məhdudlaşdırıla bilər. CPM-in 163.1-ci maddəsinə əsasən, ev dustaqlığı qətimkan tədbiri qismində təqsirləndirilən şəxsi həbsdə saxlamadan və cəmiyyətdən tam təcrid etmədən, lakin məhkəmənin qərarı ilə müəyyən edilmiş azadlıq və digər bir sıra hüquqlara məhdudiyətlər qoyulmasından ibarətdir. Göründüyü kimi, CPM şəxsin azadlıq hüququnun ev dustaqlığı qətimkan tədbiri ilə də məhdudlaşdırılmasını nəzərdə tutmuşdur, baxmayaraq ki, Konstitusiyanın 28-ci maddəsinin II hissəsi azadlıq hüququnun məhdudlaşdırılmasının digər 3 əsasını təsbit etmişdir. Yaxud Konstitusiyanın 53-cü maddəsinin I hissəsinin 26 sentyabr 2016-cı ilədək olan redaksiyasına əsasən, Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı heç bir halda Azərbaycan Respublikası vətəndaşlığından məhrum edilə bilməz. Qeyd olunan norma 26 sentyabr 2016-cı ildən "Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı Azərbaycan Respublikası vətəndaşlığından (onun qanunla müəyyən edilmiş itirilmə halları istisna olmaqla) məhrum edilə bilməz." kimi formulə olunmuşdur. Baxmayaraq ki, "Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığı haqqında" 30 sentyabr 1998-ci il tarixli Qanunda Konstitusiyaya müvafiq düzəliş edilənədək vətəndaşlığın itirilməsi əsası da nəzərdə tutulmuşdur (18-ci maddə). Eləcə də, Konstitusiyanın 70-ci maddəsinin II hissəsinə görə, siyasi əqidəsinə görə, habelə Azərbaycan Respublikasında cinayət sayılmayan əmələ görə təqib edilən şəxslərin başqa dövlətə verilməsinə yol verilmir. "Cinayət törətmiş şəxslərin verilməsi (ekstradisiya) haqqında" Azərbaycan Respublikasının 15 may 2001-ci il tarixli qanunun 3.2.3 və 3.2.4-cü maddələrinə əsasən, verilməsi nəticəsində sorğu edilən şəxsin şəxsin siyasi baxışlarına görə təqibə məruz qalmasını və ya ədalətli məhkəməyə olan hüququnun kobud surətdə pozulmasını güman etməyə kifayət qədər əsaslar olduqda və verilməsinə əsas olan cinayətə görə Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə əsasən cinayət təqibi nəzərdə tutulmamışdırsa şəxsin verilməsindən imtina edilə bilər. Görünüdü kimi Konstitusiyanın 70-ci maddəsinin II hissəsi yuxarıda sadalanan 2 halda şəxsin verilməsini imperativ şəkildə qadağan etdiyi halda qeyd olunan Qanunun 3.2-ci maddəsinə əsasən həmin imtina dispoziitiv xarakterlidir.

Konstitusiyanın 63-cü maddəsinin IV hissəsinə CPM-dən ayrıca götürsək qanunvericiliyimizin mütləq nəzəriyyəni inkar edən nəzəriyyəni qəbul etdiyini anlamına gələrdi. Lakin müqayisəli şərhədən aydın olur ki, qanunvericiliyimiz mülki prosessual və inzibati xətərlərə dair işlərdən fərqli olaraq cinayət təqibi üzrə qanun pozuntuları ilə əldə edilmiş heç də bütün sübutların mümkünlüyünü təkzib etmir. CPM-in 125.2-ci maddəsi Konstitusiyanın 63-cü maddəsinin IV hissəsinə münasibətdə xüsusi norma olmaqla, məhz hansı qanun pozuntusuna görə əldə edilmiş sübutların istifadəsinə dair qadağanı konkretləşdirir. CPM-in 125.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hallar istisna olmaqla qanunun digər pozuntuları ilə əldə edilmiş sübutlar mümkün hesab edilə bilər. Qanunvericiliyin bu mövqeyi isə onu elastik nəzəriyyə ilə yaxınlaşdırır.

Yuxarıda qeyd olunan xüsusiyyətləri müzakirə mövzumuz olan hal şahidlərinin mütəmadiliyi ilə əldə edilmiş sübutun mötəbərliyi məsələsi ilə əlaqəli şəkildə şərh etməyi vacib hesab edirik. Belə ki, CPM-in 115.2-ci maddəsinə əsasən, hal şahidinin iştirakının mütəmadi xarakter daşması halları istisna olunmaqla, onun istintaq hərəkətinin icraatında əvvəllər iştirakı həmin cinayət təqibi üzrə aparılan digər istintaq hərəkətinin icraatında təkrar iştirakını istisna etmir. Həmin Məcəllənin 115.4-cü maddəsinə əsasən, bu Məcəllənin 115.1 və 115.2-ci maddələrinin tələblərinə zidd hər hansı şəxsin istintaq hərəkətlərinin aparılmasında hal şahidi qismində iştirakı həmin hərəkətin etibarsız hesab edilməsinə **əsas ola bilər**. CPM-in 125.2.6-cı maddəsinə əsasən, cinayət prosesində onun iştirakını istisna edən halları bildiyi və ya bilməli olduğu halda etiraz edilməli şəxsin iştirakı ilə əldə edilmiş məlumat, sənəd və digər əşyalardan sübut qismində istifadə oluna **bilməz**. CPM-in 125.3-cü maddəsinə əsasən bu halda alınmış məlumatlar, sənədlər və əşyalar hüquqi

qüvvəsi olmayan hesab edilir və onlar ittihamın düzgün həlli üçün hər hansı halın sübut olunmasında istifadə edilə **bilməz**. Göründüyü kimi etiraz edilməli olan şəxsin (hal şahidinin) iştirakı ilə aparılan istintaq hərəkətinin etibarsız hesab edilib-edilməməsinə dair CPM-in 115.4 və 125.2.6-cı maddələri arasında ziddiyyət vardır. 115.4-cü maddə dispoziitiv olduğu halda 125.2.6-cı maddə imperativdir. "Normativ hüquqi aktlar haqqında" Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Qanununun 10.4-cü maddəsinə əsasən, eyni normativ hüquqi aktda ümumi və xüsusi normalar arasında ziddiyyət mövcud olduqda xüsusi norma tətbiq edilir. 115-ci maddə ilə 125-ci maddənin müqayisəli şərhindən aydın olur ki, 115.4-cü maddə daha spesifik münasibətləri - hal şahidinə etiraz məsələsini tənzimlədiyindən 125.2.6-cı maddəyə (proses iştirakçısına etiraz) münasibətdə xüsusi normadır. "Normativ hüquqi aktlar haqqında" Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Qanununun mövqeyinə əsasən etiraz edilməli olan şəxsin hal şahidi qismində iştirak etməsi ilə aparılan istintaq hərəkətinin etibarsız hesab edilib-edilməməsi məsələsi həll edilərkən 125.2.6-cı maddə deyil, 115.4-cü maddə tətbiq edilməlidir.

Təsadüfi deyil ki, CPM-in cinayət prosesində etirazlara dair 107-118-ci maddələrinin müqayisəli şərhində də yuxarıda qeyd olunan mövqeyi təsdiq edir. Belə ki, CPM-in 109-118-ci maddələri hakim, prokuror, müstəntiq, təhqiqatçı, müdafiəçi, nümayəndə, hal şahidi, məhkəmə iclas katibi, mütəxəssis, tərcüməçi və ekspertə etirazın əsaslarını tənzimləyir. Həmin maddələrdən yalnız hal şahidinə etiraz məsələsini tənzimləyən 115-ci maddədə etiraz edilməli hal şahidinin iştirakı ilə aparılmış istintaq hərəkətinin mümkünlüyü - etibarsız hesab edilmə əsasları təsbit olunmuşdur. Digər proses iştirakçılarına dair etiraz məsələsini tənzimləyən maddələrdə (107-114, 116-118) isə müvafiq normaların pozulması ilə əldə edilmiş sübutların mümkünlüyünə dair norma yoxdur. CPM-in 109-118 və 125-ci maddələrinin müqayisəli şərhindən aydın olur ki, etiraz edilməli olan hakim, prokuror, müstəntiq, təhqiqatçı, müdafiəçi, nümayəndə, məhkəmə iclas katibi, mütəxəssis, tərcüməçi və ekspertin iştirakı ilə istintaq hərəkəti keçirildiyi halda əldə edilmiş sübuta dair məsələ CPM-in 125.2.6-cı maddəsi ilə tənzimləndiyi halda, hal şahidi ilə bağlı anoloji məsələ CPM-in 115.4-cü maddəsinin nizamlaşdırma predmetinə daxildir. Bu halda isə CPM-in 115.4-cü maddəsi məhkəməyə dispoziitiv səlahiyyət verdiyindən hal şahidinin mütəmadi iştirakı ilə keçirilmiş istintaq hərəkətləri üzrə əldə edilmiş sübutun mümkünlüyü üzrə meyarların müəyyən edilməsini vacib hesab edir, məhz həmin meyarlar üzrə araşdırmanın aparılmasını qanuni və ədalətli hesab edirik.

II.3. İHAM-nin presedent hüququnda qanunvericiliyin pozulması ilə əldə edilmiş dəlillərdən cinayət mühakimə icraatında istifadə edilməsi meyarları

Elastik yanaşma nəzəriyyəsi dəyişən mənafeləri nəzərə aldığından onun tətbiq olunma arealı daha da genişlənərək beynəlxalq cinayət hüququ sferasına da daxil olmuşdur. Belə ki, Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsinin 17 iyul 1998-ci il tarixli Roma Statutunun "Dəlillər" adlanan 69-cu maddəsinin 7-ci hissəsinə əsasən, bu statut və ya beynəlxalq insan hüquqlarını pozaraq əldə edilən dəlillər aşağıdakı hallarda qəbul edilə bilməz: a) pozuntu dəlillərin etibarlılığına əsaslı şübhə yaradarsa; b) dəlillərin qəbulu ədalət mühakiməsinin mötəbərliyini ciddi şəkildə zədələyəcəksə və ya bu mötəbərliyə zidd olacaqsə. Göründüyü kimi, Roma Statutunun mövqeyinə görə, qanunun pozulması ilə əldə edilən sübutlar yalnız yuxarıda qeyd olunmuş iki halda qəbul edilə bilməz. Bu istisnalardan kənar baş verən pozuntularla əldə olunmuş dəlillər sübut qismində qiymətləndirilə bilər.

İHAM-in "*Yalloh Almaniyaya qarşı*" işi üzrə 11 iyul 2006-cı il tarixli qərarının 94 və 95-ci paragraflarında qeyd olunmuşdur ki, 6-cı maddə ədalətli məhkəmə araşdırması hüququnu təmin etsə də, sübutların qəbul edilməsinin mümkünlüyünə dair hər hansı qaydaları təsbit etmir, bu, ilk növbədə milli qanunvericiliklə tənzimlənməli olan məsələdir. Buna görə də, konkret sübut növlərinin (məsələn, daxili qanunvericilik baxımından qanunsuz yolla əldə edilmiş sübutların) qəbul edilməsinin mümkünlüyünü, yaxud ərizəçinin təqsirkar olub-olmadığını müəyyən etmək prinsip etibarlı ilə Məhkəmənin işi deyil. Burada cavablandırılmalı olan sual bundan ibarətdir ki, sübutların əldə edilməsi üsulu da daxil olmaqla bütövlükdə məhkəmə prosesi ədalətli idimi? Buraya sübutların "qanunsuz" yolla əldə edilib-edilmədiyinin araşdırılması və Konvensiyada nəzərdə tutulmuş digər hüququn pozulduğu müəyyən edilibsə, həmin pozuntunun xarakterinin müəyyən edilməsi daxildir.

6-cı maddənin müstəqil tələbləri baxımından ittiham hökmü əsasən və ya həlledici dərəcədə hüquqa zidd üsullarla əldə edilmiş sübutlara əsaslanıbsa (məsələn, şəxsin etirazlarının alınması onun öz əleyhinə ifadə verməmək hüququnun pozulması ilə müşayiət olunubsa), məhkəmə prosesi ədalətsiz hesab olunur. Lakin daxili məhkəmələr Konvensiyanın başqa maddəsinin pozulması vasitəsilə əldə edilmiş dəlili sübut kimi qəbul ediblərsə, bu heç də bütün hallarda məhkəmə prosesinin ədalətsizliyi tələbinin pozuntusunu təşkil etmir... Eyni zamanda 3-cü maddənin ciddi pozuntusunu təşkil edən üsullarla (məsələn, işgəncə yolu ilə) əldə

edilmiş dəlillərin sübut kimi istifadə edilməsi əksər hallarda 6-cı maddənin pozulduğu barədə qərar çıxarılmasına səbəb olur (7, s. 88).

İHAM-in formalaşdırdığı hüquqi mövqe də elastik nəzəriyyəyə uyğundur. "Bikov Rusiyaya qarşı" işi üzrə 10 mart 2009-cü il tarixli qərarının 95-ci paraqrafına əsasən, sübutun mötəbərliyi mübahisə olunduqda sübutun mümkünlüyünün araşdırılması üçün ədalətli prosedurların olması daha çox əhəmiyyət kəsb etmiş olur. Qanunsuz dinləmə əsasında (qanunsuz yolla əldə edilmiş sübutla) şəxsin məhkum edilməsini Konvensiyanın 6-cı maddəsinin pozuntusu hesab etməyən İHAM-in "Xan Birləşmiş Krallığa qarşı" işi üzrə 12 may 2000-ci il tarixli qərarının 34-cü paraqrafına görə, Məhkəmə bütövlükdə icraatın, o cümlədən sübutların əldə edilməsi məsələsinin ədalətli olub-olmadığını müəyyən etməlidir. Buraya həm bütövlükdə qanunsuzluğun, həm də Konvensiyada təsbit edilmiş hər hansı digər hüquq pozuntusu aşkar olunsaysa həmin pozuntunun təbiətinin araşdırılmasını zəruri edir. Qeyd olunan qərarın 35-40-cı paraqraflarına görə, bütövlükdə məhkəmə prosesinin ədalətli olub-olmadığını müəyyən etmək üçün müdafiə tərəfinin hüquqlarına hörmət edilib-edilmədiyinə də diqqət yetirmək lazımdır. Konkret olaraq ərizəçiyə sübutların etibarlılığına və onlardan istifadəyə etiraz etmək imkanının verilib-verilmədiyi araşdırılmalıdır. Bundan əlavə, sübutların keyfiyyəti, o cümlədən sübutların əldə edildiyi şəraitin onların etibarlılığını və ya dəqiqliyini şübhə altına qoyub-qoymadığı da nəzərə alınmalıdır. Əldə edilmiş sübutlar iş üzrə digər materiallarla təsdiq olunmursa, onda prosesin ədalətli olub-olmadığının müəyyən edilməsi ilə bağlı hər hansı problem yaranmır, lakin qeyd etmək lazımdır ki, sübutlar ciddidirsə və onların etibarlı olmaması riski yoxdursa, müvafiq surətdə, sübutların iş üzrə digər materiallarla təsdiq edilməsinə də ehtiyac az olur. Konvensiyanın 8-ci maddəsinin pozuntusu ilə əldə edilmiş sübutların istifadəsi nəticəsində məhkəmə baxışının bütövlükdə Konvensiyanın 6-cı maddəsinə zidd olaraq bütövlükdə ədalətsiz olub-olmadığını müəyyən etmək üçün işin bütün halları, o cümlədən ərizəçinin hüquqi yardım almaq hüququnun təmin olunub-olunmaması, həmçinin sübutların keyfiyyəti və vacibliyi araşdırılmalıdır.

"Yalloh Almaniyaya qarşı" işi üzrə 11 iyul 2006-cı il tarixli qərarının 98-99-cu paraqraflarında göstərilmişdir ki, məhz Xanın işində və "P.G. və J.H. Birləşmiş Krallığa qarşı" məhkəmə işində müəyyən etmişdir ki, gizli dinləmə qurğularından istifadə edilməsi 8-ci maddəni pozub, çünki daxili qanunvericilikdə bu cür qurğulardan istifadənin əsası yoxdur və ərizəçilərin şəxsi həyatına hörmət hüququna edilmiş müdaxilələr "qanunla nəzərdə tutulmamışdır". Bununla belə, bu yolla əldə edilmiş informasiyanın sübut qismində qəbul olunması işin halları baxımından 6-cı maddənin 1-ci bəndi ilə təmin edilən ədalətlik tələblərinə zidd deyildi.

"Yalloh Almaniyaya qarşı" işi üzrə qərarın 97-ci paraqrafına əsasən, 6-cı maddədəki prosesin ədalətliyinə dair ümumi tələblər, törədilmiş hüquq pozuntusunun növündən asılı olmayaraq, bütün cinayət proseslərinə şamil olunur. Bununla belə, bütövlükdə prosesin ədalətli olub-olmadığı müəyyən edilərkən konkret cinayətin istintaqına və cəzalandırılmasına olan ictimai maraq nəzərə alınır və təqsirləndirilən şəxsin sübutların qanuni yolla əldə edilməsinə olan marağı ilə tutuşdurula bilər. Lakin ərizəçinin müdafiə hüququnun, o cümlədən Konvensiyanın 6-cı maddəsi ilə təmin edilən özünə qarşı ittihama yardım etməmək hüququnun mahiyyətinə xələl gətirən tədbirlərə ictimai maraq mülahizələri ilə haqq qazandırıla bilməz.

İsveçrə qanunlarının pozulması ilə şəxsin telefon danışqlarının yazılması və məhkəmədə şəxsə qarşı istifadə edilməsini ədalətli məhkəmə araşdırması hüququnun pozulması hesab etməyən İHAM-in "Scheck İsveçrəyə qarşı" işi üzrə 12 iyul 1988-ci il tarixli qərarının 48-ci paraqrafında qeyd edilmişdir ki, ərizəçinin məhkum edilməsi üçün telefon danışqları yeganə sübut olmamışdır. Açıq aydın görünür ki, cinayət məhkəməsi yekun qərara gəlməmişdən əvvəl sübutları əlaqəli şəkildə qiymətləndirmişdir. Qeyd olunan qərarın 47-ci paraqrafına əsasən, müdafiə hüququnun pozulmaması, mübahisə predmeti olan sübuta etiraz etmək imkanına malik olma, təqsirliliyi təsdiq edən digər sübutları araşdırmaq üçün şəraitin yaradılması kimi meyarlar Konvensiyanın 6-cı maddəsinin pozulub-pozulmaması müəyyən edilərkən nəzərə alınır.

"P.G. və J.H. Birləşmiş Krallığa qarşı" işin 25 sentyabr 2001-ci il tarixli qərarının 77-79-cu paraqraflarında əsasən, İHAM sübutların mümkünlüyünü Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndi aspektindən araşdırarkən aşağıdakı meyarları rəhbər tutur: 1. müdafiə hüququna hörmət edilib-edilməməsi; 2. ərizəçinin mübahisə predmeti olan sübuta etiraz etmək imkanına malik olub-olmaması; 3. mübahisə olunan sübutun təqsirliliyi təsdiq edən yeganə sübut olub-olmaması; 4. mübahisə olunan sübutun həqiqiliyinin (qanunsuz olaraq səs yazan qurğunun yazdığı səsə ərizəçiyə məxsus olmasının qəbul edilməsi) şübhə altına alınub-alınmaması; 5. mübahisə olunan sübut mübahisə predmeti olan məlumatı özündə əks etdirən zaman ərizəçi öz iradəsi ilə hərəkət edib-etməməsi (qurğu qanunsuz olaraq səs yazan zaman ərizəçi öz iradəsi ilə danışdırmı yoxsa o bu danışığa provokasiya edilmişdimi).

Lakin 3-cü maddə pozulmaqla tətbiq edilən tədbir vasitəsilə əldə edilmiş sübuta münasibət fərqlidir. Konvensiyanın 3-cü maddəsi pozulmaqla əldə edilmiş sübuta münasibətdə, hətta bu cür sübut şəxsin təqsirinin müəyyən olunmasında həlledici olmasa belə, 6-cı maddənin 1-ci bəndi üzrə mübahisəli məsələ ortaya çıxa bilər. Məhkəmə bununla bağlı bildirir ki, 3-cü maddə demokratik cəmiyyətlərin ən əsas dəyərlərindən birini təsbit edir. Hətta terrorizmə və mütəşəkkil cinayətkarlığa qarşı mübarizə kimi ən çətin vəziyyətlərdə Konvensiya işgəncələri, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftarı və ya cəzanı qəti ifadələrlə qadağan edir. Konvensiyanın bir çox maddi hüquq normalarından fərqli olaraq, hətta millətin həyatını təhdid edən fəvqəladə hallar zamanı 3-cü maddənin müddəalarından 15-ci maddənin 2-ci bəndi ilə nəzərdə tutulmuş hər hansı istisnalara və geri çəkilmələrə yol verilmir.

Konvensiyanın zəmanət verdiyi əsas və mütləq hüquqlardan birinin pozulması nəticəsində təmin edilmiş belə sübutdan istifadə (belə sübutun mümkün hesab edilməsi ittiham hökmü üçün həlledici olmadıqda belə) hər zaman məhkəmə icraatının ədalətliliyi ilə bağlı ciddi suallar ortaya çıxarır (*Yalloh Almaniyaya qarşı [BP]*, §§ 99 və 105). Buna görə də cinayət mühakimə icraatında 3-cü maddənin pozulması nəticəsində əldə edilən bəyanatın istifadəsi – davranışın işgəncə, qeyri-insani və ya alçaldıcı rəftar kimi təsnif edilməsindən asılı olmayaraq 6-cı maddənin pozulması çərçivəsində bütövlükdə icraatın avtomatik olaraq ədalətsiz elan edilməsinə səbəb olur (*El Haski Belçikaya qarşı; Gefgen Almaniyaya qarşı [BP]*, § 166). Bu, həmçinin, birbaşa işgəncə nəticəsində əldə edilən maddi sübutun istifadəsi üçün keçərlidir (*Yalloh Almaniyaya qarşı [BP]*, § 105; *Gefgen Almaniyaya qarşı [BP]*, § 167). 3-cü maddənin ziddinə qeyri-insani rəftar kimi təsnif edilən, lakin işgəncə olmayan hərəkətlər nəticəsində əldə edilmiş belə sübutun mümkün hesab olunması yalnız o halda 6-cı maddənin şərtlərini pozur ki, Konvensiyanın 3-cü maddəsinin pozuntusu təqsirləndirilən şəxsə qarşı aparılan icraatın nəticəsinə, yəni ittiham hökmünə və ya cəzalandırılmasına təsir göstərdiyi sübut olunsun (*El Haski Belçikaya qarşı*, § 85; *Gefgen Almaniyaya qarşı [BP]*, § 178). Bu prinsiplər yalnız 3-cü maddəyə zidd rəftarın qurbanının faktiki təqsirləndirilən şəxs olduğu hallarda deyil, həm də söhbətin üçüncü tərəflərdən getdiyi hallara tətbiq olunur (*El Haski Belçikaya qarşı*, § 85). Məhkəmə xüsusən müəyyən etmişdir ki, işgəncə nəticəsində əldə edilmiş sübutun məhkəmə prosesində istifadəsi, sübutun alındığı şəxs üçüncü tərəf olduqda belə, ədalət mühakiməsi prinsipinin kobud inkarıdır (*Otman (Əbu Qatada) Birləşmiş Krallığa qarşı*, §§ 263 və 267) (8, s. 26).

III Problemin həlli - Qanunvericiliyin pozulması ilə əldə edilmiş dəlillərdən cinayət mühakimə icraatında istifadə edilmə qaydası

Yuxarıda qeyd olunanlara əsasən, qanunvericiliyin pozulması ilə əldə edilmiş dəlillərdən cinayət mühakimə icraatında istifadə məsələsi müzakirə olunan zaman CPM-in 125.2-ci maddəsinin rəhbər tutulmasını, əgər CPM-in 125.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş pozuntu baş verdiyi təqdirdə əldə edilmiş dəlildən birmənalı olaraq sübut qismində istifadə edilməməsini zəruri hesab edirik. Əgər pozuntu CPM-in 125.2-ci maddəsinin əhatə dairəsinə düşmürsə (məsələn, hal şahidinin mütəmadiyyətinə dair qanunvericiliyin tələbləri pozulmuşdursa), həmin dəlilin sübut qismində istifadə edilib-edilməməsi zamanı aşağıdakı meyarların rəhbər tutulmasını vacib hesab edirik:

1. Hüquq pozuntusunun xarakteri. Bu meyarla görə CPM-in hansı müddəasının pozulması müəyyən edilməli, həmin pozuntunun cinayət təqibi üzrə həqiqətin müəyyən edilməsində, eləcə də təqsirləndirilən şəxsin hüquqlarının məhdudlaşdırılmasında əhəmiyyəti araşdırılmalıdır. Əgər pozuntu prosedur məsələləri ilə bağlıdırsa (protokolun tərtibində yol verilmiş texniki qüsurlar, protokolun tələblərinin cüzi pozuntusu və s.) bu halda sübutun mümkünlüyü məsələsi birmənalı olaraq müsbət həll edilməlidir. Əgər pozuntu daha ciddi xarakterlidirsə bu halda aşağıdakı digər əlamətlər üzrə də qiymətləndirmə aparılmalıdır.

2. Müdafiə hüququna hörmət edilib-edilməməsi. Təqsirləndirilən şəxsin müdafiə hüququnun pozulması CPM-in 125.2.3-cü maddəsinə əsasən birmənalı olaraq sübutun əhəmiyyətsiz hesab edilməsinə əsas olsa da, qanun pozulması ilə əldə edilən digər sübutların mötəbərliyi qiymətləndirilərkən müdafiə hüququna hörmət edilib-edilməməsi nəzərə alınmalıdır. Belə ki, CPM-in 303.3.1-ci maddəsinə görə müdafiə hüququnun pozuntusu özü də iki qrupa bölünür: 1. aradan qaldırılması mümkün olan; 2. aradan qaldırılması mümkün olmayan. Əgər pozuntu aradan qaldırılması mümkün deyilsə bu halda CPM-in 125.2.3-cü maddəyə əsasən həmin sübutdan istifadə edilə bilməz. Məsələn, CPM-in 92.3.1-ci maddəsinə əsasən, şübhəli şəxs müdafiəçi tələb etsə də ona müdafiəçi verilməmiş, istintaq hərəkəti müdafiəçinin iştirakı olmadan aparılmışdır.

Müdafiə hüququna hörmət edilib-edilməməsi araşdırılarkən, saxlanılan şəxsin polis orqanına gətirilərkən və baxış keçirilən zaman zərurət olmadığı halda qolunda qandalın olub-olmaması, saxlanılan zaman və

ondan sonra zorakılığa məruz qalıb-qalmaması, şəxsin saxlanıldığı andan qısa müddət ərzində (ən çoxu 20-30 dəqiqə müddətində) üzərinə şəxsi axtarışın keçirilməsi, şəxs saxlanıldıqdan sonra birbaşa təhqiqatçının otağına gətirilməsi, orada isə istintaq hərəkəti iştirakçılarının olması, baxışdan əvvəl müdafiəçilərin siyahısının təqdim edilməsi, müdafiəçilər sırasından saxlanılan şəxs tərəfindən özünün müdafiəçi seçilməsi, müdafiəçinin dəvət edilməsi və müdafiəçinin istintaq hərəkətində iştirak etməsi, istintaq hərəkətindən əvvəl saxlanılan şəxsə hüquq və vəzifələrinin izah edilməsi kimi hallar da nəzərə alınmalıdır.

3. Hüquq pozuntusunun istintaq hərəkətinin nəticəsinə təsir edib-etməməsi. Bu meyar törədilmiş pozuntu ilə sübutun mötəbərliyi arasındakı səbəbli əlaqəni müəyyən etməyə imkan yaradır. Əgər pozuntu sübutun mötəbərliyini şübhə altına almırsa, bu halda əldə edilmiş dəlildən sübut qismində istifadə oluna bilər. Məsələn, şəxsi axtarış istintaq hərəkətində iştirak etmiş hal şahidi əvvəllər mütəmadi olaraq hal şahidi qismində iştirak etmiş, bu hal isə CPM-in 115-ci maddəsinin tələblərinə ziddir. Buna baxmayaraq cinayət işi üzrə istintaq hərəkətinin keçirilməsinin qanuniliyi təqsirləndirilən şəxs tərəfindən mübahisələndirilməmiş, o da ifadəsində istintaq hərəkətinin proseduruna dair hal şahidləri ilə eyni məzmunlu ifadə verərək istintaq hərəkəti zamanı hal şahidlərinin və vəkilin orada olduğunu, özünün könüllü şəkildə narkotik vasitəni cibindən çıxardığını göstərmişdir. Bu halda hətta istintaq hərəkətində iştirak edən hal şahidlərinin obyektivliyinə dair şübhələr əsaslı olmuşsa da, həmin şübhələrin təsdiqi istintaq hərəkəti protokolunun etibarsız hesab edilməsinə əsas ola bilməzdi. Çünki, istintaq hərəkətinin keçirilməsi və orada baş verənlər təqsirləndirilən şəxs də daxil olmaqla proses iştirakçıları tərəfindən mübahisələndirilmir. Hətta həmin hal şahidləri deyil, obyektivliyi mübahisələndirilməyən şəxslər belə həmin istintaq hərəkətində hal şahidi qismində iştirak etsələr də təqsirləndirilən şəxsin ifadəsinin məntiqinə görə nəticə dəyişməyəcək, şəxsin üzərindən narkotik vasitə aşkar olunacaqdı. Çünki narkotik vasitə onun cibinə şəxsi axtarış istintaq hərəkətindən əvvəl atılmışdı, bu halda isə istintaq hərəkətində iştirak edəcək hal şahidinin kimliyi nəticəyə heç bir təsir etməyəcəkdi. Bu halda şəxsi axtarış protokolu deyil, həmin istintaq hərəkəti başlanandək olan hadisələr araşdırılmalı və mübahisələndirilməlidir.

4. Sübutların etibarlılığına və onlardan istifadəyə etiraz etmək imkanının verilib-verilməməsi. Bu zaman istintaq orqanının təcrübəsində bu kimi halların olub-olmaması, eləcə də təqsirləndirilən şəxs barəsində həbs qətimkan tədbiri seçilərkən onun məhkəməyə verdiyi sərbəst ifadəsi də bu halın müəyyən edilməsində ən vacib dəlillərdəndir. Barəsində ittiham edilmiş əməli ibtidai istintaqda etiraf edən və məhkəmə baxışında özünü təqsirli bilməyən şəxslər əksər hallarda istintaq orqanı tərəfindən ona edilmiş təzyiqlə əsas gətirsələr də, onlar barəsində həbs qətimkan tədbiri seçilməsi üçün müvafiq vəsatətə baxılmasına dair məhkəmə qərarında həmin şəxslərin verdikləri ifadələr yer alır. Bu halda isə onlara edilmiş təzyiqlə istinad etməsi ağılabatan görünür, çünki qətimkan tədbiri seçilməsi məsələsinə baxılarkən həmin şəxslər öz iradələri ilə ifadə vermək imkanında olurlar. Bu meyarın müəyyən edilməsində vacib hallardan biri də yekun ittiham elan edilən zaman təqsirləndirilən şəxsin verdiyi ifadə və özünü təqsirli bilib-bilməməsidir. Əgər təqsirləndirilən şəxs ibtidai istintaqın ilkin dövründə istintaq orqanının nəzarətində olduğunu bildirirsə, barəsində həbs qətimkan tədbiri seçilən zaman o istintaq orqanının nəzarətindən kənar penitensiar müəssisədə olur. Əgər ibtidai istintaqın ilkin dövründə barəsində istintaq orqanı tərəfindən hər hansı təzyiqlə olmuş olsaydı belə, istintaqın sonrakı mərhələlərində o istintaq orqanının nəzarətindən kənar olur. Bundan başqa təqsirləndirilən şəxs və ya onun yaxınları tərəfindən prokurorluq və digər qurumlara müvafiq şikayətin edilib-edilməməsi də nəzərə alınmalıdır. Digər tərəfdən, CPM-in 115-ci maddəsinin tələbləri pozulmaqla şəxsi axtarılda iştirak edən hal şahidini təqsirləndirilən şəxs və ya müdafiəçisinin həmin istintaq hərəkəti başlamazdan əvvəl etiraz edib-etməməsi, müsbət halda etirazın həlli də araşdırılmalıdır.

5. Sübutların keyfiyyəti, o cümlədən sübutların əldə edildiyi şəraitin onların etibarlılığını və ya dəqiqliyini şübhə altına qoyub-qoymadığı. Bu meyar cinayət işinin spesifik halları, eləcə də hər bir sübutun əldə edilmə şəraiti ilə bağlıdır. Məsələn, sübut şəxsi axtarış istintaq hərəkəti nəticəsində əldə edilmişdirsə saxlanılan şəxsin polis orqanına gətirilmə şəraiti, saxlanılan zaman və ondan sonra zorakılığa məruz qalıb-qalmaması, mübahisə olunan sübutun həqiqiliyinin (məsələn, qanunsuz olaraq yerləşdirilmiş səs yazan qurğunun yazdığı səsə şəxsə məxsus olub-olmaması) şübhə altına alınub-alınmaması, mübahisə olunan sübut mübahisə predemti olan məlumatı özündə əks etdirən zaman şəxsin öz iradəsi ilə hərəkət edib-etməməsi (qanunsuz olaraq yerləşdirilmiş qurğu səs yazan zaman şəxsin öz iradəsi ilə yoxsa, provokasiya nəticəsində danışması), sübut əldə olunan zaman istintaq hərəkətində müdafiəçinin iştirak etməsi, təqsirləndirilən şəxsin istintaq hərəkəti protokoluna qeyd və imzasının olub-olmaması, istintaq hərəkəti zamanı üzərindən aşkar edilmiş əşyanın ona məxsus olmasını etiraf edib-etməməsi, qətimkan tədbiri seçilərkən və ibtidai istintaqda əmli etiraf etdiyi məhkəmə istintaqında isə etiraf etmədiyini halda bu ziddiyyətin hansı məntiqi izahının olması nəzərə alınmalıdır.

6. Qanunsuz yolla əldə edilmiş sübutun təqsirliliyi təsdiq edən yeganə sübut olub-olmaması. Şəxsin təqsirliliyini təsdiq edən sübutlar nə qədər çoxdursa qanunsuz yolla əldə edilməsi mübahisələndirilən sübutun aktuallığı bir o qədər də az olur. Eləcə də, qanunsuz yolla əldə edilmiş sübut şəxsin təqsirliliyinin təsdiq edilməsində nə qədər əhəmiyyətlidirsə, mübahisə olunan məsələ bir o qədər də ciddidir. Əgər şəxsi axtarış istintaq hərəkəti keçirilən zaman şəxsin narkotik sərxoşluğu vəziyyətində olmasına dair həkim-narkoloqun müvafiq aktı varsa, şəxs törətdiyi əməli məhkəmə istintaqında etiraf etməsə, şəxsi axtarış istintaq hərəkətində iştirak etmiş hal şahidinin əvvəllər mütəmadi olaraq hal şahidi qismində iştirakı etmə hələ özlüyündə şəxsin təqsirliliyini şübhə altına almaq üçün kifayət etmir. Çünki şəxs ibtidai istintaq zamanı və qətimkan tədbiri seçilərkən məhkəmədə verdiyi ifadələrində bir neçə saat əvvəl narkotik vasitə qəbul etdiyini, üzərindən aşkar olunan narkotik vasitənin isə qalıq olduğunu bildirmiş, məhkəmə istintaqından əvvəlki ifadəsini təsdiq etməsə də hal şahidinin şəxsi axtarış zamanı iştirakını və həmin istintaq hərəkətini mübahisələndirməmiş, sadəcə narkotik vasitənin istintaq hərəkətindən əvvəl cibinə atıldığını qeyd etmişdir.

Beləliklə, cinayət-prosessual qanunvericiliyin qeyd olunan boşluğu aradan qaldırılanadək yuxarıda şərh edilən meyarlar əsasında bu problemin həll edilməsini, CPM-in 125.3-cü maddəsinə isə aşağıdakı məzmununda 2-ci və 3-cü cümlələrin əlavə edilməsini təklif edirik: "*Qanunvericiliyin digər pozuntuları ilə əldə edilmiş məlumatlar, sənədlər və əşyalar ittihamın düzgün həlli üçün hər hansı halın sübut olunmasında istifadə edilə bilər. Bu halda sübutların mümkünlüyü məsələsi həll edilərkən pozuntunun xarakteri, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin müdafiə hüquqlarına hörmət edilib-edilməməsi, pozuntunun dəlilin əldə edilməsinə təsiri, dəlillərin həqiqiliyi və onlara etiraz etmək imkanının verilməsi, dəlillərin əldə edilmə şəraitinin onların həqiqiliyinə təsiri, habelə dəlillərin ittihamın düzgün həll edilməsində yeganə sübut olub-olmaması nəzərə alınır.*"

İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı:

1. Aysun Altunqış. Hukuka aykırı delil teorisi işığında ifadə alma və sorgu. İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Yüksek Lisans Programı İnsan Hakları Hukuku Bölümü, 2006;
2. Fatih Özkul. Ceza yargılamasında hukuka aykırı şəkildə elde edilən delillərin dəyərləndirilməsi sorunu. Uyuşmazlık mahkemesi dergisi. Yıl: 5, Sayı: 9, Haziran 2017, Ankara, 2017;
3. Esra Çetinkaya. Ceza Muhakimesi Hukukunda Hukuka Aykırı (Yasak) Delillerin İspat Hukukundaki Değeri. Genç Hukukçular Hukuk Okumaları. Birikimler 4. İstanbul, 2013;
4. Güçlü Akyürek. Ceza Yargılamasında Hukuka Aykırı Delillerin Değərləndirilməsi Sorunu. Türkiye Barolar Birliğı Dergisi 2012 (101);
5. Opinion on the status of illegally obtained evidence in criminal procedures in the Member States of the European Union, 2003. http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/files/cfr_cdf_opinion3_2003_en.pdf ;
6. Doğan Soysalan. Hukuka aykırı deliller. Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt VII, Sayı 3-4, (Aralık 2003), 2003;
7. Dovidas Vitkauskas, Qriqori Dikov. İnsan Hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasında təsbit olunmuş ədalətli məhkəmə araşdırması hüququnun müdafiəsi. Avropa Şurası, Strasburq, 2012-ci il;
8. Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 6-cı maddəsi üzrə təlimat. Ədalətli məhkəmə araşdırması hüququ (cinayət hüququ aspekti). Avropa Şurası, Azərbaycan dilində nəşr, 2017.

Bakıda “Mülkiyyət hüququ” mövzusunda konfrans keçirilib

Sentyabrın 14-də Bakıda Avropa İttifaqının və Avropa Şurasının “Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının və Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin presedent hüququnun tətbiqi” birgə proqramı çərçivəsində “Mülkiyyət hüququ” mövzusunda konfrans keçirilib.

Tədbirdə çıxış edən Avropa Şurasının Bakı ofisinin rəhbəri Zoltan Hernyes bu layihənin 2015-ci ilin yanvarında başladığını və 2018-ci ilədək uzadıldığını deyib. Bildirib ki, bugünkü tədbir çox mühüm bir məsələyə - mülkiyyət hüququnun müdafiəsinə həsr olunub. O, tədbirin keçirilməsinə göstərdikləri dəstəyə görə Azərbaycanın müvafiq qurumlarına minnətdarlıq edib.

Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsinin sədri Ramiz Rzayev konfransda çıxış edərək deyib ki, tədbir çox vacib və aktual bir məsələyə-mülkiyyət hüququ və onun müdafiəsinə həsr olunub. Mülkiyyət meydana çıxdığı zamandan insanlar onun qorunmasına önəm verir, onu kənar müdaxilədən müdafiə etməyə çalışır. Ona görə də konfrans ərzində mülkiyyət hüququ ilə bağlı Avropa Şurası, İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin standartlarını müzakirə etmək, bu sahədə fikir mübadiləsi aparmaq mülkiyyət hüququnun müdafiəsi ilə bağlı ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsinə, Azərbaycanda məhkəmə sisteminin müasirləşdirilməsi və inkişafına, ədalət mühakiməsinin səmərəliliyinin artırılmasına, milli təcrübənin mütərəqqi ideyalarla zənginləşməsinə öz töhfəsini verəcək.

Ali Məhkəmənin sədri diqqətə çatdırıb ki, müasir Azərbaycan Respublikasının milli qanunvericiliyi insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi ruhunda yeniləşməklə yanaşı, həmin hüquqların təmini üçün yeni mexanizmlər yaradıldı, mövcud mexanizmlər beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırıldı.

Azərbaycan ardıcıl olaraq insan hüquqları sahəsində beynəlxalq müqavilələrə qoşularaq onların müddələrinin milli səviyyədə implementasiyasını təmin edib. Avropa Şurasına daxil olmaqla respublikamız insan hüquqlarına hörmətə sadıqlığını bir daha nümayiş etdirdi. Hazırda İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi Avropa ölkələrinin hüquq sisteminin insan hüquqları sahəsinin inteqrasiyasını təmin edən ədalət mühakiməsi orqanıdır. Avropa Məhkəməsinin qərarları milli qanunverici, icra və məhkəmə orqanları üçün hüququn xüsusi mənbəyinə çevrilib, məhkəmə Avropa hüquq məkanının formalaşması və inkişafına mühüm təsir göstərir.

Ramiz Rzayev bildirib ki, Azərbaycanda məhkəmə-hüquq sisteminə ardıcıl olaraq həyata keçirilən islahatlar insan hüquqlarının təmini, ədalət mühakiməsinin müasir standartlara uyğunlaşdırılması ilə bağlıdır. Məhkəmə-hüquq islahatlarının bir istiqamətini də ədalət mühakiməsinin həyata keçirən hakimlərin beynəlxalq hüquq normalarını, insan hüquqları sahəsində beynəlxalq standartları, onların tətbiqi təcrübəsini mənimsəmələri təşkil edir.

Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyasının sədri Anar Bağirov qeyd edib ki, Avropa Məhkəməsinin presedent qərarlarının ölkəmizin məhkəmə-hüquq sistemində təşviqi hər zaman həm dövlətin, həm də hüquq ictimaiyyətinin diqqət mərkəzində olub. Hətta bu qərarların müxtəlif sahələrdə çalışan hüquqşünaslar tərəfindən öyrənilməsinə təşviq edən, dövlət səviyyəsində qəbul olunmuş sənədlər də mövcuddur. Bu mənada, sevindirici hal ondan ibarətdir ki, vəkillərimiz də Avropa Məhkəməsinin qeyd olunan presedent praktikasının formalaşmasında öz yerini tutur. Dolayı yolla Vəkillər Kollegiyasının üzvləri iştirak etdikləri işlər vasitəsilə ölkəmizdə məhkəmə-hüquq praktikasının formalaşmasına öz təsirini göstərir.

Diqqətə çatdırılıb ki, bu il ərzində ölkəmizdə vəkillərin sayı 50 faiz artaraq 1500 nəfərə çatıb. Bu il ilk dəfə olaraq vəkilliyə qəbul üzrə icbari təlim mərhələsində Avropa Məhkəməsinin, o cümlədən Konvensiyaya dair 3 ayrıca mövzu 20 günlük icbari tədris proqramına əlavə olunub. Həmin dərslər isə Vəkillər Kollegiyasının konvensiya üzrə sertifikatlı vəkilləri tərəfindən keçirilib. İcbari təlimlərlə bərabər, Avropa Şurası Vəkillər Kollegiyası, habelə Ədliyyə Akademiyası ilə birgə Konvensiyanın müxtəlif maddələri üzrə davamlı tədris tədbirləri də həyata keçirilir və vəkillərimiz həmin tədbirlərdə xüsusi entuziazmla iştirak edirlər.

Layihənin geniş regional əməkdaşlığı nəzərdə tutduğunu deyən Avropa İttifaqının Azərbaycandakı nümayəndəliyinin əməkdaşlıq şöbəsinin müdir əvəzi Aleksandra Nerisanu isə tədbirin əhəmiyyətindən danışaraq diqqətə çatdırıb ki, mülkiyyət öz sahibi tərəfindən istifadə edilməlidir. Son zamanlar Azərbaycanda iqtisadi inkişaf nəticəsində tikinti sürətlənib. Buna görə mülkiyyətin müdafiəsi üçün əlavə tədbirlər görülməlidir. Ümid edirik ki, bu istiqamətdə görülən işlər mülkiyyətin qorunmasına əlavə töhfə verəcək.

İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin hakimi Lətif Hüseynov konfransda “Mülkiyyət hüququnun əhatə dairəsi” mövzusunda məruzə ilə çıxış edib.

Konfransda “Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyası hüququ” kitabının təqdimatı da olub.

Tədbirdə “Hüququn məzmunu: üç norma”, “Mülkiyyət işlərində mütənəsiblik”, “Mülkiyyət hüquqları ilə bağlı milli təcrübənin əsas məsələləri”, “Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının presedent hüququ və milli təcrübə” mövzularında məruzələr dinlənilib, müzakirələr aparılıb.

